

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ**

**YENİ BÖLGESELLEŞME PARADİGMASI VE
SANAYİSİZLEŞME: İZMİR ÖRNEĞİ**

Elif YÜCEBAŞ

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Şermin ATAK**

İZMİR - 2014

DOKTORA
TEZ ONAY SAYFASI

2009800529

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Elif YÜCEBAŞ
Tez Başlığı : Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Sanayisizleşme: İzmir Örneği
Savunma Tarihi : 15.07.2014
Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Şermin ATAK

JÜRİ ÜYELERİ

<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Yrd.Doç.Dr.Şermin ATAK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Yeşim EDİS ŞAHİN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Nilüfer KOÇAK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.İbrahim ARAP	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Mustafa MUTLUER	EGE ÜNİVERSİTESİ	

Oybirliği ()

Oy Çokluğu (X)

Elif YÜCEBAŞ tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Sanayisizleşme: İzmir Örneği"başlıklı tezi kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Sanayisizleşme: İzmir Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..../..../.....

Elif YÜCEBAŞ

ÖZET

Doktora Tezi

Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Sanayisizleşme: İzmir Örneği

Elif YÜCEBAŞ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Küreselleşme bir yandan üretim süreçlerinde farklılaşmaya yol açarken, diğer yandan da kentlerin küresel sisteme eklenmesine olanak tanıyan politikaları üretmektedir. Bu bağlamda, yeni bölgeselleşme paradigması yerel kaynakların harekete geçirilmesi sürecinde, mekânsal yeniden düzenlemenin ve bir aktör olarak yerelliğin önemini vurgulamaktadır.

Bu küresel çerçevede, sanayisizleşme önce gelişmiş ülkelerde ortaya çıkmış, daha sonra da gelişmekte olan ülkelere yayılmaya başlamıştır. Sanayisizleşmenin mekândaki yansımaları, İzmir ili de dâhil olmak üzere Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde gözlemlenebilmektedir. Ağır sanayiden hafif sanayiye ve hizmetler sektörüne geçiş, İzmir ilinde görünür hâle gelmiştir.

İzmir ili sınırları içinde sanayi hareketliliği, Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) kayıtlarına dayanılarak, yeni bölgeselleşme paradigması çerçevesinde açıklanmaktadır. Buna göre, sanayi sektörü ilin periferisine doğru kayarken, kent merkezinin firmaların yönetim birimlerinin bulunduğu ticari bir merkeze dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bir diğer bulgu ise, sanayi hareketliliğinin İzmir ili sınırları dışına taşmasının sınırlı kalmış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Yapılanma, Yeni Bölgeselleşme, Sanayisizleşme, İzmir

ABSTRACT
Doctoral Thesis
Doctor of Philosophy(PhD)
The Paradigm of New Regionalism
and Deindustrialization : The Sample of İzmir

Elif YÜCEBAŞ

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Program

Globalization leads differentiation in production processes on the one hand, and produces policies enabling cities to articulate with the global system on the other. Within this context, New Regionalism Paradigm emphasizes the importance of spatial reconfiguration and the localities as an actor in the process of mobilization of local resources.

Within this global framework, deindustrialization first emerged in developed countries and then started to spread to developing countries. Reflections of deindustrialization on space can also be observed in some regions in Turkey including the İzmir province. Transitions from heavy industries to light industries and services are visible in the İzmir province.

The new industrial configuration is explained according to the New Regionalism Paradigm within the İzmir provincial boundaries based on the data obtained from the firm registers of the Aegean Region Chamber of Industry. It is observed that the industrial sector is relocated in the periphery of the province while keeping their headquarters in the city thus transforming it to a commercial centre. Another finding of the study is that the spread of the industrial displacement is limited outside the İzmir provincial boundaries.

Keywords: Restructuring, New Regionalism, Deindustrialization, İzmir.

**YENİ BÖLGESELLEŞME PARADİGMASI VE SANAYİSİZLEŞME:
İZMİR ÖRNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ BÖLGESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. FORDİZM	8
1.2. POSTFORDİZM	11
1.3. BÖLGESELLEŞME	13
1.4. YENİ BÖLGESELLEŞME	16
1.5. YERELLEŞME	21
1.6. SANAYİLEŞME SONRASI KURAMI	23
1.7. YENİ SANAYİ ODAKLARI	24
1.7.1.Kümelenme	27
1.8. SANAYİSİZLEŞME	28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SANAYİ POLİTİKALARI VE İZMİR'E YANSIMALARI

2.1. TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME SÜRECİ	36
2.1.1. Kuruluş Dönemi: 1923-1929	36
2.1.2. Devletçilik Dönemi: 1930-1949	37
2.1.3. Devletçilikten Liberalizme Geçiş Dönemi: 1950-1962	39
2.1.4. Planlı Dönem: 1963-1979	40
2.1.5. Sanayi Politikasızlığı Dönemi: 1980-2000	43
2.1.6. Yönetişim Dönemi: 2000 Sonrası	47
2.2. İZMİR'DE SANAYİ YAPISININ DEĞİŞİMİ	50
2.2.1. Osmanlı Döneminde İzmir'in Sanayileşmesi	50
2.2.2. Kuruluş Dönemi:1923-1959	53
2.2.3. 1930-1939 Dönemi	53
2.2.4. 1940-1960 Dönemi	55
2.2.5. 1960-1980 Dönemi	57
2.2.6. 1980 Sonrası Dönem	57
2.2.7. 2000 Sonrası Dönem	58
2.3. İZMİR SANAYİSİNİN MEVCUT DURUMU	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BÖLGESELLEŞME PARADİGMASININ İZMİR'DEKİ SANAYİ HAREKETLİLİĞİNE YANSIMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	64
3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	64
3.3. VERİ SETİNİN YAPISI ve ANALİZİ	67
3.3.1. Firmaların İlk ve Son Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı	68

3.3.1.1. Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı	68
3.3.1.2. Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı	73
3.3.1.3. Firmaların İlk Kuruluş Yerleri İle Son Adreslerinin Karşılaştırılması	77
3.3.2. Kuruluş Yıllarına Göre Firmaların Mekânsal Değişimi	80
3.3.2.1. Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri İle Son Adreslerinin Karşılaştırılması	81
3.3.3. Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Dönemsel Olarak Faaliyet Alanları	85
3.3.3.1. 1923-1959 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı	86
3.3.3.2. 1960-1979 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı	89
3.3.3.3. 1980-1999 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı	91
3.3.3.4. 2000 ve Sonrası Dönemde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı	94
3.3.4. Mekânsal Olarak Yer Değiştiren Firmaların Dönemsel Olarak İşletme Büyüklükleri	97
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	107
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
DB	Dünya Bankası
DEPARK	Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EBSO	Ege Bölgesi Sanayi Odası
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu
İZKA	İzmir Kalkınma Ajansı
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
NACE	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Eski ve Yeni Bölgeselleşme Süreçlerinin Karşılaştırılması	s.21
Tablo 2: İzmir'deki Sanayi Kuruluşları 1915	s.52
Tablo 3: 1927 ve 1939 Sinaî Kuruluşların Coğrafi Dağılışı	s.54
Tablo 4: 1955 ve 1960 Sinaî Kuruluşların Coğrafi Dağılışı	s.56
Tablo 5: İzmir'deki Organize Sanayi Bölgeleri ve Serbest Bölgeler	s.61
Tablo 6: İzmir'de Faaliyette Olan Küçük Sanayi Siteleri	s.62
Tablo 7: EBSO Faal Üyelerin Profili	s.66
Tablo 8: Kuruluş Yıllarına Göre Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Sayısı	s.81
Tablo 9: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerleri ile Son Adreslerinin Karşılaştırılması	s.84
Tablo 10: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Kuruluş Yıllarına Göre İşletme Büyüklükleri ve Buldukları Sanayi Aksları (İlk Kuruluş Yeri)	s.98
Tablo 11: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Kuruluş Yıllarına Göre İşletme Büyüklükleri ve Buldukları Sanayi Aksları (Son Adres)	s.99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (2011)	s.60
Şekil 2: 1923-1959 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.69
Şekil 3: 1960-1979 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.70
Şekil 4: 1980-1999 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.71
Şekil 5: 2000 ve Sonrası Döneminde Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.72
Şekil 6: 1923-1959 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%).	s.73
Şekil 7: 1960-1979 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.74
Şekil 8: 1980-1999 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.75
Şekil 9: 2000 ve Sonrası Dönemde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.76
Şekil 10: 1923-2013 Döneminde Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.78
Şekil 11: 1923-2013 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.79
Şekil 12: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.82
Şekil 13: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)	s.83
Şekil 14: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1923-1959)	s.87
Şekil 15: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1923-1959)	s.88
Şekil 16: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1960-1979)	s.89
Şekil 17: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1960-1979)	s.90

Şekil 18: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1980-1999)	s.92
Şekil 19: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1980-1999)	s.93
Şekil 20: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (2000 ve Sonrası)	s.95
Şekil 21: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (2000 ve Sonrası)	s.96

EKLER LİSTESİ

EK 1: Dönemsel Olarak Firmaların Buldukları Meslek

Gruplarının İlk ve Son Adreslerinin Çapraz Tablosu

ek s.1

EK 2: Meslek Grubu ve NACE Sınıflandırması Listesi

ek s.8

GİRİŞ

20. yüzyıl içerisinde kapitalist sistemin yapısal özellikleri gelişmekte olan ve gelişmiş toplumların üretim ve tüketim kalıplarında değişimlere sebep olmuştur. Bu süreçte teknolojinin toplumlara etkisi yadsınamayacak biçimdedir. Özellikle üretim süreçlerinin farklılaşması toplumları sosyal, ekonomik, kültürel tüm yönleriyle etkilemiştir. Sistemin yapısal krizleri, devletlerin sosyo-ekonomik politikalarını yeniden yapılandırmasına ve izledikleri sanayi politikalarını dönemin şartlarına göre değiştirmesine yol açmıştır. Devletler kimi zaman ekonomiye müdahale ederek kimi zaman da düzenleyici bir rol üstlenerek sistemin devamlılığını sağlayan önemli bir unsur olarak bu süreçte yer almışlardır.

Küreselleşme süreci dünyayı tek bir pazar haline dönüştürürken mekânlar bu sistem içerisinde devamlılığı sağlayan önemli bir unsur olarak yer almışlardır. Özellikle sermaye birikim rejimleri açısından yerelin ve bölgenin kalkındırılması başat rol oynamaktadır. Kitlesel üretim-kitlesel tüketim döngüsü yerini esnek üretim ve ürün çeşitliliğine dayalı tüketime bırakmıştır. Postfordizm ile piyasalar uzmanlaşmış piyasalara bölünmekte, sektörel gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Bu süreçte mekânlar üretimin yeniden yapılandırılması açısından önemli bir konuma yükselmiştir. Esnek üretim biçimleri mekânlarla özdeşleşmiş, kimi kârlı alanların ön plana çıkarılması söz konusu iken kimi alanlardan da kârlı olmadığı gerekçesiyle geri çekilmeler gerçekleşmiştir. Bu durum bölgelerin uluslararası alana açılması ve küresel üretim ağının parçası olmasını sağlamıştır. Bunun yansıması ise az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerin/mekânların istihdam, yatırım ve üretim koşullarının uygun olması sebebiyle çekici hale gelmesine yol açmıştır.

Üretim süreçlerine bağlı olarak gelişmekte olan ve gelişmiş toplumların sanayi politikalarında farklı uygulamalara gidilmiş ve sanayinin mekânsal olarak etkileri süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. Özellikle de mekânlar sanayi politikalarının yeniden üretilmesine kaynaklık eden önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Fordizm sürecinde bölgelerin gelişimi için devletin etkin rol üstlendiği, teşvikler sağladığı ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak adına politikalar yürüttüğü görülmektedir. Ancak postfordizm süreciyle birlikte küresel ekonomiler bölgede etkin bir konuma yükselirken; bölgeler ulus devletten ayrı bağımsız birer aktör konumuna gelmişlerdir. Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler üretim süreçlerinin parçalanmasına ve ayrı mekânlarda mal ve hizmet üretimine olanak sağlamıştır. Bu durum yeni sanayi bölgelerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Süreç

yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirildiği bir kalkınma anlayışına doğru evrilmiştir. Büyük fabrikaların yerine küçük ve orta ölçekli firmalar üretim süreçlerinde yer alırken, sanayi sektörünün yerine hizmetler sektörü ön plana çıkmıştır. Sanayi sonrası dönem olarak nitelendirilen bu süreçte sanayi sektöründen çok finans, iletişim, bilişim, bankacılık, turizm gibi hizmetler sektörünün gelişimi söz konusudur. Özellikle bu durum sanayi alanı içerisinde imalat sektörünün istihdam olarak azalmasında karşılık bulmaktadır.

Uluslararası alanda rekabet edebilmek adına bir ya da birden fazla alanda uzmanlaşan, teknolojik açıdan gelişme potansiyeli olan sanayi odakları ortaya çıkmıştır. Yeni sanayi odaklarının içerdiği rekabete dayalı özellikler kimi mekânları olumlu etkilerken kimi mekânları da rekabet avantajından yoksun olması sebebiyle olumsuz etkilemiştir. Topyekûn kalkınmadan ziyade yerelin özelliklerini ön plana çıkaran ekonomi politikaları devletler tarafından tercih edilir konuma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası etkisini göstermeye başlayan sanayisizleşme süreci iktisadi bir kavram olarak literatürde yer alsa da sanayi yapısı ile ilgili bir politika ve değişimi de ifade etmektedir. Bu açıdan değerlendirmek gerekirse çalışma kapsamında sanayisizleşme kavramı devletlerin ekonomi ve sanayi gelişimlerini şekillendiren bir politika olarak üzerinde durulan bir süreçtir. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülke ekonomilerinin ulaştığı doğal bir süreç gibi gözükse de kimi zaman kamu ya da özel girişimcilerin rekabet ve yüksek kâr sebebiyle geri çekilme yönündeki tercihleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Sanayi sektörü gelişmiş ülkelerde belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra yerini hizmetler sektörüne bırakmakta ancak bu süreç az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde henüz sanayileşme sürecini tamamlamadan ortaya çıkmaktadır. Sanayisizleşme olgusu özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde mekân ölçeğinde dengesiz gelişime neden olmaktadır. Bu süreç içerisinde kümelenmeye bağlı olarak birbiriyle ilişkili küçük firmaların bir arada yer aldığı sanayi bölgeleri olduğu gibi kimi üretim mekânlarının da boşalması söz konusudur. Sürecin mekâna etkisinin yanı sıra işçi ve sanayi hareketliliğine de yol açmaktadır.

Sanayisizleşme süreci ABD, İngiltere gibi gelişmiş ülke ekonomilerini etkilediği gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerini de etkilemiştir. Türkiye de özellikle bu süreçten etkilenen ve ekonomi politikalarını küresel sermayeye eklenmek amacı ile geliştiren ve uygulamaya koymaya çalışan bir ülke olarak ortaya çıkmaktadır. Dönemsel olarak ortaya konulan sanayi politikaları, küreselleşmenin geldiği aşama ve uygulanan ekonomi politikaları ile uyumlu bir

şekilde geliştirilmiştir. 1980 yılına kadar olan süreçte etkili olan Keynesyen ekonomi politikaları Türkiye’de devletin etkin bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Özellikle 1980 öncesi süreçte liberal ekonomi politikaları hayata geçirilmeye çalışılmış, sanayinin geliştirilmesi amacıyla teşvik politikaları ve beş yıllık kalkınma planları uygulanmıştır. Türkiye’de 1980 sonrası sanayi politikaları neoliberal politikaların etkisinde kalmış ve devlet etkin konumundan geri çekilerek düzenleyici bir rol üstlenmiştir. Özellikle bu süreçte sanayinin gelişimi piyasa ve uluslararası kuruluşların etkisinde kalarak gelişim göstermiştir. Bu sürecin olumsuz yansımalarından biri de rekabet gücü yüksek olan alanların gelişimine öncelik verilirken kimi alanların gelişimi geri planda bırakılmıştır. Bu aşamada özellikle sanayi sektöründe yer alan firmaların gelişimi teknolojik gelişmelerden yoksun bir biçimde gerçekleştiği için küresel piyasa içerisinde rekabet avantajından yoksun bir biçimde üretimlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Özellikle bu süreçten imalat sektörü olumsuz bir şekilde etkilenmiş devletin ekonomideki etkinliğinin azalması sebebiyle de imalat sektörüne yapılan yatırımlar yıllar itibariyle azalma göstermiştir. Küresel gelişmelerin etkisinde kalarak Türkiye’de uygulanmaya çalışılan ekonomi politikalarının illere yansması kentlerin tarihsel özelliklerinden kaynaklanan avantaj ya da dezavantaj konumlarını etkilemiştir. Bu iller içerisinde 13. yüzyıldan bu yana ticari ve ekonomik faaliyetleri etkin olan bir kent olarak İzmir yer almaktadır.

Uluslararası ve ulusal düzeyde gerçekleşen bu süreçlerin yansımalarına bakıldığında bu çalışma, İzmir’in sanayi yapısındaki değişimi ve ortaya çıkan eğilimleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle yeni bölgeselleşme paradigması ekseninden hareketle, İzmir’de sanayisizleşme sürecine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Sanayisizleşme iktisadi bir kavram olmakla birlikte sanayi yapısı ile ilgili bir politika ve değişimi de açıklamaktadır. Araştırma alanı olarak İzmir’in seçilmesinin nedeni, tarihsel süreç içerisinde İzmir’deki sanayi ve ticaretin kentin gelişim aksları içerisinde başat bir rol oynaması ancak, 1980 sonrası süreçte sanayi politikalarındaki değişimin İzmir’in sanayi yapısını da etkilemiş olmasıdır. Bu çerçevede çalışmanın ana sorusu şudur; “Yeni bölgeselleşme paradigmasının yarattığı sanayisizleşme süreci İzmir’deki mekânsal ve sektörel yapıyı nasıl şekillendirmiştir?

Ana sorunsal çerçevesinde oluşturulan varsayımlar aşağıdaki gibidir:

1. Küreselleşme süreci yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme sürecini etkilemektedir. Yeni bölgeselleşmenin kentsel mekândaki etkisi yerelleşme, sanayisizleşme ve kümelenmedir.

2. Yeni bölgeselleşme mekânsal değişiklikleri içeren bir kavramdır. Mekânda sanayinin yer değiştirmesine neden olmaktadır. İzmir’de yer değiştiren firmaların ilk kuruluş yerleri ile son adresleri arasındaki ilişki yeni bölgeselleşme paradigmasının özelliklerini taşımaktadır.
3. Yeni bölgeselleşme sanayide sektörel kaymalara sebep olur. Sektörel kaymalar sanayisizleşme sürecinin görünür hale gelmesidir. İzmir’de sanayi sektöründen hizmetler sektörüne doğru bir geçiş söz konusudur.
4. Tarihsel süreç içerisinde kentin merkezi, üretimin merkezi konumundayken; süreç içerisinde üretim, merkezden geri çekilerek periferideki sanayi bölgelerine kaymıştır. İzmir’de sanayisizleşme, firmaların üretim ve tedarik yönünden küçük sanayi siteleri ve sanayi bölgelerinde kümelenmesi biçiminde gerçekleşmektedir. Uygulanan teşvik politikaları çerçevesinde İzmir dışına sanayi hareketliliği vardır.
5. Yeni bölgeselleşme istihdamın yapısını değiştirdiği için işletmelerin büyüklüklerini farklılaştırmıştır. Mekânsal olarak yer değiştiren firmaların işletme büyüklükleri mikro ve küçük ölçekli yapıdadır.

Literatürde İzmir sanayisinin mekânsal olarak yer seçimi ve değişimine ilişkin farklı disiplinler içerisinde çalışmalar mevcuttur. İzmir’in sanayisine ilişkin 1950-2000 dönemini kapsayan ve planlama anlayışı çerçevesinde mekânsal yer değiştirme eğilimlerini ele alan ampirik bir araştırma gerçekleştirilmiştir (Ünverdi, 2006). Şehir ve bölge planlama disiplini içerisinde ele alınan bir diğer çalışma ise Ege Bölgesi ve İzmir’in sanayi gelişim süreçleri ve bunun mekâna yansımaları şeklindedir (Karataş, 2006). Şehir ve bölge planlama disiplini çerçevesinde İzmir’e odaklanan bir başka çalışma ise; bu metropolde sanayinin mekânsal organizasyonunda yaşanan değişimin kent bölge oluşumuna katkısını ortaya koymaktadır (Özatağan ve Güvenç, 2012: 157).

Literatürde yer alan araştırmalar çerçevesinde çalışmanın önemi, yeni bölgeselleşme paradigması temel alınarak İzmir sanayisinin mekânsal değişiminin kamu yönetimi disiplini içerisinde incelenmesidir. Başka bir deyişle, kentin sanayisinin mevcut durumunun Türkiye’nin ulusal sanayi politikaları ve İzmir’de uygulanan sanayi politikaları paralelinde irdelenmesidir. Çalışmada bir diğer önemli nokta ise, İzmir il sınırları içerisindeki sanayi hareketliliğinin “2012 Tarih ve 6360 Sayılı Ondört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” çerçevesinde incelenmiş olmasıdır. Söz konusu kanuna göre büyükşehir

belediyesinin sınırları il mülki sınırı olmuş; bu bağlamda çalışmada sanayi hareketliliği İzmir il mülki sınırı içerisinde yer alan ilçeler temelinde değerlendirilmiştir.

Yeni bölgeselleşme paradigması ekseninden hareketle İzmir'in sanayi hareketliliğinin yapısına ilişkin belirlenen varsayımlar ve amaçlar doğrultusunda kuramsal ve kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Kuramsal ve kavramsal yapının oluşturulması amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiş; yerli ve yabancı bilimsel yayınlar, kurumların ve uluslararası kuruluşların raporları, elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır. Alana ilişkin bilgilerin elde edilebilmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi temel alınarak keşifsel bir araştırma tasarlanmış, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı İzmir İl Müdürü ile görüşme gerçekleştirilmiştir. TÜİK, EBSO, İZKA, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gibi kurum ve kuruluşların dokümanlarından İzmir'in sanayi yapısına ilişkin veriler incelenmiş ve kurumların kaynaklarından yararlanılmıştır. İzmir sanayisinin yapısına ilişkin özellikleri belirleyebilmek ve alana ilişkin belirtilen varsayımların ve amaçların açıklanabilmesi için araştırmanın evreni EBSO'ya kayıtlı ve halen faaliyette olan firmalar olarak belirlenmiştir. EBSO'nun seçilmesinin nedeni; Ege Bölgesi ve İzmir sanayisine ilişkin faaliyet gösteren firmaların sicil kayıtlarının ve mekânsal değişimleri belirleyebilmek adına firmaların bilgilerinin ayrıntılı olarak yer almasıdır. Bu bağlamda EBSO'nun sicil kayıtları taranmış ve bir veri seti elde edilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için IBM SPSS 21.0 paket programı kullanılmıştır.

Çalışma İzmir ili ile sınırlandırılmış olup Ege Bölgesi içerisinde yer alan diğer illerin sanayi gelişimlerine İzmir ile bağlantılı olma durumlarına göre yer verilmiştir. İzmir'e ilişkin verilerin düzenli bir şekilde kayıt altına alınamamış olmasıyla birlikte kurum ve kuruluşların sunduğu veriler arasındaki tutarsızlık çalışmanın kısıtları arasındadır.

Çalışmanın birinci bölümünde yeni bölgeselleşme paradigması kavramsal ve kuramsal açıdan açıklanmıştır. Kavramsal ve kuramsal çerçeve içerisinde yeniden yapılanma, yeni bölgeselleşme sürecine geçişte toplumların üretim süreçlerinin farklılaşmasına bağlı olarak fordizm ve postfordizm; sanayisizleşme, kümelenme, yeni sanayi odakları açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise; tarihsel süreç içerisinde Türkiye'de uygulanan sanayi politikaları ve bu politikaların İzmir'e yansımaları dönemsel olarak ortaya konulmuştur. Söz konusu bölüm içerisinde İzmir'in sosyo-ekonomik durumu

ve sanayisine ilişkin mevcut durum kurum ve kuruluşların verilerinden elde edilen ikincil verilere dayalı olarak belirtilmiştir.

Üçüncü bölümünde ise, çalışmanın kavramsal ve kuramsal temeline dayalı olarak ortaya konulan amaç ve varsayımlar doğrultusunda alan araştırması yer almakla birlikte alana ilişkin seçilen örneklemin istatistiksel analizi yapılmıştır. İzmir'in sanayisinin mekânsal olarak değişimi belirlenen sanayi aksları çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle İzmir sanayisinin hareketliliği mekansal değişim gerçekleştiren EBSO'ya kayıtlı ve faaliyetlerine devam eden firmalar üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. İzmir'in sanayisindeki değişim ve dönüşüm elde edilen bulgularla açıklanmış ve alana ilişkin öneriler geliştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ BÖLGESELLEŞMENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Kapitalizmin yapısal özelliği olan kriz döngüsü, toplumları, kurumları, kültürleri ve ekonomileri etkilemekte ve dönüşümlerine neden olmaktadır. Özellikle 20. yüzyılda yaşanan 1929, 1973, 1994 ve 2008 krizleri kapitalist sistemin kendisini tekrardan yenilemesini ve sürdürülebilirliğini sağlaması açısından önemli dönüm noktalarıdır. Bu çerçevede yeniden yapılanma kavramı, “ekonomik, politik ve kültürel kurumların köklü değişimleri yanında bu alanlar için geçerli olduğu varsayılan düşünce biçimleri ya da paradigmalarında dönüşümü” (Şaylan, 2000: 3) olarak açıklanabilir. Yeniden yapılanma, krizin aşılmasına olanak sağlayacak biçimde toplumun, ekonomik, toplumsal ve politik yönden köklü bir değişimden geçmesidir (Şaylan, 2003: 102).

Yeniden yapılanma kavramına ilişkin bir diğer tanımlama ise yönetsel boyut olarak; devletin değişen rolleri ve buna uygun olarak örgütlenmesidir (Bayramoğlu, 2006: 33). Devletin yeniden yapılandırılmasında başat rol oynayan önemli gelişmelerden biri de refah devleti uygulamalarıdır. Devletin işlevleri bu anlayış çerçevesinde şekillenmiş ve toplumun her alanına nüfuz eden uygulamalar gerçekleşmiştir. Devlet bu süreçte, Keynesyen ekonomi politikaları ile “düzenleyici, üretici, harcamacı olarak ekonomiye müdahale edebilir” (Şaylan, 2000: 10) olarak konumlandırılmıştır. Refah devleti uygulaması, kamu hizmetlerinin kapsam ve çeşitliliğini hızla artırırken ve giderek daha büyük oranda kaynak kamu bürokrasisi eli ile kullanılırken örgüt kuramı ve işletmeye yönelik yaklaşımlar, kamu yönetimi disiplini içinde ağırlığını arttırmaya başlamıştır (Şaylan, 2000: 11). Bu yeniden yapılanma kamu sektörünün yönetiminin piyasa mekânizmaları doğrultusunda yönetilmesini içeren “yeni kamu işletmeciliği” anlayışında somutlaşmaktadır (Christiansen, 1998: 273). Yeni kamu işletmeciliği anlayışı ile devlet, küçük ve etkin teknik bir aygıt dönüşmekte, siyasi rekabet anlamsızlaşmakta ve daha önce yurttaş olarak kamu hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olanlar, bu hizmetlerin yeni sunuluş biçiminde müşteriye dönüşmektedir (Haque, 2002: 114).

Yeniden yapılandırma ihtiyacı özellikle, bürokrasilerin yetersizlikleri ve yenilik yapma ve esneklik gösterme konusundaki kısıtlamalar sonucu ortaya çıkan yeni örgütsel yapı arayışlarını gündeme getirmiştir (Özer, 2005: 371). Bu süreçte birçok kavram devletin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önem kazanmaktadır. Bunlar özelleştirme, yerelleşme, yönetişimdir. Yönetişim, bir yandan devletin değişen rolü

ve biçimini anlatırken, bir yandan da bu değişimi sağlayacak mekânizmaları ve yeni kurallar bütününe gösteren bir kavramdır (Bayramoğlu, 2006: 33).

20. yüzyılda devletin yeniden yapılandırılmasına neden olan süreçlerden biri de, üretim süreçlerinde yansımaları bulan fordizmden postfordizme geçiştir. Keynesyen ekonomi çerçevesinde şekillenen üretim süreçleri devletin ekonomi alanındaki işlevlerini ortaya koymuştur. Devlet bu süreçte üretim fonksiyonunu bizzat üstlenen, ekonomiyi yönlendiren ve müdahale eden bir karakterdedir. Küreselleşme sürecinde sosyal devlet anlayışı değişime uğramıştır. Devletler sosyal işlevlerinin bir parçası olan gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik transfer harcamaları, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi alanlardaki düzenleyici güçlerini yitirmiştir (Hobsbawn, 1996: 424-425). Süreç içerisinde kapitalizmin krize girmesiyle devletin ekonomik alandaki işlevleri tartışılmış ve devletin ekonomi alanında etkinliği sınırlandırılmak istenmiştir. Diğer bir yandan devlet küresel sermaye birikimini kolaylaştırıcı güçlü bir kurumsal araç haline gelmiştir (Farazmand, 2001: 445).

Küreselleşme süreci devletin yapısını ve işlevlerini dönüştürürken bir yandan da yeni üretim sektörlerinin ve üretim yöntemlerinin gelişmesi, sermayenin akışkanlığını arttırmış; sermaye hızla küreselleşerek, dünyayı tek bir pazar haline getirmiştir (Dunn, 1999: 189-190).

Küresel ekonomik yeniden yapılanma, üretimin mekânsal dağılımını köklü biçimde değiştirip, özellikle bölgeyi ekonomik etkinlikte anahtar alan olarak güçlendirmiştir (Garmise, 1997, s. 63). Yerel ve bölgenin yeniden yapılandırılması ve yeni kurumsal yapılar sermaye birikim rejimiyle ilgilidir (Swyngedouw, 1989: 31-33). Bu açıdan değerlendirildiğinde, süreci açıklayabilmek adına fordizm ve postfordizm kavramları önemli bir noktada durmaktadırlar.

1.1. FORDİZM

Kapitalizmin bir sistem olarak, kararlı bir biçimde kendini yeniden üretebilmesi birikim rejimine bağlıdır (Şaylan, 2006: 139). Fordizm, 1914-1973 yılları arasında toplumu, kültürü, üretim ve emek sürecini biçimlendiren bir birikim rejimi olarak uluslararası alanda etkinliğini göstermiştir. 1914 yılında başlayan süreç, 1945 yılında ivme kazanmış; 1973 petrol krizine kadar da etkisini sürdürmüştür. Fordizm kavramı sadece üretim açısından değil, aynı zamanda siyasal, ideolojik, sosyal ve ekonomik olarak da yeniden yapılanma sürecini belirtmektedir (Belek, 1999: 59). Fordizm sermaye birikim rejimi olmasının yanı sıra modernite, bürokratik sistem ve rasyonalite ile de ilişkilendirilmektedir (Lipietz, 2006: 239).

20. yüzyılda Henry Ford tarafından tanımlanan fordizm; otomobil kitle üretimi, akan bant sistemi ve standart iş tanımı/görevleri gibi başat özelliklere sahiptir. Ford'un modeli sadece otomobil sektöründe değil, diğer sektörlerde de uygulanan; Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya ekonomilerini de süreç içerisinde etkileyen bir birikim rejimi olarak ön plana çıkmıştır (Barney, 2006a).

Jessop, fordizmi endüstriyel paradigma, ulusal birikim rejimi, düzenleme modeli ve toplumsal yaşam biçimine etkileri olarak dört boyutta ele almıştır (Jessop, 2009). Jessop'a göre;

1. Endüstriyel paradigma: Bant tipi üretim sisteminin kullanılması, standart malların kitlesel üretimi ve yarı kalifiye iş gücü olarak tanımlanmaktadır.

2. Ulusal birikim rejimi: Kitlesel üretim ve kitlesel tüketim döngüsünü ifade etmektedir.

3. Düzenleme modeli: İşçilerin yükselen ücretler karşılığında yönetimin imtiyazlarını kabul etmesi ve örgütlü emek ile sermaye arasında kurumsallaşmış bir uzlaşmanın sağlanmasını içermektedir. Düzenleme modeli ile belirtilmek istenen diğer durumlar ise; ulus devletlerin uluslararası ekonomi içerisindeki düzenleri; devletin müdahalesi ile birlikte refah devlet modeli ve tekel piyasalarda büyük firmaların rekabetidir.

4. Toplumsal yaşam biçimi: Kitlesel tüketim, kitle iletişim araçları, toplu ulaşım araçlarının yaygınlaşmasıdır.

Fordist üretim, sanayi¹ üretiminin çoğunluğunun kitlesel üretim olarak gerçekleştirildiği, idari ile kol kuvvetine dayalı işlerin Taylorist bir ayrımla belirlendiği, iş bölümünün ve tanımlarının katı bir şekilde yapıldığı, ürün standartlaşmasının verimlilik artışları getirdiği ve artan talebin bu standartlaşmayı hızlandırdığı bir üretim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Eraydın, 1992: 15). Harvey ise fordizmi, "kitle üretiminin kitle tüketimi, emek gücünün yeniden üretiminde yeni bir sistem, emeğin denetiminde ve yönetiminde yeni bir politika, yeni bir estetik ve psikoloji, kısacası, rasyonelleştirilmiş, modernist, popülist yeni tür bir demokratik toplum" olarak belirtmektedir (Harvey, 2003: 148).

Fordizmin sermaye birikim rejimi açısından getirdiği yenilik, "kitle üretimi, kitle tüketiminin yanı sıra ürünün standartlaşması" olmuştur (Harvey, 2003: 158). Kitlesel üretim büyük makineler, makine sistemleri ve büyük fabrikalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu süreci etkileyen en önemli gelişmelerden biri de teknoloji

¹ Sanayi: Hammaddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin, araçların bütünü, endüstri (Türk Dil Kurumu, 2014).

alanında yaşanan gelişmelerdir. Küreselleşme, özellikle iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme sonucunda dünyanın tek bir piyasaya dönüşmesini sağlamış (Dunn, 1999: 189-190) ve yeni bir teknolojik gelişme yeni bir emek örgütlenmesinin ortamını hazırlamıştır (Belek, 1999: 58). Fordist birikim rejiminde anahtar kavram, emeğin verimliliğidir (Şaylan, 2006: 144). Taylorizmde, emeğin makine başında rasyonel bir biçimde örgütlenmesi sağlanırken; fordizmin getirdiği yenilik olan bant sisteminin kullanılarak emeğin makine başında ve fabrika içerisinde düzenlenmesidir.

Fordist birikim rejiminin önemli özelliği devletin denge sağlayıcı bir öge olarak ekonomiye müdahalesidir. Devlet toplam talep üzerinde belirleyici rol oynamış, meta üretimi olmayan sektörde önemli miktarda iş olanağı yaratmış ve sosyalize olmuş ücret artışını düzenlemiştir (Gouverneur, 1997: 245-246).

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki uzun süreli genişleme dönemine egemen olan üretim/teknoloji sistemi/rejimi büyük ölçüde ucuz hammadde ve enerji kaynaklarının kullanımına dayalı, üretimin büyük işletmelerde kitlesel olarak yapıldığı bir rejimdir. Bu rejimde işyeri düzeyinde üretim hızlı bir montaj hattı üzerinde kitlesel ve seri bir biçimde yapılmakta ve işletmeler çalışma süresi boyunca aynı işi belirli bir hızla sürekli tekrarlamak durumunda olan işgücünün denetim altında tutulmasını sağlayan iş örgütlenmesinin yeni bir biçimini (Taylorizm) uygulamaktadırlar (Eser, 1993: 37).

Fordizm, II. Dünya savaşı sonrası ekonomik kalkınma modeli olarak da ele alınmaktadır. Harvey, fordizmin ekonomiye olan etkisini şu şekilde açıklamaktadır: "II. Dünya Savaşı esnasında aşırı derecede rasyonalizasyona tabi tutulmuş teknolojilere dayalı bir dizi sanayi dalının yükselişine tanık olmuş; otomobil, gemi yapımı, ulaştırma teçhizatı, çelik, petrokimya, lastik, elektrikli tüketici malları ve inşaat, iktisadi büyümenin motor güçleri olmuşlardır" (Harvey, 2003: 152).

1945-1980 arasında her alanda etkisini gösteren fordizm, 1973'de yaşanan petrol krizi ile birlikte geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. 1973-74 petrol krizi, kapitalist sistemin küresel çapta ciddi biçimde yeniden yapılanmasını teşvik etmiştir (Castells, 2005: 16). Uluslararası rekabet artmış; dünya piyasaları parçalanmış ve firmalar uzun dönemli makine yatırımlarından sakınmışlardır (Sabel, 1994: 102). Süreç içerisinde üretimde kâr oranlarının düşmesi, firmaların kapanmaya başlamasına ya da uluslararası alana kaymasına ve firmaların üretim tekniklerini yeniden yapılandırma yoluna gitmelerine sebep olmuştur (Barney, 2006b). Mikro elektronik devrim ve petrol krizi ile birlikte kâr hadlerinin düşüşü sermaye sahiplerini daha az kapasite ile ucuz üretime yönlendirmiştir (Barney, 2006). Fordizm'in bunalıma girmesindeki nedenler; 1970'lerin ortalarından itibaren ekonomik büyümenin

yavaşlaması ve durgunlaşma sürecine girilmesi (Amin, 1994: 10), talepteki değişiklikler, devletin finansal kriz nedeniyle Keynezyen politikalardan uzaklaşması, üretimde iş gücünün kullanım biçimi ve ücretler açısından rakip durumuna gelen yeni çevre ülkelere benzer şekilde iş gücü ilişkilerini düzenleyememe şeklinde açıklanmıştır (Eraydın, 1992: 17).

Fordizmin yapısal krizinin bir diğer etkisi de neoliberal ideolojinin yükselmesi olmuş (Tickell ve Peck, 1995: 368), bu süreçte devletin ekonomiye olan müdahalesi sorgulanmaya başlamıştır. Neoliberal politikalar çerçevesinde devletin etkin değil, edilgen bir rol üstlenerek, kaynakların dağıtımını ve yeniden üretimini sağlayacak şekilde hareket etmesi istenmiştir.

Sanayileşmiş kapitalist ülkelerde verimlilik artışlarının önemli ölçüde yavaşlaması ve hızla artan dünya petrol fiyatlarının etkisiyle şiddetlenen stagfasyonist eğilimler bu ülkeleri de sermaye birikim sürecinin sürdürülmesi konusunda yeni arayışlara itmiştir (Şenses, 2009: 3). Fordizmin krizi, üretim süreçlerindeki farklılığa bağlı olarak ürün çeşitliliğine dayalı, devletin düzenleyici rol üstlendiği postfordist sürece evrilmiştir.

1.2. POSTFORDİZM

Postfordizm, fordizm sonrası süreci belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Postfordizm, toplumun yapısında, üretim süreçlerinde, işgücü piyasasında, devletin fonksiyonlarında değişikliğe neden olan bir süreçtir. Postfordizm, fordizm sonrası sermaye birikim rejimi olarak yerini alırken, sadece üretimi değil, mekânı, devletin fonksiyonlarını da etkileyen bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde sermaye birikimi dinamik bir süreçtir, sermaye birikiminin gelişimiyle birlikte (Ercan, 2006: 50);

- Üretimdeki artışla birlikte açığa çıkan metaller için daha geniş bir pazar ihtiyacı doğar.
- Üretimin yoğunlaşarak artmasına bağlı olarak gerekli yedek iş gücüne olan talep artar.
- Aşırı sermaye birikimine bağlı olarak belirli bölgelerde aşırı biriken sermayeler için yeni yatırım alanlarına yönelme hayati önem kazanır.

Fordizmin, 1970'lerin sonunda başlayan yapısal krizi, birikim rejiminde değişikliğe yol açmış, kitlesel üretim yerine esnek üretim sistemleri ön plana çıkmıştır. Bu nedenle postfordizm "esnek birikim" olarak da adlandırılmaktadır.

Harvey'e göre esnek birikim, yeni üretim sektörlerinin, finans hizmetlerinde yeni yöntemlerin, yeni piyasaların ortaya çıkması; ticari, teknolojik ve örgütsel yeniliklerin temposunun büyük ölçüde hızlanmış olmasıdır (Harvey, 2003: 170).

Fordizmin kitlesel, ürün farklılaşması düşük, üretim süresi uzun ve rasyonel/üretken bürokratik bir örgütlenmeye dayalı olan katı üretim ve örgütlenme yönteminin yerine, post-fordist birikim rejiminin esnek üretim ve örgütlenme yöntemleri egemen olmaya başlamıştır (Şahin, 1999: 77).

Postfordizm sürecinde bilgisayar teknolojisinin gelişmesi esnek imalat sisteminin gelişimine ve uygulanmasına olanak sağlamıştır. Bilgisayar teknolojisine bağlı olarak otomasyon sistemlerinin gelişmesi el emeğine dayalı üretimin yapısını değiştirmiş, insan emeğine olan ihtiyaç azalmıştır. Esnek üretim sisteminin yansımaları Japonlar tarafından geliştirilen "tam zamanında üretim" olarak ortaya çıkmaktadır. Tam zamanında üretim sisteminin özelliği, stoksuz, sipariş üzerine ve o anda yapılan üretimdir (Belek, 1999: 71). Esnek üretim sistemi, müşterilerin ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda yüksek kalitede, hızlı bir şekilde teslimat ve teslimat sonrası servis hizmetlerini de içermektedir. Başka bir deyişle fordizm sonrası sermaye birikim rejimi, bir yandan küçük ve istikrarsız pazarlara ve değişken tüketici tercihlerine uyum sağlayabilecek; diğer yandan sermayenin verimliliğini düşüren kısıtları, tıkanıklıkları aşabilecek "verimlilik ve kârlılık artırma" arayışlarının ifadesidir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 430). Teknolojik gelişmeler sermayenin akışkanlığını arttırarak yeni pazarlara ulaşma ve yeni üretim alanlarına girme yeteneğini arttırmış, hız ve rekabet edebilirlik sermayenin sürdürülebilirliğinin temel koşulu haline gelmiştir (Finkelstein, 2003: 251).

Esnek üretim sistemlerinden kastedilen, bilgi teknolojileri ve bunların farklılaşmış ürünleri üretmek üzere kullanılabilmesini mümkün kılan genel amaçlı makineler ile bu makineleri etkin olarak kullanabilecek düzeyde bilgi ve beceriye sahip olan eğitilmiş işgücünün birleşimidir. Kitlesel piyasalar pek çok uzmanlaşmış piyasaya bölünmekte ve böylelikle tüketicinin farklılaşmış tercihlerini piyasalara sunmak mümkün olabilmektedir (Köse ve Öncü, 2000: 76).

1980'lerde kapitalizm yeni enformasyon teknolojisinin temel bir rol üstlendiği bu süreçte kapsamlı bir ekonomik ve örgütsel yeniden yapılanma sürecine girmiştir (Castells, 2005: 77). Esnek birikim süreci hizmetler sektöründeki istihdamın artmasını ve az gelişmiş olan bölgelerde yeni sınaî² alanlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Harvey, 2003: 170).

² Sınai: Sanayi ile ilgili; endüstriyel (Türk Dil Kurumu, 2014).

Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki değişim ve gelişim, sektörleri ve çalışan kesimi etkilemiştir. Çalışan insanlar daha fazla hizmetler sektöründe yer almaya başlamıştır. Sanayi toplumunda ve üretim sürecinde çalışan mavi yakalı işçiler, yeni teknolojik devrimle beraber yaptığı işi birey olarak denetleyen, eğitilmiş, uzmanlaşmış beyaz yakalılara dönüşme eğilimi göstermektedir (Şaylan, 2003: 176).

Kitlesel üretim ve tüketim biçimi yerini farklılaşmış üretim ve tüketime, tam istihdam politikası yerini esnek istihdam ve taşeronlaşmaya, Fordist dönemin emek-sermaye arasında görece bir denge sağlayıcı öğeleri olan sendikalar ve toplu sözleşme yerini sendikasızlaştırma ve bireysel sözleşmelere bırakmıştır (Şahin, 2005: 136).

Postfordizmi yaratan koşulların tanımlanmasında üretimin yeni mekân arayışları ön plana çıkmakta ve üretim sistemlerindeki yapısal dönüşümler, mekânların sundukları veya sunamadıkları olanaklarla açıklanmaktadır (Eraydın, 1992: 31). Postfordist birikim rejimi, sermayenin rekabetçi mekânlar şeklinde birbirinden kopmuş ve parçalanmış bir eşitsiz kalkınma mozaiki ortasında kârlı alanlar araması üzerine yapılandırılmıştır (Erik, 1989: 31).

Postfordist birikim rejiminde: meta ilişkilerinin küresel düzeyde yayılması, daha önce metalaştırılmamış olan tüm etki alanlarının, özellikle siyaset, sağlık, eğitim ve bilimin metalaştırılması ve bu etkinliklerin kâr odaklı hale getirilmesi mantığı üzerine geliştirilmiştir (Jessop, 1997: 567).

Esnek uzmanlaşma, endüstriyel ve fabrikaların organizasyonunu açıklamanın yanı sıra piyasalardaki, devletin işlevlerindeki ve üretimin mekânsal değişikliklerini de içermektedir (Tomaney, 1994: 161). Mekânsal açıdan esnek üretim biçimleri, yerellik olgusunu ve kendi içinde bütünleşmenin sağlandığı yerel üretim sistemlerini öne çıkararak, yerel ölçekte sanayileşme olgusuna yeni bir bakış açısı getirmektedir (Eraydın, 1992: 26). Üretim sürecinin rasyonalizasyonu, kısmen nakliye olanaklarının değişen yapısına, endüstrinin hammadde ve pazarlama taleplerine ve sermayenin doğasında var olan toplanma ve yığılma eğilimine bağlıdır (Harvey, 2012: 296).

1.3. BÖLGESELLEŞME

Bölge, ülkelerin aynı coğrafi alanda buldukları yer olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımlama ise; bölgede yer alan ülkelerin fiziksel yakınlıktan daha da ötede kültürel, ekonomik, dilsel ve politik bağların olduğunu vurgulamaktadır (Mansfield ve Milner, 1999: 590-591). Bu çerçevede bölge, sadece

coğrafi olarak değil siyasi, kültürel ve iktisadi anlamları da içeren ulusal ve uluslararası alanı etkileyen bir birimdir. Bölge ile ilgili literatür daha çok, üye ülkeler ve dünya açısından tercihli ticaret anlaşmalarının refaha olan etkilerine odaklanmaktadır (Mansfield ve Milner, 1999: 596).

Bölge, küreselleşme, bölgeselleşme, esnek üretime geçişle birlikte sosyal, ekonomik, siyasal, teknolojik gelişmelerin ışığında ön plana çıkmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Sekizinci Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda bölgeyi geleneksel ve küresel anlayışa göre iki şekilde tanımlamıştır. Buna göre; geleneksel anlayışta bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birimdir. Küresel anlayışta ise bölge, ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir (DPT, 2000a: 7).

Bölgeselleşme İkinci Dünya Savaşı sonrası ön plana çıksa da aslında 19. yüzyılın ikinci yarısından ve Avrupa olgusunun ortaya çıkmasıyla belirmiştir. İkili ticari anlaşmalarının geniş bir alana yayılması Avrupa'nın bölgeselleşme sürecine katkıda bulunmuş; ancak Birinci Dünya Savaşı bölgesel ticari anlaşmaların gelişmesini engellemiştir. Bölgeselleşmenin ikinci dalgası II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte daha ayrımcı bir şekilde belirmiştir (Mansfield ve Milner, 1999: 596-597). Süreç içerisinde bölgeselleşme küreselleşmeye karşı biçimde ekonomik olarak birbirini kollama, küreselleşmenin yarattığı olumsuzlukları önlemek adına ortaya çıkmıştır. Bu tür bölgeselleşmeye örnek olarak, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Avrupa Birliği (AB) gösterilebilir. Bölgesel gelişme sadece bölgesel ve ulusal düzeyde uygulanan politikalardan değil küresel entegrasyondan da kaynaklanmaktadır. Özellikle Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlar ulusal düzeyde politikaların uygulanması açısından önemi roller üstlenmişlerdir. Küreselleşme sürecinde bir kısım yetkilerini ulus üstü dünya kurumlarına bırakan ulus devlet, bölgeselleşmede bunları ulus üstü bölgesel oluşuma bırakmaktadır (Kazgan, 2005: 150). Süreç içerisinde uluslararası kuruluşlar makro politikalar yerine mikro politikaları (Doğruel, 2006: 170) ön plana çıkaran uygulamalarda bulunmuşlardır. Uluslararası alanda yaşanan bölgeselleşme süreci, bölge yönetimlerine ve bölgesel planlamaya zemin hazırlamıştır.

Ulusalardan bölgeye ve bölgeden ulusala, uluslararasından bölgeye ve bölgeden uluslararasına yönelik çoğul dinamiklerin varlığında birikim farklı

ölçekler arasında bağlantıların artmasına neden olurken, aynı zamanda bölgesel sermaye birikiminin gerek ve zorunluluğu açığa çıkmıştır (Ercan, 2006: 77).

Küreselleşme sürecine ve ulus devletinin toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin piyasalaştırılmasına koşut olarak bölge ekonomik bir aktör olarak küresel sistem içindeki yerini almıştır (Danson, 2000a: 478; Tomaney ve Ward, 2000: 472). 1970 sonrası fordizmden postfordizme geçiş süreciyle birlikte büyük fabrikalara bağlı üretimden esnek üretime geçilmiş üretim ve örgütlenme açısından bölgeler önemli bir konuma ulaşmıştır. Sınai üretimin gelişmiş ülkelerle sınırlı kalması eğilimi son bulurken, üretimin bütün dünyaya yayılması eğilimi ortaya çıkmakta, bu durum az gelişmiş ülkeler ve bölgeler için önemli fırsatlar doğurmaktadır (Ataay, 2005: 17).

Esnek uzmanlaşma Fordist dönemin istikrarlı kitlesel pazarlarını parçalamış, mekânsal kümelenme ve bütünleşme yoluyla bölgeyi yeniden yaratmıştır (Danson, 2000b: 857). Bölgenin işlevlerindeki değişim sonucunda artık bölgeler ulusal devletlerin bir parçası değil, küresel entegrasyonun temel birimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bayramoğlu'nun da belirttiği gibi bölge, çeşitli mal ve hizmetlerin en uygun ölçekte tasarlandığı, üretildiği, dağıtıldığı, yeniden üretildiği süreçlerde, kendini belli bir ürün ya da üretim sürecinde ispatlayan mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Bayramoğlu, 2005: 97).

Yeni telekomünikasyon ağlarının ve enformasyon sistemlerinin erişilebilir olması, finans piyasalarının küresel bütünleşmesinin, ürünler ve ticaretin dünya çapında bölgesel olarak eklemlenmesinin önünü açmıştır (Castells, 2005: 77). Küreselleşmenin etkisiyle sermaye akışkan hale gelmiş, gelişmiş ülkeler yatırımlarını kârlı buldukları bölgelere kaydırmışlar bu sayede de bölgesel ekonomiler üzerinde etkili olmuşlardır. Bu durum yalnızca bir üretim biçiminin aktarımı değil, yeni bir ilişkiler düzeni, sosyal yapı, tüketim normları, işçi tanımı ve işgücü ilişkileri ve devletin üretime veya sisteme müdahale biçimi anlamına gelmektedir (Eraydın, 1992: 52-53). Bu anlayış çerçevesinde ekonomik, siyasal, kültürel veya idari nedenlerle ilin üstünde yeni bir idari/siyasi birim olarak bölge üretilmiştir (Nalbant, 1997: 225).

1950-1970 arasında, büyük ve göreceli zengin az gelişmiş ülkelerin, Fordist kitlesel üretim tekniklerini ve bu üretim için gerekli kurumları, diğer deyişle gerekli teknolojik-kurumsal modeli transfer ettikleri görülmektedir. Başka bir deyişle; Fordizm, savaş sonrası bölgesel ve kentsel endüstriyel gelişmede, kitle üretiminin düzenleyici devlet müdahalesine bağlı gerçekleştirilmesini sağlayan bir sermaye birikim tarzı olarak görülmektedir (Özer, 2005: 394). Fordizmin özelliği olan

standartlaştırılmış üretim sistemlerinin önemli bir bölümü çevreye kaymış ve böylece ortaya “çevresel fordizm” çıkmıştır. Harvey, yeni üretim sistemlerinin bile ilk kez standartlaştıklarında, yeniliğin yapıldığı ilk yuvalarından üçüncü dünya alanlarına kayma eğilimi gösterdiğini belirtmiştir (Harvey, 2003: 212).

Bölgelerin gelişimi, ulusal, uluslararası ve uluslararası kuruluşların süreç içerisinde yürüttüğü bölgesel politikalar çerçevesinde şekillenmektedir. Bölgesel düzeyde sanayiye yönelik uyarıcı girişimler, altyapı, ulaşım ve iletişimde, eğitimde ve sağlıkta belli bir bölgeye yönelik politikalar, bölgesel yönetime ve kurumsallaşmaya ağırlık veren yaklaşımlar, mikro-finans ve bölgesel merkezler yaratma gibi politikalar dolaysız politikalar olarak değerlendirilebilir. Bu politikaların uygulama araçları şöyledir: (Doğruel, 2006: 168)

- Ulusal ve bölgesel planlama ajansları
- Altyapı yatırımları
- Geri kalmış bölgelere yönelik sanayiye teşvik politikaları
- İletişim ile insan sermayesine yapılan yatırımlar

Belli bir bölgede sanayinin girdi, finansman ve üretim altyapısının değişik desteklerle teşvik edilmesi ya da bölgesel düzeyde doğal kaynaklar ve işgücü potansiyeli dikkate alınarak o bölgenin belli bir sanayide uzmanlaştırılması sıkça kullanılan yöntemlerdendir (Doğruel, 2006: 169). Buna örnek olarak İtalya verilebilir.

Küresel sistemdeki kapsamlı yapısal dönüşüme bağlı olarak, 1980’lerin ortalarında yeni bölgeselleşme kavramı belirmeye başlamıştır (Hettne ve Söderbaum, 2000: 457).

1.4. YENİ BÖLGESELLEŞME

1980’lerden sonra ulus devlet yapılanmasında köklü değişiklikler getiren kapsamlı devlet reformlarının devlet in topyekun üzerindeki örgütlenmesine ilişkin olan boyutunu yerelleşme ve bölgeselleşmeyi temel alan politikalar oluşturmaktadır (Karasu, 2009: 4).

Bölgeler, 1990’lı yıllara kadar merkezi planlamayı yapan ve ulusal kalkınma politikalarını yürüten ulusal yönetimin bir parçası, bir aracı iken; 1990’lardan sonra yeni bölgeselleşme politikalarıyla küresel iktisadi yönetişimin ulusal yapıdan özerk, üretim ve yönetim ölçeği olarak kurgulanmıştır (Karasu, 2009: 1-2). İkili Dünya düzeninden ileri düzeyde bir küresel ekonomik bütünleşmeye geçiş dönemine rastlayan bu nitel farklılaşma uluslararası ilişkiler ve uluslararası ekonomi politika

alanında çalışan akademisyenler tarafından gözlenmekte ve yorumlanmaktadır (Buzdugan, 2006).

Yakın zamana kadar bölgesel politikalar, firma merkezli, standart, teşvike dayalı ve devlet odaklı olmuştur. Bu durum 1960'lar sonrası gelişmiş ekonomilerin bölgesel politikalarında Keynesyen politikalarının uygulanmasından miras kalan bir durumdur (Amin, 1999: 365). Keynesyen bölgesel politikalar gelir dağılımı ve refah politikaları ile yatırımın az yöneldiği bölgelerdeki talebi harekete geçirmeye ve devlet teşvikleriyle de firmaları buralarda yatırıma yöneltmeye dayanmaktadır. Bu politikanın temelinde bölge dışı kaynakların bölgeye yöneltilmesi söz konusudur. Küreselleşmenin yarattığı rekabet ortamı ve neoliberal politikaların etkisiyle Keynesyen bölgesel politikalar bu süreç içerisinde eleştirilmiştir. Neoliberal anlayış, pazarın deregülasyonu ile eğitim, ulaşım, iletişim altyapısında iyileşmeyi sağlamayı, teknolojiyi teşvik etmeyi ve yatırımlarda bu bölgelerdeki girişimciyi desteklemeyi öngörmektedir (Elmas, 2006: 153-154) Keynesyen bölgesel politikalar, az gelişmiş bölgelerde istihdamı ve gelirin artmasını sağlarken; gelişmiş bölgelerde yerel kaynakların mobilizasyonuna ve bağımlılığa dayalı kendi kendini teşvik etmede başarısız olmuştur (Amin, 1999: 365).

Yeni bölgeselleşme anlayışı, "yönetim" ve "yönetişim" farklılığı üzerinde yapılanmış (Frissen ve Norris, 2001: 468); bir yandan, küresel ile ulusal ve yerel düzeydeki yönetimler arasında işbirliği, diğer yandan kamu-sermaye (özel) ortaklığını sağlayan ağ ilişkilerine dayanan bir yönetim modeli öngörmektedir (Hamilton, 2004: 456). Yeni bölgeselleşme anlayışının yönetim boyutuyla ortaya çıkan bir diğer özelliği, bölgelerin kendi sorunlarının çözümlenmesinde karar alma süreçlerine katılması ya da yasal düzenlemelerde yer almasıdır (Hettne ve Söderbaum, 2000: 457).

Yeni bölgeselcilik kavramı, geri kalmış bölgelerin kalkındırılması konusunda büyük ölçekli devlet yardımlarının ve devlet eliyle yürütülen politikaların başarısız olması sonucunda ortaya çıkmıştır (Keskin ve Sungur, 2010: 277). Kavrama ilişkin bir diğer tanımlama ise şöyledir: "İki kutuplu bir dünya düzeninde değil, çok kutuplu bir dünya düzeninde oluşur ve bu koşullarda kendiliğinden oluşan bir süreçtir. İçerik yöneltmekten çok dışa yöneliktir. Devlet dışı aktörlerin önemli roller üstlendiği bir süreçtir" (Bull, 1999: 957). Bölgeselleşme politikaları kalkınma stratejileriyle ilişkilidir ve yeni bölgecilik anlayışı, bölgeselleşme ve yeni liberal kalkınma stratejilerinin bileşimi olarak karakterize edilebilir (Bowles, 2000: 433).

1990'ların başından beri dünya ticaret sistemi tercihli ticaret antlaşmalarının sayıca artışına şahit olmuştur. Tercihli ticaret antlaşmalarındaki³ bu artışa yeni bölgeselleşme olgusu öncülük etmiştir (Baccini, 2011: 57). Bu süreçte iktisadi olarak bütünleşmeler sermayenin bölgeler düzeyinde etkin olmasını sağlamıştır. Yeni bölgeselleşme bir yandan 'bölge'nin tarihsel ve görgül olarak ekonomik gelişmenin potası olduğu iddiasındadır, diğer yandan da 'bölge'nin ekonomi politikalarının odak noktası olması gerektiği doğrultusunda açık bir tavır almaktadır (Lovering, 1999: 380).

1990'lı yıllarda, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve yönetiminin uluslararasılaşması yönündeki sürecin birbiriyle ilişkili üç yönü şu şekilde belirtilmiştir (Castells, 2005: 147):

- Doğrudan yabancı yatırımların artması
- Çok uluslu şirketlerin küresel ekonomide üretici olarak oynadığı rol
- Uluslararası üretim ağlarının oluşması

Bu açıdan değerlendirildiğinde yeni bölgeselleşme anlayışı çerçevesinde bölge, ulusal devletten ayrı bir unsur olarak küresel ekonomiye eklenmekte ve ayrı bir aktör olarak yerini almaktadır. Yeni bölgeselleşme anlayışı küreselleşme sürecinde bölgenin sermaye birikimi açısından kazandığı öneme koşut olarak bölgeyi hem ekonomik etkinliklerin hem de kalkınmanın odak noktası olarak değerlendirmektedir (Şahin, 2005: 140).

1990 sonrası süreçte mekânın yeniden organizasyonu ile birlikte mekânın siyasal, sosyal, teknolojik gelişmelerden etkilenmesi söz konusu olmuştur. Bu çerçevede teknolojik gelişmenin sonuçlarından biri, üretim sürecinin parçalara ayrıldığı ölçüde, her bir parça için dünya ölçeğinde ya da ülke düzeyinde, en uygun mekânların seçilebilmesidir. Bunun anlamı ölçek ekonomilerin entegre üretimin parçalanmasıdır (Ercan, 2006: 52). Yeni bölgeselleşme süreci üretimi mekânsal boyutta etkilemiş ve yeni sanayi bölgelerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yeni sanayi bölgelerinin oluşumunda ağ şeklindeki üretim sistemlerinin sağladığı öğrenme avantajları sadece küçük firmalar için de geçerli olup, aynı mekânsal birimde farklı üretim parçalarındaki tüm birimler değişimlerden etkilenmektedir (Eraydın, 1992: 43). Teknolojik değişim, örgütsel yapıların ve üretimin yapıldığı yerin değişmesine yol açıyor. Sanayi şirketleri dünya üzerinde daha ekonomik üretim

³ Tercihli Ticaret Anlaşması: Anlaşmaya taraf ülkelerin tek yanlı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerinde indirimde bulunmalarına dayanan en dar kapsamlı iktisadi bütünleşme aşamalarından biridir.

yerleri ararken, dikey bakımından daha uzmanlaşmış hale geliyorlar. İktisadi mekânın daralması, şirketlerin faaliyetlerini yerkürenin uzak köşelerine yaymalarına izin veriyor (Lall, 2009: 463). Küresel rekabet giderek artarken, rekabet anlayışı da değişmekte, daha önce tek bir işletme çatısı altında gerçekleştirilen üretim süreçleri artık birden fazla yerde yürütülebilmekte, üretimde uzmanlık alanları oluşmaktadır. Böylece değer zincirinin farklı aşamalarının farklı bölge ve ülkelerde konumlandırılması mümkün olabilmektedir. Üretimin bu şekilde yeniden örgütlenmesi sebebiyle uluslararası ticaretin gittikçe artan bir bölümü nihai ürünler yerine ara ürünlerden ve endüstri içi ticaretten oluşmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 5). Siyasal ve sosyal olarak da yansımaları devletin yeniden yapılandırılması olarak ortaya çıkan yerelleşmedir.

Finans sektöründe merkezleşmenin artması, bu sektörün gücünü üretim sektörünün önüne geçirmiştir. Sermayenin merkezleşmesine bağlı olarak, kontrol ve yönetim “dünya kent”lerinde toplanırken üretim, merkez dışı alanlara-yerele dağılmaktadır. Bu bağlamda, küresel ekonomide yeniden yapılanma mekânda yeniden yapılanma ile bir arada gelişmektedir (DPT, 2000a: 19).

Yeni bölgesel kalkınma anlayışında mekân-bölge kavramları bir yandan bölgenin sahip olduğu kendine özgü olanakları ve bu olanakları açığa çıkaracak bilgi donanımını işaret etmekle birlikte, bölge kendi içinde homojen bir bütün olarak tanımlanmaktadır (Ercan, 2006: 86).

Geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı ile yeni bölgesel kalkınma anlayışı arasındaki farklılıklar açısından bir diğer değerlendirme ise şöyledir; geleneksel bölgesel kalkınmada temel kaynak olarak “bölgeler arası yeniden dağıtım” kullanılırken, yeni bölgesel kalkınma anlayışı öncelikli olarak “yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesine” odaklanmaktadır (Keskin ve Sungur, 2010: 278). Başka bir ifadeyle geleneksel bölgesel gelişme politikaları bölgelerin kalkınması için büyük ölçekli altyapı geliştirme ve bölgeye yatırım çekme odaklıdır.

Eski ve yeni bölgeselleşme arasındaki farklar şunlardır (Ethier, 2001a: 160) (Ethier, 2001b: 9):

- Eski bölgeselleşme sürecinin aksine yeni bölgeselleşme sürecinde çok taraflı serbestleşme ticareti daha fazla benimsenmiş ve tamamlanmıştır.
- Doğudaki ve kuzeydeki birçok ülke eski bölgeselleşme sürecindeki otarşik ve piyasaya karşı politikalarını terk etmiş ve çok taraflı ticaret sistemine

katılımda kararlılık göstermişlerdir. Eski bölgeselleşme sürecinde çok taraflı ticarete katılım söz konusuysen; yeni bölgesel girişimler bu süreci tamamlamıştır.

- Yeni bölgeselleşme süreciyle birlikte eski bölgeselleşmeye göre doğrudan yatırımlar daha ön plandadır. Başta ABD olmak üzere doğrudan yatırımlara şüphe ile bakan ülkeler yeni bölgeselleşmeyle birlikte doğrudan yatırımları çekmek için çaba sarf etmektedirler.
- Yeni bölgeselleşme genellikle reform yanlısı küçük ülkeleri içermektedir.
- İletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda doğrudan yabancı yatırımların maliyetinin ticarete oranla görece olarak düşük olmasıdır

Finansal ve endüstriyel pazarların küreselleşmesi sürecinde uluslararası ve kıtalararası yatırım engellerinin büyük ölçüde ortadan kalkmasıyla çok uluslu şirketlerin sayısında ve çaplarında meydana gelen büyüme, yabancı-yerli, kamu-özel kimliklerin birbirine karışmasına ve bu tür "devletsiz firmaların" vergilendirilmesi, denetimi ve tabi olacakları kuralların düzenlenmesi yetkisi gibi konular, ulusal devletleri ve kamu yönetimlerini büyük ölçüde zorlamaya başlamıştır (Köse H. Ö., 2007: 6).

Yeni bölgeselleşmeyle küresel ve bölgesel düzeyde ticari bütünleşmeler artmıştır. Uluslararası ekonomik ve ticari bütünleşmeler, ülkelerin teknolojik yönden gelişme, rekabet ve üretkenliği artırma yolunda politika değişimlerini gerekli kılmıştır.

Yeni bölgesel gelişme politikalarında (Sarica, 2001: 154-155);

- Bilgi ve üretime yönelik kaynaklar yaratılması
- Öncelikli yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi
- Kalitenin öncelikli olması
- Merkezi değil, bölgesel topluluğun ön planda olması
- Hizmetler sektörünün geliştirilmesi ve sektörler arası bağların kurulması
- Çok sayıda küçük ve orta ölçekli firma ve projeler yaratılması önem kazanmıştır

Eski ve yeni bölgeselleşme arasındaki farklar literatürdeki kaynaklardan faydalanarak aşağıdaki şekilde tablolandırılmıştır.

Tablo 1: Eski ve Yeni Bölgeselleşme Süreçlerinin Karşılaştırılması

ESKİ BÖLGESELLEŞME	YENİ BÖLGESELLEŞME
Piyasaya kapalı, otarşik yapılı	Çok taraflı ticaret anlaşmaları
Bölgeler arası yeniden dağıtım	Yerel ve bölgesel kaynakların harekete geçirilmesi
Tek işletme çatısı altında gerçekleştirilen üretim	Birden fazla yerde gerçekleştirilen üretim (uluslararası üretim ağları)
Devlet tarafından gerçekleştirilen yatırımlar	Doğrudan yabancı yatırımların artması
İçe dönük/kapalı bölgecilik	Dışa dönük bölgecilik
Yönetim	Yönetişim
Merkezi yönetim	Yerelleşme
Keynesyen politikalar	Neoliberal politikalar
Ulusal kalkınma	Bölgelerin ekonomik bir güç olarak merkezi yönetimden ayrı hareket etmesi ve yerel kalkınmanın ön plana çıkması
Fordist üretim sistemi	Esnek/ağ şeklinde üretim sistemi
Sanayi sektörünün ön planda olması	Hizmetler sektörünün ön plana çıkması
Büyük fabrikalar	Küçük ve orta ölçekli firmalar

Kaynak: Eraydın, 1992: 43; Ethier, 2001a: 160; Ethier, 2001b: 9; Castells, 2005: 147.

1.5. YERELLEŞME

Ekonominin küreselleşmesi ve esnek üretim sistemlerinin ortaya çıkması yerelin konumunu değiştirmiş ve ekonomik bir öge olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, yerelleşme, küreselleşmenin sürdürülebilirliği için gerekli koşul haline gelmiştir (Marchand, Boas ve Shaw, 1999: 900).

Yerelleşme, daha çok yönetim yapısının aşırı merkezîyetçi bir yapıdan kurtulması, bölgesel ya da yerel iş görülerin yerinden yönetilmesi ve yerel toplumların özerk, demokratik, saydam, verimli bir yönetime egemen olmaları doğrultusunda yirminci yüzyılın ikinci yarısında giderek güç kazanan eğilimleri yansıtan bir kavram olarak gelişmiştir (Geray, 2001: 8).

Küreselleşme olgusu, ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesidir (Yeldan, 2006: 13).

1980 yılına kadar kalkınma ulus devletlerin bizzat kendilerinin üstlendiği bir olguyken, 1980 sonrası süreçte özellikle de yeni kamu işletmeciliği yaklaşımı ile devletin nasıl sınırlandırılacağı ve minimal bir devlet oluşturulacağı üzerine yoğunlaşmıştır. Devletin yeniden yapılandırılmasında küreselleşme, yerelleşme ve özelleştirme bu süreçte ön plana çıkan kavramlar arasında yer almıştır. Küreselleşme olgusu ve neoliberal politikalarla birlikte devletin fonksiyonları sorgulanmaya başlanmış ve devletin etkin, müdahaleci yönü eleştirilmiştir. Buradan hareketle ulus devletler müdahale eden değil, yönlendiren bir işleve dönüştürülmeye çalışılmıştır. Özellikle bu süreçte kentler mekân/üretim ilişkisi çerçevesinde, yerel yönetimler ise siyasal anlamda küresel sistemde ulus devletten ayrı birer aktör olarak yer almaya başlamışlardır. Kazgan, küreselleşme sürecinin yerele yansımalarını şu şekilde belirtmiştir (Kazgan, 2005: 16):

“Küresel yeniden yapılanmada mal, hizmet, her biçimiyle sermaye için dünya pazarı serbestleşme/özelleştirme yoluyla kurulurken, yerel yönetimler doğrudan küresel pazarla ilişki kuracak; ulusal pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomi düzlemindeki işlevleri, yetkileri ve sorumlulukları açısından ulus devlet, erki en aza indirilmiş bir örgüte dönüşecektir.”

Özellikle yeni dünya ekonomik düzeninin dayattığı yapısal uyum politikalarına ilişkin söylemler arasında yerelleşmeye, genellikle, yabancı, çok uluslu sermaye ortaklıklarına karşı ulusal ekonomiye ilişkin korumacı politikalar izleyen ulus-devletini dışlayarak, yerel toplumlarla ya da yerel işgücüyle doğrudan ilişkiye girilmesini amaçlayan bir içerik kazandırılmak istenmektedir (Ataay, 2007: 168).

Küresel bütünleşme sürecine paralel olarak yerel ekonomiler; sermaye hareketleri, ticaret ve değer zincirleri aracılığıyla birbirine daha sıkı bağlanmaktadır. Yerel özellikler ve şehirlerin iş ve yaşam çevresi; rekabet avantajı elde etme, yatırım ve nitelikli işgücü çekme açılarından daha fazla öne çıkmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 13).

Şehirlerde ekonomik etkinliği sağlamak, altyapı ve hizmet kalitesini artırmak, çevresel maliyetleri azaltmak amacıyla yapılan yatırım ve düzenlemeler, katma değeri yüksek yeni sektörlerin gelişmesine imkân vermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 13).

1.6. SANAYİLEŞME SONRASI KURAMI

Sanayi sonrası, endüstri ötesi, bilgi toplumu ya da postmodern toplum olarak da kavramsallaştırılmaktadır. Daniel Bell, “endüstri ötesi toplumu” şu şekilde tanımlamıştır (aktaran, Belek, 1999: 155):

1. Ekonomik sektörde maddi mal üretiminden, hizmet ekonomisine geçiş
2. Mesleki dağılımda profesyonel ve teknik sınıfların artışı
3. Gelişmenin ve politikanın kaynağı olarak teorik bilginin merkezi önem kazanması
4. Teknolojinin kontrolü
5. Yeni bir entelektüel teknoloji yaratılması

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretim süreçleri bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte şekillenmeye başlamıştır. Özellikle sanayisi gelişmiş toplumlarda bu süreç bilgi toplumuna doğru evrilmiştir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin üretim süreçlerinde ve katma değer yaratmada öneminin artması bilginin ne denli önemli bir işleve sahip olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle de bilginin teknoloji ile olan bağlantısı düşünüldüğünde ulusların ekonomik gelişimini farklı yönlerle taşımıştır. Bu farklılık üretim süreçlerini, istihdam yapısını ve ekonomik olarak sektörlerin gelişimini etkilemiştir. Bilgi toplumunda, kas gücünü kullanan bilgi işçilerinin alması, tarım ve sanayi sektörlerinin gerileyerek hizmet sektörünün ön plana çıkması, üretimin fabrikadan evlere ve diğer mekânlara yayılması, bir diğer deyişle üretimin adem-i merkezileşmesi ve bilgi teknolojilerini üreten, kullanan yeni meslek gruplarının ortaya çıkması söz konusudur (Sezen, 1999: 285).

Bir diğer anlatımla Şengül bu durumu şu şekilde açıklamıştır (Şengül, 2001: 8);

“Batı’nın bugün ulaştığı ve “sanayi sonrası” olarak adlandırılan dönemde ekonominin temel eğilimi ve yönünün sanayi kesiminden çok, küresel ölçekte daha yarışmacı olan finans, bankacılık, enformatik, bilişim, sigortacılık, rekreasyon, iletişim vb hizmetler kesimine yöneldiği belirtilerek bu hizmet dallarında büyüme, verimlilik ve ücret artışlarının sanayi kesiminden çok daha yüksek olduğu vurgulanmaktadır “

Sanayileşme sonrası kuramın toplumlara olan yansıması incelendiğinde; özellikle fordizmin krizi ve yeni bir sermaye birikim rejimine geçilmesiyle birlikte sanayileşmiş toplumlarda imalat sektöründe istihdam daralması yaşanmıştır.

Sanayileşme sonrası kuramının, bir toplumu sanayileşme sonrası toplum olarak değerlendirmekte başvurduğu ölçütlerden biri, hizmet faaliyetlerinin değişimi ve imalatın çözülmesiyle ilgilidir. Castells’e göre; ileri ekonomilerde istihdamın büyük

bölümünün hizmet sektörüne yayılmış olduğu, hizmet sektörünün gayri safi milli hasılaya en büyük katkı yaptığı; ancak bu imalat sektörlerinin yok olduğu anlamına gelmediğidir (Castells, 2005: 279). Castells'e göre; sanayi sonrası hizmetler sektöründe istihdamın artışında iki farklı yol izlenmektedir: bunlardan birincisi; imalattan hizmetlere kayan, ama geleneksel hizmetler sektöründe istihdamı koruyan Anglo-Sakson modeli, diğeri ise ileri hizmetleri genişletip imalat temelini korurken, bir yandan da sınaî sektöründeki hizmet faaliyetlerinin bir kısmını içselleştiren Alman/Japon modelidir (Castells, 2005: 293).

Az gelişmiş ülkelerde KOBİ'ler temelinde ve ihracata yönelik olarak geliştirilen sanayileşme stratejisinin gerçek etkisinin, bu ülkelerin "sanayisizleşmesi" doğrultusunda olduğudur. İthal ikameci sanayileşmenin ilk aşamasından daha ileriye geçmeden ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulamaya başlayan ülkelerde, ihracata yönelik sanayileşmenin hafif sanayilerle sınırlı kaldığı ve bunun da ülkenin sanayileşmesi açısından önemli bir atılım oluşturmadığı bilinmektedir (Ataay, 2005: 22).

Sanayileşme sonrası dönem, gelişmekte olan ülkelerde kimi bölgelerin ekonomisini olumsuz etkilerken kimi bölgelerin de ekonomik olarak yükselişini sağlamıştır.

1.7. YENİ SANAYİ ODAKLARI

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma çerçevesinde geliştirilen politikaların etkilerinden biri de sanayinin mekânsal olarak örgütlenmesidir. Bu çerçevede 1970 sonrası sanayinin mekânsal olarak örgütlenmesi çalışmalarında yeni sanayi odakları, kümelenme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Fordizmden postfordizme geçiş süreciyle, üretim sisteminin esnekleşmesi ve ekonominin küreselleşmesi yerel ve bölgesel analizlerin geleneksel değişkenlerini altüst etmiş (Pose, 1998: 443), bölgeselleşme ekonomik kalkınmanın temel dinamiği ve itici gücü olarak özendirilmiştir (Hilhorst, 1998: 20).

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik bunalımdan sonra talebin kestirilemez hale gelmesi ve pazarın dünya çapında çeşitlenmesi, dolayısıyla denetlenmesinin güçleşmesi, kitlesel üretim sisteminin ve büyük firma modelinin sınırlılıklarını ortaya koymuş (Varol, 2006: 432); esnek, parçacıl, ağ temelli üretimlere olanak sağlayan sanayi odakları ön plana çıkmıştır. Son 30 yıldır Dünya'da ortaya çıkan yeni sanayi alanları, farklı bir mekân kullanımı olarak dikkat çekmektedir. Bunlar, yerel veya içsel dinamikler sonucunda oluşmuş mekânlardır (Mutluer, 2004: 47).

Sanayi odakları, birbirleri arasında girdi ve çıktı bağlantıları bulunan, ortak ve pazar amaçları taşıyan ve yerel uzmanlaşmanın bulunduğu, kısaca aynı mekânda yerleşik ilişkili endüstrilerin ve kurumların yoğunluğudur (Akpınar, 2013: 149). Büyük ölçüde; öz kaynak, yerel girişimcilik özellikleri, esnek üretim teknolojileri ve ilişkileri, dayanışma, güven ve örgütlenme kapasitesi gibi içselleştirilmiş faktörlere dayalı olarak gelişen bu tür bölgeler yeni sanayi odakları olarak tanımlanmıştır (DPT, 2000a: 160).

DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda yeni sanayi odaklarının ortak nitelikleri şu şekilde belirtilmiştir (DPT, 2000a: 161).

- Küçük ve orta boy işletmelerin yaygınlığı, coğrafi yakınlık ve kümelenme, sektör ve ürün bazında uzmanlaşma
- Firmalar ve yerel kurumlar arasında yoğun ağ tarzı ilişkileri (network)
- Rekabet ve işbirliğinin yerel ve sektörel bazda ortak çıkarlar temelinde dengelenmesi
- Ortak mekânın biçimlediği paylaşılan bir sosyo-kültürel kimlik
- İktisadi mübadele tarzları ile sosyal ilişki ve etkileşimlerin iç içe geçtiği bir sosyo-endüstriyel sistem
- Koruyucu kurumsal katman olarak da nitelenen ortak hizmetleri sağlayan sanayi destek birimleri ve aktif yerel yönetimler ile genel anlamda yerel bazda dışsallıkların ve kapsam ekonomilerinin oluşturduğu dinamik bir üretim ortamı.

Yeni ekonomik sistemin devamlılığının sağlanması için “bilim ve teknolojiden yararlanarak yeni ürünler geliştirmek, hem yeni pazarlar yaratılması hem de rekabet üstünlüğü açısından eskisinden çok daha önemli olmuştur” (Powell, Koput, Bowie, ve Doerr, 2000: 294). Başka bir deyişle fordizmden çıkış noktası olarak yerele yeni kaynak yaratma ve uluslararası sistemde rekabet edebilmesi için alan yaratılmıştır. Bu anlamda coğrafi alanda kümelenen, birbirleriyle bağlantılı olarak ağ biçiminde örgütlenen uzmanlaşmış küçük ve orta ölçekli işletmeler, ekonomik bunalımı atlatabilen, pazarın dinamizmine en uygun üretken firmalar olmuşlardır (Varol, 2006: 422).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş ekonomiler durgunluk dönemine girmiş; işsizlik oranları yükselmiş (Kollmeyer, 2013: 785) ve sanayi alanları gerilemeye başlamıştır. Bu duruma karşıt olarak üretimin ve mekânsal dağılımının yeniden düzenlenmesi birkaç “fonksiyonel bölgeyi” öne çıkartmış (Cox,

2004: 188); esnek birikim rejiminin mekânlar arasındaki engelleri azaltması; yereller, bölgeler ve devletlerarasında sermaye birikimi sağlamak amacıyla keskin bir rekabet yaratmış, yerel yönetimler “iyi bir işletme ikliminde” çalışmaya yönlendirilerek kentlerini cazip kılarak sermaye çekmeye çalışmışlardır (Harvey, 1989: 11). Harvey, kentlerin üstlendiği bu işlevi “girişimci kent” olarak adlandırmıştır (Harvey, 1994: 365). Devletin piyasayı ve bölgeleri dengeleyici rolü piyasaya bırakılmış; yerelin ve bölgenin gelişiminde küresel sermaye birikimi etkin olmuştur (MacLeod, 1997: 299). Yeni sanayi alanlarının yaratılmasının bölgeye olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz birtakım yansımaları da olmaktadır. Küresel eğilimler ve endüstriyel üretimde yeni gelişmeler ilk önce rekabet avantajından yoksun ülkeleri ve bölgeleri etkilemektedir (Pose ve Tomaney, 1999: 481). Cox’a göre; yoğun rekabetin kaçınılmaz sonucu olarak rekabetçi politikalar mekânsal eşitsizlikleri azaltmak yerine arttırmaktadır ve bu yoğunlaştırılmış rekabet, kapitalizmin sermaye birikimi sağlaması için gerekli bir özelliktir. Rekabetin baskısı altında yok olma tehlikesi altında kalan firmalar ve mekânlar yeni çıkış yolları arayacaklardır (Cox, 1995: 218).

Sanayi odaklarının en önemli özelliği bir ya da daha fazla sektörde uzmanlaşmış olmalarıdır. Dünyada ağ tarzında örgütlenmiş sanayi odaklarında sektörel AR-GE kurumları ve firmaların ihtiyaçlarına göre tasarlanmış eğitim kurumları bulunmaktadır. Firmalar arası işbirliği, ortak sosyal ve kültürel ortam, karşılıklı güven ve ortak gelecek anlayışı, sanayi odaklarının temel özellikleri arasındadır (DPT, 2000a: 165).

Sanayi odakları kalkınma politikalarının itici gücü olarak ortaya çıkmış ve uluslararası alanda rekabet edebilmenin koşulu olarak teknoloji düzeyleri belirleyici olmuştur. Üretimde katma değer yaratılması ve teknolojik yeniliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla mekânlarda teknopark yapılanmasına gidilmiştir. Teknolojik yenilik geliştirmenin mekânsal olarak algılandığı oluşumlar olan teknoparklar/teknopoller sanayi odaklarının niteliksel boyutunda etkin olmaktadır (DPT, 2000a: 165-166).

Teknoparklar, sınaî, teknolojik ve kentsel gelişme amaçlarının bütünleştiği bir sanayi odağı geliştirme aracı olarak tanımlanabilir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde; üniversite, araştırma kurum ve kuruluşları ile kamu ve sanayi kesimi arasında işbirliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla çok sayıda bilim ve teknoloji parkları, teknoloji geliştirme bölgeleri oluşturulmuştur. Teknolojik yeniliğe dayalı bu tür sanayi bölgelerine genel olarak teknopark denilmektedir. Teknoparkların amaç ve işlevleri aşağıdaki gibidir (DPT, 2000: 167):

- AR-GE ağırlıklı faaliyetlerle bölgesel ve yerel ekonominin yeniden yapılanmasını sağlamak
- Özellikle sanayinin gerilediği bölgelerde ürün ve proses yeniliğinin oluşmasına yardım ederek sanayinin canlanmasını ve modernizasyonu teşvik etmek
- Yüksek teknoloji ve yenilik için gerekli altyapının oluşturulmasını sağlamak
- Yüksek teknoloji kökenli firmaların oluşmasını ve gelişmesini teşvik etmek
- Üniversite buluşlarının ve bilimsel bilginin ticarileşmesini sağlamak
- Teknoloji transferine katkı sağlamak
- Akademik personel ve öğrenciler için iş ve danışmanlık fırsatları yaratmak
- Yeni istihdam alanları açmak
- Ekonomik verimliliği arttırmak
- Eğitim olanaklarını arttırmak ve kullanmak
- Yörenin ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmek

Teknoparkların özelliği; yeni bir ürün ve teknoloji geliştirmeyi amaçlayan kişi veya işletmelere belirli bir ücret mukabilinde işyeri, işletmecilik hizmetleri, teknik hizmetler sunan merkezlerdir. Başka bir ifadeyle, teknoparklar piyasaya dönük teknoloji geliştirme ve uygulama alanlarına yöneliktir (Reyhanoğlu, 2013: 133).

1.7.1. Kümelene

1990'ların başından itibaren, bölgesel kalkınma içerisinde "kümeler", "ağlar", "bölgesel inovasyon kompleksleri" gibi yeni kavramlar yer alsada aslında eskiden beri kullanılan "sanayi kümeleri", "büyüme merkezleri", "büyüme kutupları" gibi kavramların geliştirildiği görülmektedir (Stöhr, 2001: 36).

Küçük ve orta ölçekli firmaların oluşturduğu yerel sanayi bölgeleri, ulus ötesi şirketlerle rekabet etmede başlı başına bir model olarak görülmektedir. Yöreye özgü kaynaklara dayalı iktisadi faaliyetleri ifade eden bölgeselleşme, küreselleşmeye alternatif olarak düşünülmeyle beraber, esasen küreselleşmeyi tamamlayıcı bir süreçtir. Üretimde, ulus ötesi şirketlerin yanında, bölgesel oluşumlar olan yerel sanayi odakları da yer almaktadır (DPT, 2000a: 164).

Yerel kurumlar, politikalar, dayanışma ve örgütlenme tarzları önem kazanmış ve genel olarak hem sanayi örgütlenmelerde düşey ayrışma ve yatay yerel

kümelenme, hem de idari yapılarda yerelleşme olgusu ile birlikte yerel düzeyde yatay kurumsal bütünleşmeler küreselleşmenin bir gereği olarak belirginleşmiştir (Akpınar, 2013: 147).

Ekonomik kuruluşların ağlar sistemi içinde hareket etmeleri, böylece ekonomik ve teknolojik bir yarışta kendilerine gerekli yeri edinebilmeleridir. Bu tür ağların, girişimcilerin fırsatları yakalamaları, rekabetçi olmaları ve daha da önemlisi hayatta kalmaları açısından ayrı bir önemi vardır. Girişimci ağları denilen bu ilişkiler fiziksel, ekonomik ve sosyal ilişkilerin tümünü içermektedir (Varol, 2006: 422-423) Girişimcilik bölgesel dinamiklerin itici gücü haline gelmiştir (Malecki, Nijkamp ve Stough, 2004: 1).

Kümelenme, firmaların bir arada bulunduğu üretim, altyapı, hizmet sunumu gibi birbirlerini tamamlayıcı unsurları içinde barındırır. Bu durum bir yandan coğrafi olarak yakınlığı gerekli kıldığı gibi mekânların, ulusların oluşturduğu bir ağ yapılanmasını da ifade eder. Bu ağ yapılanmasında tedarik zinciri, iş birliği, işbirliği içinde rekabet, sektörel ve bölgesel yoğunlaşma kümelenmeyi ortaya çıkarır (Keskin ve Dulupçu, 2010: 443). Kümelenmenin bu özellikleri yeni bölgeselleşme paradigması ile uyumludur. Paradigma çerçevesinde bölgeler hem ulusal hem de yerel boyutta rekabet üstünlüğünü sağlamaya yönelik hareket etmektedirler. Bölgesel gelişme politikaları gitgide bölgeyi birbiriyle ilişkili varlıklar bütünü olarak görmektedir. Burada amaç, yerel ekonomideki bu varlıkların sayısını ve bu varlıklar ile daha geniş bir bölgesel ekonomik ortam arasındaki bağların katma değerini artırmaktır. Bu durum yeni yabancı sermaye yatırım politikalarında açıkça görülmektedir (Cansız, 2010: 22).

Porter'a göre kümelenmelerin bir diğer boyutu, sektörlerdeki firmaları, tamamlayıcı ürün üreticilerini, uzman altyapı sağlayıcılarını, uzmanlık eğitimi, öğrenimi, enformasyonu, araştırması ve teknik desteği sunan devlet kurumlarını ve üniversiteler gibi diğer kuruluşları ve standart kurumları da kapsamasıdır (Porter, 2010: 245-246). Özellikle üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde teknoloji geliştirme bölgelerinin oluşturulması buna örnek gösterilebilir.

1.8. SANAYİSİZLEŞME

Hobsbawm, sanayi devrimini "insan yaşamının yazılı belgelere geçmiş tarihindeki en köklü dönüşüm" olarak ifade etmiştir (Hobsbawm, 2005: 13). Bu sebeple sanayileşme, toplumun yeniden biçimlenmesi, üretim, tüketim ve yeniden gelir paylaşımı ilişkilerinin düzenlenmesini sağlar. Her sektör birbiriyle ekonomik

girdi çıktı ilişkileriyle ekonomiye katma değer üreten yapıları oluşturur (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010: 7). Sanayileşmeyle birlikte toplumların yapısını, üretim ve tüketim kalıplarını etkileyen bir diğer önemli süreç de küreselleşme olmuştur. Küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojik birikimin ve finansal kaynakların ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği ve faktör, mal, hizmet ve finans piyasalarının giderek bütünleştiği bir süreçtir (Şenses, 2009: 236). Küreselleşmenin sermayenin çok uluslu şirketler yoluyla serbest dolaşımını ve sanayilerin yer değiştirme sürecini hızlandıran (Şenses, 2009: 271-272) bir etkisi olmuştur.

Kitlesele üretimden, esnek üretime geçiş ile birlikte sanayinin yapısında değişimler olmuş ve küreselleşme süreci bu dönüşümü hızlandırmıştır. Küçük ölçekli, esnek üretim biçimi kitlesele üretim yapan bütünleşik sistemlerden oluşan fordist üretimle karşılaştırıldığında, mekâna bağımlılığı sınırlı, devinim olanağı yüksek özellikleri ile yeni fırsatlar sunmaktadır (Ersoy, 2001: 37). Üretim kesimi bu yeni koşullara, firmaların verimsiz bölümlerinin kapatılması, taşeronlaştırma, fason üretim, mal farklılaşması ve bilgisayar destekli tasarım/üretim tekniklerini öne çıkartan önlemler olarak, kısacası kendisini yeniden yapılandırarak uyum sağlamaya çalışmıştır (Ersoy ve Şengül, 1998: 136). Kapitalist sistemin devamlılığının temelinde Harvey'in de belirttiği gibi; inşa edilmiş çevredeki eski sermaye yatırımlarının değerini korumak ile birikim için taze alanlar açmak için bu yatırımları yıkmak arasındaki bıçak sırtı bir ilişki vardır (Harvey, 2012: 298). Bununla birlikte bir de küresel sistem içerisinde uluslararası ticarete bağılı olarak sermayenin akışkan olması ve yatırımların gelişmekte olan ekonomilere kayması söz konusudur. Süreç iki yönlü çalışmakta ve bir yandan kârlılığın daha yüksek olması nedeniyle çok uluslu şirketler sanayi yatırımlarını az gelişmiş ülkelerde yapmayı yeğlerken, diğer yandan Batı'da üretim yapan sanayiciler Çin, Brezilya, Kore, Tayvan gibi ülkelerden yapılan ve ucuza satılan sanayi ürünleri ile yarışma şanslarını yitirdikleri için bu üretim dallarından çekilmektedir (Ersoy, 2001: 34-35). Başka bir ifadeyle; fordist dönemin sanayi merkezleri sanayisizleşme sürecine girerek periferileşirken, inovasyona dayalı teknoloji üreten bölgeler yeni kapitalist merkezler olarak gelişmiştir (Esser ve Hirsch, 1999: 80).

Fordizmden postfordizme geçiş sürecinde krizi atlatabilmek adına neoliberal politikalar uygulanmıştır. Özellikle bu süreçte İngiltere'de Thatcher ve Amerika'da Reagan döneminde uygulanan neoliberal politikalar, devletin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasında bir araç olarak kullanılmış ve az gelişmiş ülkelere rol model olarak gösterilmiştir. Neoliberal küreselleşmenin az gelişmiş ülkeler üzerindeki

önemli etkisi, önceki dönemin önde gelen toplumsal amaçlarından biri olarak sanayileşmenin geri plana itilmesi olmuş ve ulusal gelir içindeki sanayinin payı düşerken hizmetlerin payı artmıştır. (Şenses, 2009: 261). Küresel ekonominin yeni organizasyonu, sanayinin özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaymasını, küresel sermaye, teknoloji ve insan gücü hareketliliği ve finansal işlemler yoluyla hizmet sektörünün ve finansal piyasaların küresel ölçekte genişlemesini sağlamıştır (Ergun, Gül ve Gül, 2013: 48). Bu süreç sadece az gelişmiş ülkelerde değil sanayileşmesini tamamlanmış gelişmiş ülkelerde de yaşanmıştır. Küreselleşme süreci gelişmekte olan ülkelerin mevcut sanayi yapılarını değişikliğe uğratmanın yanı sıra bu bölgelerde eşitsiz yapılanmaları da ortaya çıkarmıştır (Pose ve Tomaney, 1999: 481).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmiş ekonomilerin kalkınmasını etkileyen üç gelişme söz konusudur:

- İmalatta istihdam daralması
- 1973 yılından beri ABD’de ortalama reel ücretlerde durgunluk ve eşitsiz kazanç elde etmede artış
- 1970’lerin başından itibaren Avrupa’nın büyük kısmında işsizlikteki kayda değer/önemli artış

Bu gelişmeler özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle ticaret ve sermaye hareketlerinin anormal ve hızlı bir büyüme dönemine girdiği süreçte rastlanmıştır (Rowthorn ve Ramaswamy, 1997: 6). Gelişmiş ülkelerde yaşanan bu durum sanayisizleşme olarak tanımlanmaktadır.

Sanayisizleşme; İngiltere’de ve Amerika’da 1970’lerin sonundan bu yana ekonomide; özellikle imalat sektöründe ve istihdamda daralmayı ifade eden ve üzerinde tartışılan bir olgudur (Hall, 2006: 146). Literatürde sanayisizleşme kavramı, sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişte doğal bir süreç olarak algılanan bir durumdur (Hall, 2006: 146). Başka bir deyişle; pozitif bir durum olarak; “ekonomik kalkınma sürecinde ülke ekonomilerinde ortaya çıkan normal, yapısal bir özellik” (Alderson, 1999: 706; Rowthorn ve Ramaswamy, 1997: 6) olarak tanımlanmaktadır. Sanayisizleşme, imalat ile hizmetler sektörü arasındaki verimlilik artışı farkının etkisini yansıtır (Rowthorn ve Ramaswamy, 1997: 12). Sanayisizleşme, gelişmiş ekonomilerde endüstriyel/sanayi hareketliliğinin yarattığı doğal bir sonuçtur (Rowthorn ve Ramaswamy, 1997: 6). Gelişmiş ekonomiler rekabet güçlerini koruyarak ürün döngüsünü kendi sanayilerini yukarı taşımak amacıyla yüksek teknoloji mallara doğru çevirmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içerisinde

imalat sanayinin payında azalma olsa da yarattığı durum bakımından bir refah kaybına neden olmaz (Hall, 2006: 146).

Sanayisizleşme, ekonomik küreselleşmeyle ilgili olup, üretim ile birlikte kalifiye ya da yarı kalifiye işlerdeki düşüş/kayıp olarak nitelendirilmektedir (Shantz, 2006). Sanayisizleşme süreci kamu ya da özel girişimcilerin kârlı bulmadıkları bir alandan ya da bir yerleşmeden çekilmeleridir (Ersoy, 2001: 43).

Sanayileşmiş toplumlar işgücünün önemli bir kısmını istihdam ederler; sanayi geliştikçe tarım sektörünün istihdamı azalır, sanayi ve hizmet sektörü istihdamı artar (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010: 7). Sanayileşme ve modernleşme süreciyle birlikte, 1950'li yıllarda tarım sektöründeki istihdam azalmış; sanayi ve hizmetler sektörüne kayma yaşanmıştır (Cornwall, 1980: 275-276).

Gelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşmenin kaynağı Batı ülkelerindeki ekonomilerin iç dinamiklerinden çok küresel ölçekte, ekonomik etkinliklerin uluslararasılaşması ve ulus devlet ekonomilerinin dünya pazarına açılarak onunla bütünleşmesinde aranmalıdır (Ersoy, 2001: 34-35).

Bu çerçevede literatüre bağlı olarak sanayisizleşmenin nedenleri ve etkileri farklılık göstermektedir. Bir görüş; sanayisizleşme sürecini gelişmiş ekonomilerin ulaştığı doğal ve pozitif bir sonuç olarak nitelendirirken; bir diğer görüş ise sanayisizleşmenin küreselleşmenin bir sonucu olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan olumsuz bir durum olarak belirtilmektedir.

1960'lara kadar imalat sektöründe istihdam edilenlerin payı yükselirken, 1960 yılından itibaren imalat sektöründe çalışanların payı düşmeye başlamış ve bu süre boyunca hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin payı artmaya başlamıştır (Rowthorn ve Ramaswamy, 1997: 11). 1960'ların sonlarından bu yana, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde imalat sanayiden hizmet tabanlı ekonomiye kaymıştır. Bu kaymanın nedeni yaygın olarak; ülkenin sistematik olarak temel endüstrilerinde yatırım yapmamasıdır (Brady ve Wallace, 2001: 323). Harvey, hizmetler sektörünün genişlemesinin nedenini daha önce imalat firmalarının içinde yürütülen bazı faaliyetlerin (hukuk işleri, pazarlama, reklam, daktilo vb.) taşeronlaşma ve danışmanlık hizmetlerinin artışı dolayısıyla ayrı işletmelere devredilmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. (Harvey, 2003: 180-181).

Sanayileşmiş ülkelerde hizmetler sektörünün önemindeki artış, sanayi üretiminde belirli bir olgunluğa ulaştıktan sonra, "sanayi ötesi" toplumun bir yansıması olarak ortaya çıkarken, az gelişmiş ülkeler sanayileşme süreçlerinin daha başında ve yarı sanayileşmiş bir konumdayken bu olguyla karşı karşıya kalmaktadır.

Bu durumda, az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışı ve hızla kırdan kente göç ve sanayi istihdamının yetersiz bir artış göstermesi, istihdamın giderek kayıt dışı sektörde yığılıp kalması anlamına gelmektedir (Şenses, 2009: 261-262)

Sanayisizleşmenin etkilediği alanlardan biri de mekânlardır. Mekânların sosyo-ekonomik dönüşümlerinde; bilgi ve rekabet arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır. Harvey'e göre; esnek üretim sistemi içerisinde en son bilgiye ve teknolojiye ulaşma rekabet açısından çok önemlidir. Bilginin kendisi, artan ölçüde rekabete dayanan koşullarda üretilecek ve en yüksek fiyatı verene satılacak kilit bir meta haline gelmektedir (Harvey, 2003: 183-184). Bu çerçevede, gelişmiş ekonomilerin yapısal dönüşümü, kentlerde stratejik ekonomik alanların yükselmesiyle sonuçlanmıştır. 1980 sonrası kentlerin stratejik olarak yükselmesinin nedeni sigorta, muhasebe, hukuk, finans, danışmanlık, yazılım, programlama gibi yeni ekonomik sektörlerin ön plana çıkmasıdır (Sassen, 2009: 53-54). Dolayısıyla da sanayisizleşme süreci bu yapıya sahip kentlerin ortak özelliğidir (Charnock, 2006). Bu kentlerin ekonomisinde ana girdiler artık hammadde, emek ve enerji değildir; aksine bilgi, teknoloji ve yenilikçiliktir (Ergun, Gül, ve Gül, 2013: 49). Özellikle bu süreçte stratejik role sahip kentler yükselmekte ve kentlerin özelliklerini şu şekilde belirtilmektedir (Sassen, 2005: 84) (Charnock, 2006):

- Dünya ekonomisinin düzenlenmesinde etkililik
- Temel ekonomik sektörlerden biri olan imalat sektörünün yerine finans ve uzmanlaşmış hizmet firmalarının alması
- Endüstriyel faaliyetlerde yeni üretim tekniklerinin uygulanması
- Piyasalar için üretilen ürünler ve yenilikler içermesi

Kapitalist sistemin yapısal dönüşümünün mekânlara etkisi sanayisizleşmedir. Küresel sermaye sınır tanımaksızın kentsel mekânları metalaştırırken ve küresel kapitalizmin bir aracı haline getirirken gerek dünya ölçeğinde, gerek ülkelerin kendi yerellikleri içinde eşitsizlik yaratmakta; hatta aynı kent içinde bölgeler arasında farklı gelişmişlik düzeylerine neden olmaktadır (Ergun, Gül ve Gül, 2013: 63).

Bankacılık ve finans, reklamcılık, bilgi teknolojileri, kültür endüstrisi gibi yaratıcılığı ön planda tutan iş alanları ile tüketim mekânlarının sanayinin yerine ikame edilmesi gerçekleşirken, bu yeni işlerin gerektirdiği mekân ihtiyacının giderilmesi açısından sanayiden boşalan yerler de değerlendirilmiştir. Eski fabrikalar bir müze, kongre merkezi vb. olarak tasarlanırken ekonomik değerleri de hızla artarken eski fabrika çevresinde yer alan konutlar el değiştirme baskısıyla karşı karşıya kalmıştır (Şen, 2011: 8).

Sanayisizleşmenin temelinde esnek, uzmanlaşmaya dayalı, tam zamanında, adem-i merkezîyetçi üretim yöntemleri ve tekniklerine dayalı postfordizm süreci yer almaktadır (Kivisto, 2004). Bu sürecin etkisi büyük sanayi firmaları yerine küçük ölçekli, yaratıcı, tasarım ağırlıklı, ileri teknoloji kullanan firmaların dünya pazarlarında yer almaları olmuştur (Eraydın, 1992: 47). Dünya üzerinde birçok örnek vardır. Avrupa'da Venedik, Bologna, Floransa ve Ancona kentlerinin oluşturduğu Üçüncü İtalya; Amerika'da Kuzey Kaliforniya bölgesindeki Silikon Vadisi gibi esnek, yaratıcı, yüksek teknolojiye dayalı üretim yapan firmaların bulunduğu yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle küçük firmaları büyük ölçekli, hatta çok uluslu işlere bağlayan, karmaşık ve çeşitli taşeron düzenlemeleri; çeşitli küçük işletmelerin bir araya toplanmasının önemli yakınlık ekonomilerine yol açan sanayi sitelerinin oluşumu; küçük işletmelerin güçlü finans ya da pazarlama örgütlerinin şemsiyesi ve hakimiyeti altında bütünleşmesi (Harvey, 2003: 182) gibi bir süreç yaşanırken diğer yandan üretim mekânlarının boşalması söz konusu olmaktadır. Örneğin Britanya'da Galler Bölgesi'nde 1980'li yılların başından itibaren madencilik ve çelik endüstrilerinde yaşanan gerileme işsizliğe (Lovering J. , 1999: 381) ve buna bağlı olarak da kentin sosyo ekonomik olarak çökmesine neden olmuştur. Bu durum sadece ABD'de Detroit, Pittsburgh ve Youngstown geleneksel sanayi kentlerinde değil, küresel sürecin değişimine bağlı olarak Britanya'da ve Almanya'da Ruhr Geberit bölgesinde de görülmüştür (Fasenfest, 2006).

Üretim ilişkilerindeki dönüşümün yeni sınıfsal bölünmeler yaratması, sanayideki geleneksel işçi sınıfının üretime bağlı gücünün gerilemesi; bunun yerine, hizmet sektörünün artan stratejik önemi ve yükselişi ile orta sınıf içinde yeni bir farklılaşmanın oluşması biçiminde etkili olmuştur. Batı metropollerinin sanayisizleşme sonrası yaşadığı gerileme, artan işsizlik, çöküntü alanlarının çoğalması bu sürecin en sorunlu konuları olmuştur (Şen, 2011: 8). Sanayisizleşmenin etkilerinden biri de sanayileşmiş bölgelerin yoksullaşmasıdır. Sanayisizleşme ve içinde barındırdığı yoksulluk, fordizmden postfordizme, refah devletinin dönüşümü ve bu süreçlere bağlı olarak ekonomideki değişimlerin sonucudur (Shantz, 2006).

Sanayisizleşmenin uzun ve kısa dönemli olmak üzere birtakım sonuçları/etkileri vardır. Kısa dönemli olarak; artan sermaye hareketleri nedeniyle işçilerin yer değiştirmesidir. Uzun dönemli olarak da; yeni iş bulmak için yer değiştiren mavi yakalılarını; önemli ve kalıcı bir kazanç kaybına uğrayarak, düşük

cret, faydası sınırlı olan ve hiçbir sendikal ve iŖ güvencesi olmayan iŖlerde alıŖmaya baŖlamasıdır (Brady ve Wallace, 2001: 323).

SanayisizleŖme sürecinden sendikalar olumsuz bir Ŗekilde etkilenmiŖlerdir. Neoliberal kreselleŖme süreci içinde kamu iŖletmelerinin hızla zelleŖtirilmesi ve kamu istihdamının daraltılması yolunda atılan adımlar, bu kesimlerde daha yüksek bir örgütlenme düzeyine ulaŖmıŖ bulunan sendikaların daha da zayıflamasına yol amıŖ ve birçok ülkede reel ücret kayıplarına neden olmuŖtur (Ŗenses, 2009: 262).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SANAYİ POLİTİKALARI VE İZMİR'E YANSIMALARI

Türkiye'deki sanayinin gelişiminde Osmanlı Devleti'nden miras kalan yapıların dışında küresel süreçler de etkili olmuştur. Özellikle kapitalist sistem gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde etkin olurken gelişmekte olan ülkelerde yapısal değişikliklere neden olmuştur. Türkiye'de Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine olan süreçte sanayinin gelişimine ilişkin sanayi faaliyetleri planlansa da Birinci Dünya Savaşı bu gelişimi olumsuz etkilemiştir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde benimsenen liberal ekonomi 1929 yılındaki Ekonomik Buhran ile devletçilik politikalarına evrilmiştir. Türkiye'deki sanayi politikalarının gelişimi küresel süreçlerdeki yapılanmaya uygun şekilde gerçekleşmiştir. 1970'li yıllara kadar olan süreçte devlet sanayinin gelişimini kendi kontrolünde tutan ve özel girişimin yetersiz olduğu alanlarda yatırımı yapan bir role sahiptir. Bu durumun Türkiye'deki yansıması beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılıp sanayileşmenin sağlanmasıdır. Ekonomik faaliyetlerin dağılımında, belli merkezlerde yığılmayı engelleyerek dengeli bir şekilde kalkınma hedefi söz konusudur. 1973 yılında yaşanan kriz, Türkiye'de bölgesel kalkınma ile genel kalkınma politikalarının çelişmesine neden olmuş; bu dönemden itibaren ihracatın geliştirilmesine yönelik destekleme politikaları ön plana çıkmıştır. Gelişmiş ekonomilerdeki sanayi sektöründeki gerileme ve hizmetler sektörüne geçiş süreci Türkiye'de yansımasını bulmuştur. Özellikle 1980 sonrası süreçte yapılan yatırımlar hafif sanayiye yönelik, küçük ölçekli yatırımlar biçiminde olmuş, fakat daha çok sağlanan teşviklerin de etkisiyle, konut ve turizm gibi hizmet sektörlerine kaymıştır (Eser, 1993: 84).

Eser, Türkiye'de yaşanan bu süreci şu şekilde belirtmiştir (Eser, 1993:165) :

“Gelir ve kaynak dağılımındaki çarpıklık toplumun üretken kesimlerini geri plana iterken, istisna, muafiyet ve teşvikler ve korumacı politikalardan olağanüstü kazançlar elde eden rantiyeye bir kesimi ön plana çıkarmıştır. Devlet uyguladığı vergi, faiz, teşvik ve kur politikalarıyla bu gelişmeye ön ayak olmuştur. Sermaye birikiminin toplumun üretken olmayan kesimlerinin elinde yoğunlaşması ve değerlenmesinin en önemli sonucu yatırım profiline çarpıtılması ve ortaya bir “sanayisizleşme” sorununun çıkmasıdır”.

1980 ve 1990'lı yıllar da izlenen politikalar çerçevesinde Türkiye'de kimi yöreler sanayi bölgesi olarak gelişirken, özellikle kamu sanayi yatırımlarının yoğunlukta olduğu ve özelleştirme uygulamalarıyla darboğaz yaşayan yöreler de gerileme yaşamıştır. Bu tür yörelere örnekler Zonguldak, Karabük ve Kırıkkale gibi illerdir

(DPT, 2000a: 160). Yeni bölgeselleşme paradigmasının kentsel mekânlardaki yansımaları önceki dönemde tarım ve zanaat tipi üretimin yaygın olduğu Adıyaman, Çorum, Denizli, Edirne, Gaziantep, Kahramanmaraş, Konya gibi kentsel mekânlarda ülkedeki sanayileşme eğilimine uygun olarak, emek yoğun sanayilerinde gelişime yol açmıştır. Bu yeni durum geleneksel sanayi kentlerine alternatif yeni mekânlar olarak öne çıkarılmıştır (Köse ve Öncü, 2000: 85). 1990'lı yıllar, İstanbul açısından sanayileşme temelinde ilerleyen kalkınma politikalarının değiştiği bir dönem olmakla birlikte kent ekonomisi açısından hizmet sektörü, sanayiye ikame edecek temel bir sektör olmaya başlamıştır. Bu dönemde fabrikalar ve büyük üretim komplekslerinin kent dışına kayması hızlanmıştır (Şen, 2011: 10). 1990'lardan sonra İstanbul için değerlendirilen bu durum İzmir'de kentsel mekânda etkisini göstermiş süreç içerisinde İstanbul'a benzer bir niteliğe bürünmüştür. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye'deki sanayi politikaları ve bu politikaların İzmir'in sanayisini nasıl şekillendirdiği dönemsel olarak irdelenmiştir.

2.1. TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME SÜRECİ

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden günümüze kadar olan süreçte izlenen sanayi politikaları altı başlıkta açıklanmıştır. Bunlar; Kuruluş Dönemi: 1923-1929; Devletçilik Dönemi: 1930-1949; Devletçilikten Liberalizme Geçiş Dönemi: 1950-1962; Planlı Dönem: 1963-1979; Sanayi Politikasızlığı Dönemi: 1980-1999; Yönetişim Dönemi: 2000 Sonrası'dır.

2.1.1. Kuruluş Dönemi: 1923-1929

1923-1929 döneminde izlenen sanayi politikaları Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden etkilenmiş; özellikle Türkiye'nin ekonomi ve sanayi politikaları 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi ile şekillenmiştir. Tüccar, işçi, zanaatkâr, çiftçi temsilcilerinin katıldığı İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar şu şekildedir (Akşin, 2013: 178; Yaşa, 1980: 77-78):

- Milli sanayinin geliştirilmesi
- Yerli üreticiye yurtiçi taşımacılıkta ucuz tarife uygulanması
- Sanayicilere ucuz kredi sağlanması
- Milli bankalar kurulması
- Anonim şirketlerin kurulmasının kolaylaştırılması
- Madenlerin milli üretime dönük olarak işletilmesi
- Demiryolu yapımının bir programa bağlanması

- Aşar Vergisinin kaldırılması
- Teknik eğitim düzeyinin yükseltilmesi
- Tarımda makineleşmenin sağlanması

Kongre'de alınan kararlar çerçevesinde kuruluş döneminde Türkiye'deki ekonomi ve sanayi politikalarının özelliği "devlet desteğiyle bir yerli ve milli burjuvazi yetiştirilmesini (Boratav, 2006: 40)" sağlamaktır. Bu anlayış çerçevesinde 1924 tarihinde, milli kuruluşların kredi ihtiyaçlarını sağlamak, tasarruf ve mevduatı yönlendirmek, milli bankacılığı yaratmak ve geliştirmek amacıyla İş Bankası kurulmuş, 1927'de Milli Bankası ile birleşmiştir (Durgun, 2012: 58). 1925 yılında ise Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş, 1927 yılında da Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.

Milli sanayinin oluşturulmaya çalışıldığı bu dönemde girişimci sınıf, sermaye stoku, teknoloji, personel ve kurumsal altyapı yetersiz olduğu gibi (EGİAD, 2007: 55), kültür ve teknolojik düzeyin düşüklüğü, ülkenin ekonomik düzensizliği dönemin sorunlarından (Başol, 2001: 48).

1927 yılında gerçekleştirilen Sanayi Sayımına göre, imalat sanayinde geleneksel el sanatlarına dayalı sınaî üretim (Boratav, 2006: 52) ile imalathane niteliğini gösteren küçük çapta özel kuruluşlar vardır (Başol, 2001: 48).

Akşin'e göre kuruluş dönemine ilişkin izlenen iktisat siyaseti şu şekildedir; birincisi özel kesimi desteklemek adına devletin rol üstlenmesi, ikincisi yabancı yatırımları devletleştirme siyaseti, üçüncüsü demiryolu yapımına verilen öncelik, dördüncüsü ise yatırımların ülke kaynaklarına dayanılarak yapılmasıdır (Akşin, 2013: 219).

1923-1929 döneminde tarım sektörü hızlı bir büyüme göstermiş olmasına rağmen; sanayileşme için aynı durumu söylemek zordur (Yaşa, 1980: 81). Nitekim Boratav bu durumu şöyle belirtmiştir; "sanayinin gelişme hızı bu dönem içinde yıllık %10.2 gibi küçümsenmeyecek bir ortalamaya ulaşsa da; Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayinin, Osmanlı ekonomisi içindeki nicel ve nitel boyutlarını ve yapısal özelliklerini korumakta ve bu dönemin anlamlı bir sanayileşme süreci oluşturmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır" (Boratav, 2006: 51-52).

2.1.2. Devletçilik Dönemi: 1930-1949

Uluslararası alanda 1929 yılında gerçekleşen ekonomik buhran 1930-1949 yılları arasındaki sanayi politikalarını etkilemiştir. Bu dönem; dünya buhranı koşullarında gelişme ve sanayileşme olarak da belirtilmektedir (Boratav, 2006: 72).

Söz konusu dönemde devletçi ekonomi politikalarının ön plana çıkarılmasının nedenlerinden birisi sermaye birikiminin yetersizliğidir. Devlet gerçekleştirdiği kamu yatırımları ve üstlendiği girişimci rol ile ekonominin gelişimine katkıda bulunmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle 1929-1932 yılları arasında özel sektöre dayalı ama daha sonra bu deneyimin niteliksel başarısızlığı nedeniyle devletin müdahalesi ve yön vermesiyle birlikte gelişen, içe yönelik sanayi sermayesi birikimine dayalı bir sürecin oluşmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2005: 225).

Devletçi sanayileşme döneminin özelliklerine bakıldığında; sanayileşmeye özel bir önem verildiği, özel teşebbüsün gerçekleştirmesi söz konusu olmayan altyapı tesislerinin ve temel sanayi kuruluşlarının devlet yatırımları ile inşa edilmesi olmuştur (Boratav, 1982: 115). Başka bir deyişle; devlet yatırımcı, işletmecisi ve denetleyici bir unsur olarak iktisadi hayatın gelişimine ve işleyişine büyük ölçüde egemen olmuştur (Boratav, 2006: 68). Bu dönemde devletçilik ilkesiyle ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi planı yürürlüğe konulmuştur. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın en belirgin özelliği; sanayileşmeye öncelik vermek ve ulusal ekonomiyi kendi kendine yeter bir yapıya kavuşturmayı hedeflemesidir (Sezen, 1999: 155).

1933-1937 yıllarını kapsayan plan, devletin endüstri kesiminde, doğrudan doğruya gerçekleştirmeyi düşündüğü yatırımları programlaştırmıştır. Bu planda özellikle demir-çelik, kağıt, dokuma endüstrileri üzerinde durulan en önemli alanlar olmuştur (Başol, 2001: 49). Bu plana göre dokuz dalda 20 kadar fabrika kurulması kararlaştırılmıştır. Bunlar; kimya sanayi, toprak sanayi, demir sanayi, kağıt ve selüloz sanayi, kükürt sanayi, süngercilik, pamuklu dokuma sanayi, kamgran sanayi ve kendir sanayidir (Serin, 1963: 115-116).

1930-1939 döneminde sanayi sektörüne yönelik uygulanan devletçilik politikaları ile Türkiye'de sanayileşme şeker, un, dokuma gibi yaygın tüketim mallarının ülke içinde üretilmesi yönünde gerçekleşmiştir (Boratav, 2006: 71). Bu dönemde Malatya, Kayseri, Ereğli, Nazilli, Bursa Merinos dokuma fabrikaları, Gemlik Yapay İpek, Paşabahçe Cam, Beykoz Deri, İzmit Kâğıt, Karabük Demir-Çelik, Eskişehir Turhal Şeker, Kayseri Uçak fabrikaları kurulmuştur (Akşin, 2013: 220).

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ardından 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe koyulmuştur. İlk plana benzer şekilde "ekonomik bağımsızlığın ve kalkınmanın yolu sanayileşmedir" (Sezen, 1999:157) şeklinde bir yaklaşıma sahiptir. Yürütülen devletçilik politikalarının yanında yaşanan II. Dünya Savaşı bu dönemin önemli kırılma noktalarından biri olmuştur. Savaş nedeniyle

İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulamamış ve yeni yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Savaş sonrası döneminde darlık, enflasyon ve harp ekonomisi koşulları, fiyatlar, kâr hadleri gibi konularda sıkı kontrol uygulaması ve ağır ceza hükümleri getiren “Milli Korunma Yasası” çıkarılarak ekonomik hayata müdahale edilmiştir (Başol, 2001: 50).

1930-1949 döneminde sanayi politikalarını etkileyen ekonomik buhran yanında Türkiye'nin iç siyaseti ekonomi politikalarında farklılaşmaya neden olmuştur. Tek partili siyasi yapıdan çok partili siyasi yapıya geçiş “kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği; ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı; dış açıkların kronikleşmeye başladığı; dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi” (Boratav, 2006: 94) şeklinde bir etkiye neden olmuştur.

2.1.3. Devletçilikten Liberalizme Geçiş Dönemi: 1950-1962

1950-1962 dönemini belirleyen süreçlere bakıldığında, siyasi olarak tek partili yaşamdan çok partili bir düzene geçiş olduğu görülmektedir. Yönetimdeki değişim Türkiye'nin izlediği sanayi politikalarında farklılaşmaya neden olmuştur. Liberal anlayışa hakim bir yönetim tarafından Türkiye'nin ekonomisi şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede, Demokrat parti döneminde, özel sermaye sistemi desteklenmiş ve yabancı sermayenin Türkiye'ye akması, iç sermayenin de üretim faaliyetlerine yöneltmesine çalışılmıştır (Serin, 1963: 121). İzlenen politikalar çerçevesinde imalat sanayi ve diğer ekonomik faaliyet kollarında özel yabancı sermayenin teşviki için 6224 sayılı Özel Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile petrol alanında özel sektörün ve yabancı sermayenin teşviki ile ilgili 6236 sayılı Kanun yürürlüğe konmuştur (Yaşa, 1980: 189).

Başlangıçta ekonomide liberal fikirler hakim olmuş, özel sektöre kalkınmada öncelik tanıyan ve devletçiliği reddeden bir politika izlenmiştir. 1954 yılından sonra tekrar liberal sistemden uzaklaşıldığı, ithalatta serbestleşmenin durdurulduğu, yeni yeni sınırlamaların başlandığı görülmektedir. 1956 yıllarında tekrar Milli Korunma Kanunu yürürlüğe konularak, ekonomik hayat geniş ölçüde kontrol altına alınmıştır (Başol, 2001: 51).

İkinci Dünya Savaşı sonrası kısmi liberalizasyon ve özel girişim öncelikli sanayileşme süreci olarak da belirtilen bu dönemin temel özellikleri şu şekilde sıralanmıştır (EGİAD, 2007: 57):

- Sanayi yatırımlarında özel kesimin ön plana çıkması
- Özel kesimin ticaretteki birikimini sanayi kesiminde aktarmaya başlaması
- KİT'lerin özelleştirilmesinin gündeme gelmesi
- Dışa açık sanayi politikasının izlenmesi
- Yabancı sermayeyi teşvik yasasının çıkması
- Yabancı sermayeli özel girişimin başlaması
- Dış kaynak bağımlılığının artması
- IMF kaynaklı ilk ekonomik istikrar programının uygulamaya konulması
- Öncü sektör olarak kimya, ilaç, boya, tekstil ve deri sektörlerinin seçilmesi
- Ulaşım politikasında demiryolu yerine karayolu yatırımına ağırlık verilmesi
- Tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarına öncelik verilmesi

1950'den sonra, özellikle 1954'e kadar en çok önem verilen alan tarım olmuş, bu alana büyük ölçüde kredi kolaylıkları ve imkânları sağlanmış, tarım ürünleri fiyatları devlet tarafından desteklenmiştir. Bununla birlikte Marshall yardımından faydalanarak tarımın makineleştirilmesine bunun yanında sulama, enerji, karayolları, çimento ve şeker sanayi alanlarına da büyük çapta yatırımlar yapılmıştır (Serin, 1963: 123).

1961 sonrasında da ekonomik yapıya ve iktisat politikalarına egemen olmaya devam edecek olan bu özelliklerin sonraki dönemden ana farkı; ekonomik gelişmenin bir önceki ve bir sonraki dönemlere göre durgun bir konjonktürde bulunmasında ve plansız-programsız, günü gününe yönlendirilmesinde yer alır (Boratav, 2006: 109).

2.1.4. Planlı Dönem: 1963-1979

1960 sonrasında planlama ve diğer yasal-kurumsal düzenlemelerle birlikte, sanayileşme politikasının temelini sanayi ürünlerinin ithalatı yerine yerli üretimin sağlanması oluşturur (Eser, 1993: 61).

Bu dönemin en belirgin özelliği, iç piyasaya dönük, ithal ikamesi ile sanayileşme stratejisinin kalkınma planları eşliğinde sürdürülmesidir. Bu amaç doğrultusunda ithal ikamesi sanayileri, koruyucu dış ticaret politikası ve sıkı kambiyo denetimi ile kamu yatırımlarının önemli bir bölümünün ithalatı ikame edecek alanlara kaydırılması, çeşitli teşvik tedbirleri ile özendirilmesi, mal ve faktör piyasalarına

devlet müdahalesi gibi yollarla korunmuştur. Uygulanacak politikanın genel çerçevesi ve politika araçları beşer yıllık kalkınma planları ve bu planlar doğrultusunda hazırlanan yıllık programlarda belirlenmiştir (EGİAD, 2007: 58). İthal ikameci sanayileşme politikalarının amacı, daha önce dışarıdan alınan malları ülke içinde üretilmesine elverecek biçimde yerli sanayileşmeyi sağlamaktır (Kepenek ve Yentürk, 2009: 414).

Devlet müdahaleleri; yerli sanayiyi dış rekabetten koruyacak önlemlerin alınması, bazı temel mal ve hizmetlerin üretimini ve dağıtımını gerçekleştirmek, sanayileşme sürecini ve kaynak dağılımını kontrol eden bürokratik mekanizmalar, çalışma yaşamına ve ücretlilik ilişkilerine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler biçimindedir (Eser, 1993: 62).

Planlı kalkınma döneminin Türkiye'nin sanayileşme sürecine ilişkin temel özellikleri şu şekildedir (EGİAD, 2007: 58):

- Kalkınma planları ile uzun dönemli sanayileşme perspektifinin belirlenmesi
- Kamu ve özel girişiciliğin harmanlandığı karma ekonomik sistemin benimsenmesi
- Sanayinin ekonominin sürükleyici sektörü olarak kabul edilmesi
- İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejinin belirlenmesi
- Türkiye'deki sanayinin kota, gümrük vergisi, sabit döviz kuru ve sıkı kambiyo rejimi gibi araçlarla yüksek düzeyde korunması
- Ağır sanayinin kurulması için girişimde bulunulması
- Gelişmiş ülkelerde rekabet edebilir bir sanayi yapısının kurulmasının hedeflenmesi
- Dış kaynak bağımlılığının azaltılmasının amaçlanması
- Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ortaklık başvurusu

Bu dönemin bir diğer özelliği de; süreç içerisinde özel kesim genellikle tüketim ve dayanıklı tüketim mallarına yönelirken, kamu kesimi KİT aracılığıyla ara malları üretiminde yoğunlaşmaya başlamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2009: 414).

Özellikle Birinci Beş Yıllık Plan dönemi (1963-1968) ithal ikamesinin hızlandığı, daha önce ithal edilen sanayi mallarının yurt içinde üretilmesiyle önemli döviz tasarrufunun sağlandığı bir dönemdir. Bu yıllarda yüksek birikim ve büyüme hızları sağlanmış, özellikle imalat sanayi küçümsenmeyecek bir hızla gelişerek sanayileşmenin itici gücü olmuştur (Eser, 1993: 64). Bu plan, büyümenin sürükleyici gücü olarak kamu yatırımlarını ve devlet işletmeciliğini ön görmüş; ithal ikameci

sanayileşmeyi tüm sektör politikalarını yönlendiren açık bir stratejik tercih olarak ortaya koymuştur (Boratav, 2006: 126).

Bu dönemde devlet, çeşitli dış ticaret ve kambiyo kontrolleri yanında, döviz kuru ve faiz oranlarının belirlenmesi, özellikle kamu bankaları aracılığıyla kredilerin belirli imalat sanayi dallarına ve küçük üreticilere yönlendirilmesi, kredi ve dış ticaret teşvikleri ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin ürettiği mal ve hizmetlerin düşük fiyattan sunulması yoluyla özel sektöre sağlanan avantajlar, bölgesel teşvikler ve yabancı sermaye üzerindeki denetimi aracılığıyla sanayi politikasında belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır (Şenses, 2003: 2).

Devletin, ulusal ekonomide mal ve işgücü piyasalarına kamu işletmeleri ve yatırım tercihleri aracılığıyla yoğun bir müdahale içinde bulunduğu bu birikim modeli 1977'den başlayarak bir döviz finansman krizine sürüklenmiş ve 1980 yılında gerçekleştirilen dışa açılma ile sona erdirilmiştir (Yeldan, 2006: 38).

1973 yılında yaşanan petrol krizi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik bunalım Türkiye'yi de etkilemiştir. Özellikle 1978-1979, dış kaynakların tıkanması nedeniyle ithalatta durgunluk gözlenen; milli hâsıladaki büyümenin giderek durduğu; ihracatta ise belli bir artış eğiliminin başladığı yıllardır (Boratav, 2006: 142). Kapitalist sistemde yaşanan bu kriz Türkiye'deki sanayi yapısını olumsuz etkilemiş ve 1973 yılında sanayinin yıllık büyüme hızı %12 iken, 1979 yılında %2 olmuştur (Çavuşoğlu, 1981: 13).

Sermayenin yeniden yapılandırılmasını simgeleyen küreselleşme süreci "devlet" anlayışının değişmesini ve dolayısıyla kamu yönetiminin yeniden yapılanmasını ve kavramsallaştırılmasını beraberinde getirmiştir (Şahin, 2007: 54).

1963-1979 döneminde uygulanan beş yıllık kalkınma planlarının kentsel mekânlara olan etkisi (1963-1967; 1968-1972; 1973-1977) incelendiğinde; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) ülke genelinde gelişme bölgeleri tespit edilmiştir. Doğu Marmara'nın sanayi, Çukurova'nın tarım ve sanayi, Antalya Bölgesi'nin tarım ve turizm, Zonguldak bölgesinin ise sanayi ile gelişeceği belirtilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) ise; büyüme merkezleri önerilmiştir. Özellikle de belirlenen bu merkezlerde kamu yatırımlarının yoğunlaştırılması ve özel sektör yatırımlarının bu yörelere çekilmesi planlanmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) ise bölgesel dengesizliklerin bölge kaynaklarının harekete geçirilerek ortadan kalkacağı varsayılmıştır (DPT, 2000a: 28). Planlı dönemde izlenen ithal ikameci sanayi politikaları ile birlikte

devletin girişimci rol üstlenmesi hızlı bir sanayileşme sürecini beraberinde getirmiştir. Bu sürecin mekânlara olan etkisi ise şöyledir (Köse ve Öncü, 2000: 80):

“İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Kayseri, Kocaeli gibi kentler, sanayinin yanında hizmet sektörünün geliştiği, kayıtlı emeğin yanında kayıtsız emeğin istihdam olanakları bulabildiği ve hızlı nüfus artışının etkisiyle, giderek büyüyen bir yedek işsizler topluluğunu içinde barındıran, geleneksel sanayi kentleri niteliğini kazandılar. Bu olguyla birlikte Türkiye toplumsal yapısı bir tarafı hızla sanayileşip kalkınan, görece gelişmiş kentsel mekânların bulunduğu, diğer tarafta ise daha çok tarımın ve zanaat tipi üretimin belirleyici olduğu sanayi öncesi yapıları içeren bir coğrafya olarak ikili bir görünüm kazanmıştır”

1977-1980 yıllarını kapsayan kriz, 1980 yılında 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askeri darbesi ile son bulmuş ve ekonomi 1981 yılında artık yeni bir düzenleme biçimine geçmiştir (Boratav, 2000: 161).

2.1.5. Sanayi Politikasızlığı Dönemi: 1980-2000

Türkiye’de Beş Yıllık Kalkınma Planları’nın hedefleri doğrultusunda imalat sanayi alanında yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1980’li yıllarda, kamu sektörünün yapılan siyasal tercihlerin sonucu olarak sanayiden çekilmesi ve özel sektörün ortaya çıkan yatırım boşluğunu dolduramaması nedeniyle 1990’lara, yatırım perspektifinden yoksun, sanayileşmesi gecikmiş bir ülke olarak girmiştir (Eser, 1993: 83). 1980 sonrası neoliberal politikaların etkin olmaya başlamasıyla birlikte dünya da sanayileşme stratejileri süreç içerisinde değişikliğe uğramıştır. Yeni strateji öğeleri arasında şunlar bulunmaktadır (DPT, 2000b: 183);

- İç piyasada dengelerin müdahalesiz oluşması
- İhracata yönelme
- Kaynak tahsisinde verimlilik
- Karşılaştırmalı rekabet gücü bulunan alanların önceliği
- Teknolojiden verim artışı için yararlanma

1980 sonrası, sanayi politikalarının biçimlenmesinde küreselleşmeyle birlikte neoliberal politikalar etkili olmuştur. Bu süreçte planlı dönemden farklı olarak devletin ekonomiye müdahalesi sınırlandırılmış, devlet üretici fonksiyonundan geri çekilerek bu alanı piyasaya bırakmıştır. Sanayinin yeniden yapılanmasında bir diğer önemli adım ise, uluslararası kuruluşlar ile ilişkilidir. Bu süreç, 1980’li yıllarda IMF mali destek anlaşmaları ve DB ikraz anlaşmaları ile başlamış, 1990’ların ortasında gerçekleşen AB ile Gümrük Birliği Anlaşması ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmaları ile bir üst düzeye taşınmıştır (Türel, 2008: 3).

Türkiye 24 Ocak 1980 tarihinde aldığı bir dizi ekonomik istikrar ve yapısal uyum politikaları ile yeni bir döneme girmiştir. Ekonomi politikasında köklü bir değişime yol açan bu kararlar, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki temel eksene oturtulmuştur. Bunlardan birincisi, merkezden yönetim yerine piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması; diğeri ise, ithal ikamesine dayalı içe dönük kalkınma stratejisi yerine, ihracata dayalı-dışa açık kalkınma stratejisine geçilmesidir. İhracata dayalı sanayileşme stratejisi, ülkelerin serbest ticaret koşullarında dinamik karşılaştırılmalı üstünlüklere sahip oldukları alanlarda uzmanlaşmalarını öngören bir sanayileşme stratejisidir. Bu strateji, ülkenin piyasa ekonomisi, dış ticaretin serbestleşmesi, faktör donanımı ve uluslararası rekabette üstünlük sağlayacak sektörlerin seçilmesi, iç pazarı kısarak dış pazara odaklanma ve ihracatın özendirilmesi gibi ekonomi politikası tercihlerini gerektirmektedir (EGİAD, 2007: 59).

24 Ocak 1980 istikrar programına göre; rekabetçi düzenleme biçimlerinin işlemeye başlamasıyla ekonomide kamu kesimi olabildiğince daraltılacak, tarımsal ve sınaî üretimin artırılması serbest piyasa koşullarına bırakılacak; bu düzenlemeler üretimin ve birikimin uluslararası rekabetçi iş bölümü kurallarına göre yapılmasını ve ekonominin uzun dönemde kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmesini hedeflemektedir. "Serbest piyasa koşullarında dışa açılma" bu yıllarda uygulanan birikim rejiminin temel ögesidir (Eser, 1993: 72).

1980 sonrası ihracata dayalı sanayileşme döneminin temel nitelikleri şu şekildedir (EGİAD, 2007: 59-60):

- IMF destekli ekonomik istikrar ve yapısal uyum politikaları ile ekonomik yapının köklü bir şekilde değiştirilmesi arayışlarının devam etmesi
- Kamunun ekonomiye müdahalesi sınırlandırılarak, piyasa mekanizmasına ağırlık verilmesi
- Kamu kesiminin sanayi yatırımlarından çekilmesi
- Özelleştirmeye hız verilmesi
- Dış ticaret ve kambiyo rejiminin serbestleşmesi
- Bu süreçte tekstil, dokuma, giyim sanayi, metal eşya, makine teçhizat ve kağıt sektörlerinin öne çıkması
- Uygulanan sanayileşme stratejisinin büyük ölçüde düşük ücret, yüksek faiz oranı ve döviz politikasına dayandırılması
- Sanayi sektörünün plansız, uzun vadeli perspektiften yoksun bir şekilde kendi haline bırakılması

1980 sonrası dönemi, Türkiye'nin sanayileşme stratejisini piyasa mekanizmasına terk ettiği, "karşılaştırmalı üstünlüklere" sahip olduğu emek ve kaynak yoğun sektörlerin rasyonellerine uygun olarak işgücü piyasalarını esnekleştirerek yeniden düzenlediği bir dönem olarak tanımlamak mümkün görünmektedir (Köse ve Öncü, 2000: 84). Bu süreçte salt "dışa açılma"nın sanayi politikalarına alternatif olamayacağı daha iyi anlaşılmıştır (Türel, 2008: 12). Bu sürecin bir diğer önemli özelliği, 1980 öncesi döneme damgasını vuran ve önceden belirlenmiş sektör öncelikleri doğrultusunda uygulanan seçici sanayileşme politikalarının yerini giderek sektörler ve özel, kamu ve yabancı yatırımcılar arasında fark gözetmeyen "yansız" sanayileşme politikalarına bırakmış olmasıdır (Şenses, 2003: 2). Kepenek'e göre; 1980'den sonra sağlanan dışsattım artışı imalat sanayisinin üretken kapasitesinde bir gelişmeye dayandırılmamıştır. Bu nedenle bu politikalar ihracata yönelik sanayileşme politikası olmaktan çok, ihracatı artırma politikaları olarak değerlendirilmelidir (Kepenek ve Yentürk, 2009: 417).

Neoliberal ekonomi politikaları, imalat sanayinin yapısal dönüşümünü olumsuz etkilemiş, ihracat odaklı politikalar sonucunda ortaya düşük ücretli sanayiler üzerinde yoğunlaşan bir sanayi yapısı çıkmıştır (Şenses, 2003: 11). 1980 sonrası dönemin en ilgi çekici yönlerinden biri, imalat sanayinin üretim yapısında, katma değer bazında, köklü bir dönüşümün gerçekleşmemiş olmasıdır (Şenses, 2003: 6). Özellikle küresel piyasalarda firmaların rekabet üstünlüğünü sağlayacak teknolojik gelişme sınırlı kalmıştır. Teknoloji birikimine ve teknik tecrübeye sahip olmayan sanayi kendisine sunulan ve verilen yöne göre üretimini yürütmekte, değişen şartlara adapte olamamakta veya büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır (Turgay, 1981: 197).

Türk sanayisi mikro elektronik aksamli yeni teknolojileri kullanmanın rekabet güçlerini artırmadaki yaşamsal önemini fark etmiştir. Ancak konvansiyonel makinelerin eskimesi nedeniyle yerine mikro elektronik aksamli teknolojilerin alınması(pasif yenileştirme) daha yaygın bir yatırım kararı türüdür. Yani üretim sisteminin tümüyle bu teknolojilerden oluşturulmasından çok, üretimin çeşitli kritik noktalarına, yeni teknolojilerin birbirinden kopuk şekilde yerleştirilmeleri söz konusudur. Birçok sanayide, yeni yatırımlara mikro elektronik teknolojiler ilave edilerek herhangi bir esnekliğe sahip olmayan "otomasyonlu fordizm" denilebilecek bir ara sistem uygulanmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2009: 431-432).

Türkiye’de işletmeciliğin egemen olduğu sektörler ya da geleneksel olarak adlandırılan sektörler Gıda, İçki, Tütün, Dokuma, Giyim Eşyası, Deri, Orman Ürünleri ve Metal Eşya sanayileridir (Köse ve Öncü, 2000: 85).

İmalat sanayisine olan yatırımların toplam yatırımlar ve GSMH içerisindeki payı yıllar itibariyle düşmüştür. Buna göre, toplam yatırımların içinde imalat sanayinin payı 1963-1964 döneminde %35’e, 1975-1979 döneminde %32,5’e 1980-1984 döneminde %27’ye, 1995-1999 döneminde %19,6’ya, 2000-2001 döneminde ise %18,5’e düşmüştür. İmalat sanayi yatırımlarındaki bu olumsuz gelişmeler karşısında ulaştırma, enerji, konut ve turizm gibi hizmet sektörü yatırımlarının payında önemli artışlar görülmüştür (Şenses, 2003: 7).

1980 sonrası ekonomi politikaları, ücretler ve verimlilik düzeyi üzerinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. İhracatı arttırmaya yönelik politikalar emek-yoğun sanayilere dayandığı ve kısa dönemde düşük maliyet temelinde rekabet gücü sağlamayı hedeflediği için ücretlerin düşürülmesini amaçlamıştır (Şenses, 2003: 8).

1980’lerde hüküm süren, devletin temel görevleri dışında herhangi bir rol oynamasını reddederek “en iyi sanayi politikasının hiç sanayi politikası uygulamamak” olduğunu öne süren aşırı neoliberal pozisyon, 1990’lı yıllarda etkisi zayıflasa da varlığını sürdürmüştür (İyidoğan, 2012: 40). Ulusal mali piyasaların serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleriyle eklemlenme süreci bu gelişmeleri yakından izlemiş ve Türkiye ekonomisi 1990’lı yıllarda tamamıyla dışa açık bir ekonomi konumunda girmiştir (Yeldan, 2006: 25).

Devletin ekonomiye müdahale biçimleri yeni birikim rejiminin gereklerine göre yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, devletin etkinliğini azaltıp küçülterek bu kesime ait kuruluşların uygun koşullarda özel kesime devredilmesi (özelleştirme) yönünde olmuştur (Eser, 1993: 76). Bu nedenle devlet 1980’li yıllarda ekonomik ve sosyal yaşama hem kamu gelirleri yükünün eşitsiz dağılımı hem de kamu harcamalarının sosyal içerikte olanlarının kısılması yoluyla olumsuz yönde katılmıştır (Eser, 1993: 76). Türkiye’de rekabet ortamının genişlemesi, liberalleşme eğiliminin ağırlık kazanması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi özelleştirmenin ekonomik nedenleri arasında yer almıştır (Eren, 2011:265).

Ulus devlet, küresel ekonomiye müdahale etme yeteneğine sahip olduğu gibi, etkili bir müdahale için de en kullanışlı aygıttır. Devlete yeniden yönelişin nedeni, onun dünyayı küresel sermaye için örgütlemedeki biricik yeteneğidir. “Firma gibi devlet” modeli, ani değişimlere ve krizlere kolay uyum sağlayacak örgütsel esneklik, küresel gelişmeleri kolaylıkla uyarlayabilecek basit bir yönetim yapısı,

işlevsizleşen düzenlemeleri hızla tasfiye edip gereksinimlere uygun düzenlemeleri gerçekleştirecek bir yasama sistemi sayılabilir (Bayramoğlu, 2006: 192).

Türkiye'nin ekonomisinin gelişimine dair bu dönemdeki bir diğer önemli adım 5 Nisan 1994 İstikrar Kararlarıdır. Bu programın amacı; ekonomiye yeniden istikrar kazandırmak için, enflasyonu düşürmek, TL'ye istikrar kazandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, sosyal dengeleri gözetmek, yapısal reformları ve özelleştirmeyi gerçekleştirmek, devletin "özelleştirme" yoluyla küçülmesini sağlamak, kamu kesimi borçlanma gereğini azaltarak para piyasasında istikrarı sağlamaktır (Başol, 2001: 56).

Bu dönemi değerlendirmek gerekirse; "dünyada yeni ve ileri teknolojilerin kullanımı hızla yaygınlaşırken ve bu teknolojilerin üretim süreçlerine uygulanmasıyla verimliliği ve rekabet gücü yüksek yeni sanayi dalları ortaya çıkarken, Türkiye'nin teknolojisi eski, sermaye stoku yıpranmış ve verimliliği düşük bir sanayi yapısıyla dışa açılması" (Eser, 1993: 85) gerçekleşmemiştir. Uzun süreli sanayi politikasızlığı, Türkiye'nin bu dönemde dışa kontrollü açılmış, sanayi politikalarıyla teknolojik ve endüstriyel gelişmelerinin yönünü ve hızını etkilemiş, 1980'li yıllarda yükselmeye başlayan yeni teknolojik paradigmanın sunduğu endüstriyel ve teknolojik gelişme fırsatlarını değerlendirme olanaklarını daraltmıştır (İyidoğan, 2012: 32).

1980 sonrası süreçte, devlet ulusal ekonominin birikim ve bölüşüm süreçlerinde ağırlığını sürdürmüştür. İthal ikameci dönemde birikim mekanizmalarını, KİT sistemi ve beş yıllık planlar aracılığıyla doğrudan denetleyen devlet, ihracata yönelim altında aynı işlevini, teşvik sistemi ve ücretlerin bastırılmasına dayalı klasik iktisadi artık yaratımı mekanizmalarıyla devreye sokmuştur. (Yeldan, 2006: 55). Söz konusu 1980-1999 döneminde sanayi sektöründe gerçekleştirilemeyen atılımlar 2000'li yıllarda izlenen sanayi politikalarına ve hedeflerine yansımıştır.

2.1.6. Yönetişim Dönemi: 2000 Sonrası

Yönetişim anlayışının en belirgin özelliği kamusal kararların alınmasında ve uygulanmasında merkezi yönetimin egemen ve belirleyici güç olmaktan çıkarak yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası pek çok aktörün sürece dahi edilmesidir. Aynı zamanda diyalog ortamının oluşturulması, devletin iktidarını başka güçlerle paylaşması, ayrıca sivil toplum örgütlerinin karar alma süreçlerinde rollerinin artmasıdır (DPT, 2007: 5).

Devlet özellikle 1990 sonrası yıllarda ulusal ekonominin yönlendirilmesi işlevini tamamen yitirmiş ve bir topyekûn reform stratejisi ile makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine, ekonominin birikim önceliklerini doğrudan doğruya kısa vadeli dış sermaye girişlerinin özendirilmesine dayandırarak, kısa süreli ve yapay büyüme kazanımları üzerine kurmayı tercih etmiştir (Yeldan, 2006: 160). Yeni Kamu İşletmeciliği çerçevesinde; refah devleti anlayışı içinde sosyal adalet, eşitlik, kamu malı, toplumsal sorumluluk, toplumsal dayanışma gibi kavramların yerini sınırlı devlet, özelleştirme, rekabet, gönüllüleştirme, bireysel sorumluluk, kârlılık, verimlilik gibi kavramlar almıştır (Karcı, 2008: 58). İyi yönetim “post-Fordist dönemin esneklik, parçacılık, farklılık ve yerellik ilkeleri üzerine yapılan bir modeldir” (Şahin ve Sevkal, 2004: 58).

1999 yılında IMF Niyet Mektubu ile somutlanan 2000-Enflasyonu Düşürme Programı hazırlanmış ve 2002 yılına kadar uygulanmaya çalışılmıştır. Bu planın hedefi, sadece enflasyonu düşürmek değil, bir yeniden yapılanma içine girerek, ulusal ekonomide kalıcı dönüşümleri sağlamaktır (Yeldan, 2006:161). 1980 dönüşümüyle birlikte özelleştirme, “üretkenlik ve kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlamak” ilkesi üzerine oturtulmuşken; 2000 yılındaki istikrar programı çerçevesinde özelleştirme olgusu doğrudan doğruya devlet bütçesine gelir yaratmak amacına dönüşmüş bulunmaktadır (Yeldan, 2006: 164).

Türkiye, uzun süren bir sanayi politikasızlığı döneminin ardından, 2000’li yılların başlarından itibaren, sanayinin rekabet gücü sorunları ve AB’ye uyum sürecinin etkisiyle, yeni bir sanayi politikası yönelimi içerisine girmiştir. Bu yönelim 2007 yılında DPT’nin TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) ile birlikte hazırlanmış olduğu sanayi politikası raporu (DPT, 2007) ile 2011-2014 dönemi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın koordinatörlüğünde hazırlanmış olan yeni Sanayi Stratejisi Belgesi (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010) üzerinde somutlaşmaktadır (İyidoğan, 2012: 30).

Türkiye’de sanayi politikasızlığı yaklaşımı 2000 sonrasında da etkisini göstermeye devam etmiştir. Özellikle Türkiye’nin 1990-1999 yılları arasında yaşamış olduğu ekonomik krizlerin etkisi, 15 Mayıs 2001 yılında hazırlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu programın amacı “ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki verimliliği arttırmak, dışa açık bir yaklaşımla piyasa koşullarında rekabet gücünü geliştirmek ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırmaktır” şeklinde ifade edilmektedir. 2000’li yılların ekonomisini şekillendirmeyi amaçlayan bu program

“sanayileşme hedefi olmayan, Türkiye’de 1980’li yıllardan bu yana sürdürülmekte olan ucuz-marjinalleşmiş emeğe ve taşeronlaşmaya dayalı ihracat yapısını dönüştürecek, ulusal sanayinin rekabet gücünü geliştirecek bir strateji sunmamak” (Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, 2001: 8) şeklinde eleştirilmiştir. Türkiye’deki sanayileşmede imalat sanayi önemli bir role sahip olmakla birlikte imalat sanayi ilgilendiren ortak sorunlar da mevcuttur. Sermaye yetersizliği, dışa bağımlılığının artması, dış finansman ve altyapı yetersizlikleri imalat sanayi alanında karşılaşılan sorunlardır (Eren, 2011: 376).

Geçmişte ucuz hammadde ve emek gücüne sahip olmak rekabet edebilmek için yeterliyken, günümüzde gelişmiş bir teknolojik altyapıya sahip olmanın, yenilik yaratma kapasitesini geliştirmenin, üretimde daha çok bilgi yoğunluklu ve yüksek katma değerli ürünlerde özelleşmenin önemi artmıştır (Öztürk, 2012: 158)

2000 sonrası dünyadaki eğilimler Onuncu Kalkınma Planı’nda şu şekilde vurgulanmıştır; özel sektörün daha faal ve etkili olduğu bir ekonomik düzeni beraberinde getirmekte, kamu sektörünün artan oranda düzenleyici faaliyetlere, denetim işlevlerine ve koordinasyona yönelmesine yol açmakta, buna bağlı olarak planlama anlayışı da değişim göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 2). Özel sektörün etkin, devletin ise bu sistem içerisinde düzenleyeni denetleyen ve koordine eden özelliklere sahip kılınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu plan içerisinde öne çıkan olgulardan bir diğeri de küresel ekonomik düzende devletin stratejik bir yaklaşıma sahip olarak ulusal planlamaya önem vermesi gerekliliği vurgusudur.

2000 yılı sonrasında yeni bölgeselleşme anlayışına uygun olarak Türkiye’de Kalkınma Ajansları kurulmuştur. 2006 Tarih ve 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ajansların kuruluş amacını şu şekilde belirtmiştir:

“Kamu, özel, sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak ...”

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzey 2 Bölgeleri) esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kalkınma ajansları kurulmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye 12 Düzey 1 Bölgesi ve 26 Düzey 2 Bölgesine ayrılmıştır. 2006 Tarih ve 5449 sayılı Kanun’a göre kalkınma ajansları Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimine göre kurulmakta ve faaliyet göstermektedir.

Kalkınma ajansları yapılanmasıyla planlama ve kalkınma anlayışındaki değişim kentsel mekânların gelişiminde etkili olmuştur. Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmek, rekabet gücünü arttırmaya yönelik araştırmalar yapmak, bölgeye yatırım yapılması için ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak, küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek ajansların görevleri arasında yer almaktadır. Onuncu Kalkınma Planı'nın (2014-2018) hedefleri arasında Türkiye'de yüksek katma değer sağlayacak ileri teknolojiye dayalı ürünlerin üretiminin gerçekleştirilmesi ve bu amaçla da imalat sanayide dönüşümü gerçekleştirecek yapılanmalara gidilmesi gerektiğine yer verilmiştir. (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 100).

Türkiye'de 2000 sonrası kalkınma planlarında belirtilen hedefler kurumsal yapılanma ile bütünleştirilmiş ve sanayi sektörünün katma değerini arttırmaya yönelik politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Bölgelerin gelişmesine ve sanayi üretimlerinin artırılmasına yönelik olarak teşvik sistemi bu dönem içerisinde yeniden yapılandırılmıştır. 2007-2012 döneminde sanayi sektörünün GSYH içindeki payı yüzde 19,3'e düşmüş, hizmetler sektörünün GSYH içindeki payı ise artarak 72,7'ye yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 20).

Yıllar itibariyle ekonomide payı azalan sanayi sektörünün payını arttırmaya yönelik olarak üretimde ürün çeşitliliği hedeflenmektedir. Gelecek döneme ilişkin belirtilen tüm bu hedeflerin Türkiye'de etkili olan sanayisizleşme sürecinin etkilerini azaltmaya hatta durdurmaya yönelik olarak ortaya konulduğu söylenebilir.

2.2. İZMİR'DE SANAYİ YAPISININ DEĞİŞİMİ

2.2.1. Osmanlı Döneminde İzmir'in Sanayileşmesi

İzmir'in coğrafi olarak konumu ve bir kıyı kenti olmasından dolayı sahip olduğu avantaj, antik çağlardan bu yana ticaretin canlı olmasını sağlamıştır (Cadoux, 2003: 225). İzmir'in ticari hayatının hareketliliği 13-15. yüzyıla kadar dayansa da, 17. ve 18. yüzyılda kapitalizmin gelişmeye başlaması ve yeni dış ticaret biçimlerinin ortaya çıkmasına paralel hızla gelişerek Anadolu'nun en önemli dış ticaret merkezi haline gelmiştir (Tekeli, 1992: 127). Özellikle de 16. yüzyılda dış ticarete Çeşme önemli bir role sahiptir (Arıkan, 1992: 65). 17. yüzyılın ikinci yarısına doğru Doğu Akdeniz ticaretinin canlanması, yabancı konsoloslukların İzmir'e taşınmaları, Fransız-İngiliz ve Hollandalılara verilen imtiyazlar İzmir'i imparatorluğun en önemli limanı yapmıştır (EBSO, 1990: 12). İzmir Limanı, İstanbul ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli ithalat ve ihracat limanı olmuş, yabancı

tüccarların ve aracılarının tercih ettiği bir şehir olarak ön plana çıkmıştır (Serçe, 2010: 24). Goffman, İzmir'in bu süreçte gelişmesini şu şekilde belirtmiştir: "İzmir'in iç gelişmesinin hızı 1650'ler ve 1660'larda, Atlas Okyanusu kıyısından daha fazla tüccarın ve daha fazla Hıristiyan Ermeni, Ortodoks Rum, Yahudi ve Müslüman Osmanlının, onun zenginliğinden ve serbestliğinden yararlanmak için kente akın etmesiyle arttı" (Goffman, 2012: 127-128).

Zengin bir tarım potansiyeline sahip Batı Anadolu'nun en önemli çıkış limanı özelliğini taşıyan İzmir'de, 16. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar uzanan süreçte, genellikle bölgede yetişen meyve, pamuk, susam, zeytin, haşhaş, palamut gibi tarım ürünlerine yönelik sanayi faaliyetleri göze çarpmaktadır (Martal, 1999: 121). Bu dönemde işlenen tarım ürünleri yurt içi ve yurt dışına ihraç edilmekte ve İzmir ekonomisine katkı sağlamaktaydılar.

İzmir kentinin sosyo-ekonomik olarak gelişiminde; ulaşımı kolaylaştıran topografik avantajların yanı sıra kentin doğal bir limana sahip bulunması, önemli kervan yollarının kente ulaşması ve eski dönemlerden bu yana verimli ve geniş bir arazinin tarımsal ürünlerini toplayıp, iç pazarın yanı sıra özellikle uzun mesafe ticaretinin merkezinde yer alması etkili olmuştur (Karadağ, 2000: 46). İzmir'in 18. ve 19. yüzyılda sanayi alanındaki gelişimi incelendiğinde, basit araç gereçlerle ve el emeğiyle gerçekleşen, genelde tarıma dayalı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. (Martal, 1999: 122). İzmir'deki ekonomik etkinliklerin temelini ticaret oluşturmakla birlikte, sanayileşme açısından da İzmir, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'dan sonra gelen en önemli merkezi konumundadır (Martal, 1992: 270). Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir'in sosyo-ekonomik yaşantısına yön veren çoğu yabancı yatırımı olan sanayi işletmeleri kurulmuştur (Martal, 1999: 123).

Sanayinin gelişimine paralel olarak yine aynı dönemde İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolu hatlarının işlemeye başlamasıyla Balıkesir'den Isparta'ya kadar uzanan bölgeyi iktisadi bir bütün haline getirmiş, İzmir bu iktisadi bütün (Serçe, 2010: 23) içerisinde ön plana çıkmıştır. Ulaşım yönünden bir diğer önemli gelişme ise 1876 yılında rıhtımın tamamlanması ve İzmir'in uluslararası ticaret ile bağlantısını güçlendirmiş olmasıdır (Smyrnels, 2009: 154).

İzmir'in ticaret ve sanayisi, 1885 yılında İzmir Ticaret Odası ve 1892 yılında İzmir Ticaret Borsası'nın kurulması ile gelişimini sürdürmüştür. 20. yüzyılın başlarında İzmir Ticaret Odası tarafından yayınlanan istatistikler üzüm, incir, kuru meyve, afyon, palamut, kökboya, pamuk ve tahılın ihracatta başı çeken ürünler

olduğunu göstermektedir. Sanayi alanında ise tek istisna halı ve kilimdir (Serçe, 2010: 24).

Osmanlı Devleti son dönemlerinde sanayileşmeyi geliştirmek amacıyla 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanunu Muvakkati” adı altında bir yasa çıkarmıştır (Kasalak, 2012: 68). Bu kanun ile toplam değeri 1.000 Lirayı aşan sanayi tesisleri için beş dönüme kadar bedelsiz arazi tahsisi, makine teçhizat ile ham ve yardımcı maddelerin gümrük vergi ve harçlarından muafiyeti, fabrikaların kurulması ve işletilmesi ile vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması gibi teşvik ve destekler sağlanmıştır (Bayülken ve Kütükoğlu, 2010: 9).

Osmanlı döneminde sanayiye geliştirmek adına yapılan faaliyetlerden bir diğeri de 1913-1915 yıllarında yapılan “Sanayi Sayımı”dır. 1915 yılındaki sanayi sayım sonuçlarına göre; İstanbul, İzmir, Manisa, Bursa, İzmit, Karamürsel, Bandırma, Uşak kentlerinde bulunan toplam 282 işyerinin 155’i İstanbul’da, 62’si İzmir’de ve 65’i diğerkentlerde bulunmaktadır (Ökçün, 1997: 13).

Tablo 2: İzmir’deki Sanayi Kuruluşları (1915)

SEKTÖRLER	İŞYERİ SAYISI
Gıda Sanayi	23
Toprak Ürünleri	1
Deri	2
Ağaç Sanayi	9
Dokuma	8
Kağıt, Matbaa	11
Kimya	8
TOPLAM	62

Kaynak: EBSO, 1990: 23.

1913-1915 yıllarında yapılan Sanayi Sayımı çerçevesinde İzmir’de bu dönemde yer alan sektörler ve işyeri sayıları Tablo 2’de gösterilmiştir. Bu dönemde İzmir’deki sanayi kuruluşları yedi sektör içerisinde faaliyetlerini sürdürmekte ve en fazla işyeri sayısı gıda sanayisinde yer almaktadır. İzmir’in ekonomisi ve sanayileşme süreci Birinci Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı nedeniyle olumsuz etkilenmiş özellikle de dış ticaretin büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur (EBSO, 2003: 92).

2.2.2. Kuruluş Dönemi:1923-1959

Osmanlı döneminde ülke ekonomisini güçlendirmek ve sanayisini geliştirmek adına girişimlerde bulunulsa da, Cumhuriyetin kuruluş döneminde sanayi faaliyetleri savaş döneminin siyasal, sosyal ve iktisadi koşullarından etkilenmiştir. Kuruluş döneminde ülke ekonomisine yön vermek amacıyla 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında "İzmir İktisat Kongresi" yapılmıştır. Liberal ekonomi politikaları çerçevesinde sanayileşmenin gerektirdiği yatırımların finansman kaynağını bulmak ve yatırımları yapacak, kurulacak işletmeleri faaliyete geçirecek girişimci bulmak adına bir dizi uygulama gerçekleştirilmiştir (Kılıçbay, 1994: 64). 1913 yılında çıkarılmış olan Teşvik-i Sanayi Kanunu günün koşullarına ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiş ve 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi Kanunu adıyla yürürlüğe girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarındaki siyasi ve ekonomik konjonktür Ege Bölgesini olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte özellikle İzmir'in ticaretini büyük ölçüde ellerinde tutan Levantenlerin göçü bölgedeki dış ticaret bağlantılarını zayıflatmıştır (EBSO, 1990: 33). Bu dönem içerisinde dokuma sanayide faaliyet göstermek üzere 1924 yılında Şark Sanayi kurulmuştur. 1924-1930 yılları arasında İzmir Ticaret Odası kayıtlarına göre toplam 301 firma kayıt olmuştur. İzmir'e elektriğin 1928 yılında gelmesi, bundan sonraki yıllarda sanayinin gelişmesi için gerekli altyapıyı hazırlamıştır (EBSO, 1990: 34). 1929 Ekonomik Buhranı, Cumhuriyet'in kuruluş döneminde benimsenen liberal ekonomi politikalarını etkilemiş bu dönemde sanayi sektörünün gelişimi sınırlı kalmıştır.

2.2.3. 1930-1939 Dönemi

1929 yılındaki Ekonomik Buhran'ın devletlerin sosyo-ekonomi politikalarındaki etkisi, devletlerin ekonomideki rolünün genişletilmesi şeklinde olmuştur. Bu dönemde devlet ekonomide etkin bir rol üstlenerek özel sermayenin yetersiz kaldığı alanlarda yatırım yapmıştır. Devletçilik politikalarının İzmir'e olan yansımaları incelendiğinde bu dönem içerisinde Sümerbank, Etibank, Halk Bankası ve Denizbank kurulmuştur.

1930'lu yıllarda Ege Bölgesi'nde tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi amacıyla üreticilerin kooperatif ve Birlik haline gelmesi çalışmaları yoğunlaşmıştır. 1914 yılında ilk olarak "Aydın İncir Üreticileri Ortaklığı" adıyla kurulan Tarım Satış Kooperatifi, 1933 yılında "Aydın Zirai Satış Kooperatifi İttihadi" adını alarak

Kooperatif Birliği adını almıştır. Bu birlik çalışma alanını genişleterek 1949 yılında bugünkü adı olan “TARİŞ” (İzmir, İncir, Pamuk ve Z. Yağı Satış Kooperatifleri Birlikleri) unvanını almıştır (EBSO, 1990: 35).

Sınai karakterdeki ilk kuruluşlar bölgede 1924-1935 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Bunlar öncelikle dokuma sektöründe yer alan büyük kuruluşlardır. Sırasıyla, İzmir Pamuk Mensucat 1932, Kula Mensucat 1933 ve İzmir Yün Mensucatı 1935 yılında kurulmuşlardır. Aynı yıllarda un fabrikaları, orman ürünleri işleyen kuruluşlar, ziraat aletleri ve inşaat malzemesi imalathanelerinin faaliyete başladıkları görülmektedir (EBSO, 1990: 35-36).

Tablo 3: 1927 ve 1939 Sınai Kuruluşların Coğrafi Dağılışı

	1927 ⁴	1939 ⁵
MARMARA BÖLGESİ	19.170	581
İstanbul	8634	341
EGE BÖLGESİ	11.556	232
İzmir	3522	136
ORTA ANADOLU BÖLGESİ	10.220	83
Ankara	1276	33
KARADENİZ BÖLGESİ	7.947	73
Trabzon	691	18
AKDENİZ BÖLGESİ	4.294	79
Adana	970	34
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	6.213	62
Erzurum	880	0
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ	5.325	34
Gaziantep	2016	15
TOPLAM (Bölgeler)	64.725	1.144

Kaynak: Serin, 1963:174.

Tablo 3'te 1927 ve 1939 yıllarında yapılan sanayi sayımına göre sınai kuruluşların coğrafi dağılımı gösterilmektedir. 1927 yılında yapılan sanayi sayımına göre sanayinin toplandığı merkezler, Marmara, Ege ve Orta Anadolu bölgeleridir. Bu bölgelerde sınai kuruluşların sırasıyla, %29.6'sı, %17.9 ve %15.8'i toplanmıştır. Marmara bölgesinde mevcut kuruluşların %45'i ise İstanbul'da, Ege'deki kuruluşların %30.5'i İzmir'de, Orta Anadolu'daki kuruluşların %12.5'i Ankara'da toplanmıştır.

⁴ 1927 yılında gerçekleştirilen sanayi sayımında küçük kuruluşlarda bulunmaktadır.

⁵ Teşvik-i Sanayi Kanunundan faydalanan kuruluşları göstermektedir.

1939 rakamlarına göre, mevcut sanayi kuruluşların %51'i Marmara, %20'si Ege, %8'i Orta Anadolu bölgelerinde toplanmıştır.

Kuruluş döneminde sınaî kuruluşlar İstanbul, İzmir gibi merkezlerde toplanma eğilimindeyken, devletçilik döneminde bu durumun önüne geçmek adına ülkenin çeşitli yerlerine (Eskişehir, Kayseri, Sivas, Malatya, Ankara, İzmit) yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de 1930'dan sonra kuruluş yerlerinin seçilmesinde devletçilik siyasetinin etkileriyle toplumsal, stratejik ve siyasi amaçların iktisadi amaçlara çok kere üstün tutulduğu görülmüş ve bu iktisat dışı unsurlar zaman zaman oldukça ağır basmıştır (Serin, 1963: 174).

2.2.4. 1940-1960 Dönemi

Savaş ekonomisinin hakim olduğu 1940-1947 döneminde sanayileşme önemini yitirmiş, bölgede tarıma dayalı incir, üzüm, tütün, dokuma, orman ürünleri ve un fabrikaları faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (EBSO, 1990: 36).

Devletçilikten liberalizme geçiş döneminde Türkiye'de izlenen sanayi politikaları bölge ekonomisini şekillendirmiştir. Bu dönemde gerçekleşen Marshall yardımları bölgedeki tarım sektörünü ve sektörle bağlantılı altyapı yatırımlarını hızlandırmıştır. Ege bölgesinde 1935-1950 yılları arasında dokuma sanayi tesislerinin yanı sıra bitkisel yağ, konserve ve makarna fabrikaları devreye girmeye başlamıştır. Bu dönemde, Çimentaş (1950), dokuma sektöründe Taç sanayi (1952), Sümerbank Basma Sanayi Müessesesi (1953), boya sanayinde DYO (1953) beton mamulleri sanayinde Betontaş, metal ana sanayinde Metaş (1956) ve elektrikli makine sanayinde Etitaş (1957) devreye girmiştir (EBSO, 1990: 36-37).

Tablo 4: 1955 ve 1960 Sınai Kuruluşların Coğrafi Dağılışı

	1955	1960
MARMARA BÖLGESİ	1961	2561
İstanbul	1184	1665
EGE BÖLGESİ	812	1078
İzmir	452	652
ORTA ANADOLU BÖLGESİ	448	676
Ankara	186	282
KARADENİZ BÖLGESİ	280	337
Trabzon	51	48
AKDENİZ BÖLGESİ	288	384
Adana	159	226
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	157	210
Erzurum	32	47
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ	159	205
Gaziantep	59	71
TOPLAM (Bölgeler)	4.106	5.503

Kaynak: Serin, 1963:174.

Bu dönem içerisinde 1955 ve 1960 yıllarında sanayi sayımı gerçekleştirilmiştir. 1955-1960 yıllarında sanayi kuruluşlarının toplandığı merkezler bir önceki dönemle aynıdır. Sınai kuruluşların %47.8'si Marmara Bölgesi'nde, %19.8 Ege Bölgesi ve %10.9 Orta Anadolu'da yer almaktadır. Tablo 4'e göre, 1955 ve 1960 yıllarındaki sayımın iller düzeyinde durumu şöyledir: Marmara Bölgesinde yer alan sınai kuruluşların %64.3'ü İstanbul, Ege Bölgesindeki kuruluşların %60.6'sı İzmir, Orta Anadolu Bölgesindeki kuruluşların %41.7'si Ankara'da bulunmaktadır. (Serin, 1963: 173).

Ege Bölgesi'nde sanayileşme hareketlerinin bir sonucu olarak 1945 yılında İzmir Sanayi Birliği kurulmuştur. 1950 yılında "İzmir Sanayi Odası" adını alan birlik, 1954 yılında İzmir dışındaki diğer bölge illerinin katılımıyla Ege Bölgesi Sanayi Odası unvanını almıştır (EBSO, 1990: 37). İzmir'de bu dönemdeki sanayileşmesinin temelinde Marshall yardımlarıyla kurulan firmalar ve yabancı sermaye ile yapılan ortak yatırımlar yer almaktadır (EBSO, 2003: 142). İç ve dış ticaretteki canlanmaya paralel olarak İzmir'de faaliyet gösteren bankaların sayısı da önemli oranda artmıştır. 1935 yılında 30 olan banka şubesi sayısı 1960'lı yılların başında 124'e çıkmıştır (EBSO, 1990: 37).

2.2.5. 1960-1980 Dönemi:

Bu dönemin politikalarını etkileyen iki önemli süreç söz konusudur. Bunlardan birincisi beş yıllık kalkınma planlarına dayalı olarak yürütülen sanayi faaliyetleri ve bu faaliyetleri gerçekleştirilmesine temel olan ithal ikamesi politikasıdır. Yerel düzeyde de İzmir bu politikalar ekseninde gelişimini sürdürmeye devam etmiştir.

Yurtiçi yatırımların artırılmasına ve buna bağlı olarak sanayi sektörünün geliştirilmesine öncelik verilen bu dönem İzmir'in sanayileşme sürecini olumlu etkilemiştir. Beş yıllık planlar çerçevesinde bölgede kamu yatırımlarının payı artmıştır. Özellikle ağır sanayiye yönelik olarak İzmir Aliağa Petrol Rafinerisi ve Aliağa Petro-Kimya gerçekleştirilen kamu yatırımlarından payını almıştır. Bu dönemde İzmir ve çevresinde başta pamuklu ve yünlü dokuma sanayi olmak üzere zeytinyağı, bitkisel yağlar, gıda, inşaat malzemesi sanayi kollarının geliştiği görülmektedir. Otomotiv sanayinde BMC (1964), içki sanayinde Tuborg ve Ege Biracılık (1967), Viking Kâğıt Fabrikası (1969) bu dönemde yabancı sermaye ortaklığında kurulan firmalardır.

Planlı dönemde, tarım sektörünü ilişkin faaliyetlere bakıldığında, sulama sistemlerinin geliştirilmesi, drenaj, arazi seviyesi, ileri tarım tekniklerinin kullanımı ve tarımsal mekanizasyondur. (EBSO, 1990: 41).

1968-1972 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plan'ın da imalat sanayi gelişmesi gereken öncelikli sektörler içerisinde yer almıştır. Ancak 1980 sonrası sanayinin öncelikli sektör olarak ele alınmaması Türkiye ekonomisini etkilediği gibi, Ege Bölgesi ölçeğinde de olumsuz yansımaları olmuştur.

1980'li yıllara doğru küresel sermayeyi etkileyen petrol krizi, ülke ekonomisini etkilediği gibi İzmir sanayisini de dönüştürmüştür. İthalatçı birçok gelişmiş ülkeyi korumacı politikalara yöneltmiştir. 1970 yılında yapılan devalüasyon ve sınai ürünlere uygulanan vergi iadesi teşvikleriyle ülke genelinde ulaşılan sınai ürün ihrac oranlarına Ege Bölgesi ulaşamamıştır (EBSO, 1990: 58).

2.2.6. 1980 - 2000 Dönemi:

1980 sonrası dönem, Türkiye'deki sermaye birikim sürecinin izlenen politikalarla değişikliğe uğradığı ve sanayi politikalarında köklü dönüşümlerin yaşandığı yıllardır. İhracata yönelik sanayileşme, uluslararası piyasayla bütünleşmenin ve rekabet üstünlüğüne sahip olmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu dönemde hem Türkiye'yi hem de bölge ekonomisini yönlendiren ve etkileyen 2-7 Kasım 1981'de 2. İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Kongre'de, sanayi sektörü iktisadi kalkınmanın dinamik unsuru olarak tanımlanmış, dışa açık bir sanayi hedefi, sanayide kurumlaşmanın hızlandırılması, bununla birlikte iktisadi faaliyette bulunan KİT'lerin piyasa ile bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Firmaların rekabet üstünlüğünü elde edebilmesi için araştırma geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ancak kaydedilen ihracat artışının sürekliliği ve tercih edilen ekonomik kalkınma stratejisinin uzun vadeli başarısı açısından arzulanan yapısal değişimin sağlanmasında gerek Türkiye ve gerekse Ege Bölgesi açısından beklenen ölçüde başarı sağlanmadığı görülmektedir (EBSO, 1990: 60).

1989 yılında ekonominin genelinde yaşanan yatırımsızlık probleminin bir ölçüde aşılması, sanayileşmede dışa dönük bir yeniden yapılaşma imkânı ve uluslararası ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla İzmir Serbest Bölgesi (ESBAŞ) kurulmuştur (EBSO, 1990: 79). 1986 tarihinde EBSO ve Ege Üniversitesi tarafından "Üniversite Sanayi İşbirliği Geliştirme Merkezi (ÜSİGEM); 1988'de ise "İzmir Teknopark A.Ş (İTAŞ) kurulmuştur (EBSO, 1990: 80).

2.2.7. 2000 Sonrası Dönem

2000 sonrası dönemde izlenen sanayi politikaları ile birlikte planlama anlayışındaki değişim bölge ekonomisinde yansımaları bulmuştur. Devletin küçültülmesi gerektiği yaklaşımı bölgede özelleştirme politikalarına hız verilmesine neden olmuştur. Bu politikalardan özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana İzmir'de faaliyette bulunan köklü firmaları etkilenmiştir. 2001 krizi hem tarım politikaları hem de imalat sanayiye yönelik politikalardaki dönüşümden zarar gören Kula Mensucat Fabrikası 2005'te, İzmir Pamuk Mensucat Fabrikası 2006'da kapanmasına; özelleştirme politikaları çerçevesinde Tekel, Etibank, Aliağa Petkim gibi bölge ekonomisinde etkili olan ve istihdam yaratan devlet kuruluşlarının özelleştirilmesine neden olmuştur (Kaya, 2010: 99).

Bu dönemde iktisadi gelişmelerin yanında planlama anlayışındaki değişim çerçevesinde 2006 yılında 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunla İzmir ili merkez olmak üzere Düzey 2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) kurulmuştur. İZKA'nın hazırladığı 2010-2013 İzmir Bölge Planı'nda İzmir'in sanayisini geliştirmeye yönelik bir dizi kalkınma stratejisi ortaya konulmuştur. Küresel süreçteki gelişmelere paralel olarak kentin sanayisinin gelişiminde kümelenmelerin oluşturulmasına ve düzenli sanayileşmenin

önceliği üzerine odaklanılmıştır (İZKA, 2010:132). Bu amaçla da bölgenin gelişmesi için anahtar sektörler belirlenmiştir. Bunlar; ileri teknolojiye dayalı sanayiler, yenilenebilir enerji, turizm, lojistik, tarım ve tarıma dayalı sanayilerdir (İZKA, 2010:38). Bu bağlamda İzmir sanayisinin mevcut durumu kentin sanayisini etkileyen politikalar çerçevesinde ortaya konulmuştur.

2.3. İZMİR SANAYİSİNİN MEVCUT DURUMU

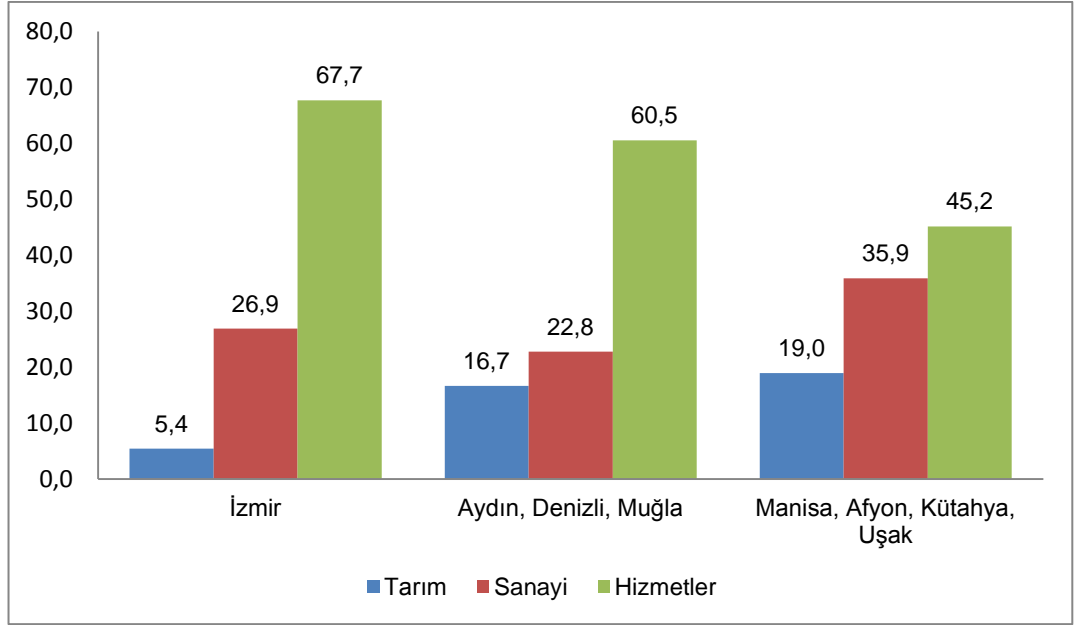
Kalkınma Bakanlığı'nın 2011 yılı verilerini kullanarak 2013 yılında yayımladığı İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE-2011) araştırması illerin ülke ve bölge ekonomisi içerisindeki konumunu göstermektedir. Bu çalışmaya göre 81 il, gelişmişlik düzeyine göre 6 kademeye ayrılmıştır. İzmir birinci kademe gelişmiş iller içerisinde üçüncü sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 53).

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 81 İl Sanayi Durum Raporu'na göre; sanayi işletmelerinin %48'i Marmara Bölgesinde, %17'si İç Anadolu Bölgesinde, %14'ü Ege Bölgesinde, %8'i Akdeniz Bölgesinde, %6'sı Karadeniz Bölgesinde, %5'i Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve %2'si Doğu Anadolu Bölgesindedir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013: 201). Ege Bölgesi içerisinde yer alan Kütahya, Aydın, Denizli, Muğla TR32; Manisa, Afyon, Uşak TR33 ve İzmir TR31 bölge içerisinde istatistikî bölge birimleri olarak sınıflandırılmışlardır⁶. Söz konusu rapora göre ise toplam sanayi işletme sayısı açısından %5'lik pay ile İzmir, İstanbul, Bursa, Ankara'dan sonra sanayisi gelişmiş dördüncü ildir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2013: 201).

Ege Bölgesindeki illerde yer alan sektörlerin gayri safi katma değer içindeki payları Şekil 1'de gösterilmiştir.

⁶ Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde TÜİK ve DPT tarafından İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması hazırlanmış ve Bakanlar Kurulu'nun 2002/4720 sayılı Kararı ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre iller benzer sosyo-ekonomik özellikleri taşıyan iller ile istatistikî bölge birimi oluşturmuşlardır.

Şekil 1: Sektörlerin Gayri Safi Katma Değer İçindeki Payları (2011)

Kaynak: TÜİK, 2013.

Şekil 1’de yer alan sektörlerin gayri safi katma değer içindeki payları Ege Bölgesindeki istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına göre incelendiğinde; hizmetler sektörü %67,7 pay ile en fazla katma değeri sağlayan sektör olarak İzmir’de yer almaktadır. Ardından %60,5 pay ile Aydın, Denizli, Muğla ve %45 pay ile de Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak bölgesi gelmektedir. Sanayi sektörünün bölge içerisindeki durumuna bakıldığında İzmir’in hinterlandı olan Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak bölgesinin %35,9 oranıyla Ege Bölgesi içerisinde birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İzmir %26,9 ile ikinci; Aydın, Denizli, Muğla bölgesi ise %22,8 pay ile üçüncü sırada yer almaktadır. Sektörler içerisinde en az katma değer sağlayan tarım sektörü olmakla birlikte Ege Bölgesi içerisindeki payı incelendiğinde; Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak bölgesinin %19 ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ege Bölgesi içerisinde İzmir, tarım sektöründe %5,4 pay ile en az katma değeri sağlayan bölge olmakla birlikte, Aydın, Denizli, Muğla bölgesi %16,7 pay ile katma değer sağlamaktadır.

Yeni bölgeselleşme paradigması çerçevesinde Ege Bölgesindeki tablo incelendiğinde yerel kaynakların harekete geçirilmesi bakımından İzmir’in hinterlandında yer alan bölgeler özellikle sanayi açısından İzmir’e göre daha fazla katma değer sağlamaktadır. İzmir’in Ege Bölgesi içerisinde sanayi açısından vermiş olduğu katkıda kentin sahip olduğu organize sanayi bölgelerinin önemi büyüktür.

İzmir’de alt yapı çalışmaları tamamlanmış 11, 3’ü inşaat aşamasında ve 1’i proje aşamasında olmak üzere toplam 13 tane organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. 1976 yılında faaliyete geçmiş olan Çiğli Organize Sanayi Bölgesi işletme sayısı ve mevcut istihdam sayısı ile İzmir ili sınırları içerisinde önemli katma değer sağlayan bir organize sanayi bölgesidir. İzmir’in Karşıyaka-Çiğli-Menemen kuzey sanayi aksının gelişimine katkı sağlamaktadır. İzmir’in sanayi kuruluşlarının uzandığı bir diğer aks Pınarbaşı-Işıkkent-Kemalpaşa sanayi aksıdır. 2011 yılında faaliyete başlayan Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi kentin sanayisinin gelişim gösterdiği alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5: İzmir’deki Organize Sanayi Bölgeleri ve Serbest Bölgeler

Os b Adı	Kuruluş Yılı	İlçe	Mevcut Durumu	İşletme Sayısı	Mevcut İstihdam
İzmir Atatürk OSB	1976	Çiğli	Faaliyette	572	35.000
Kemalpaşa OSB	2011	Kemalpaşa	Faaliyette	302	21.500
Tire OSB	1993	Tire	Faaliyette	34	1.150
İzmir Buca Ege Giyim OSB	2002	Buca	Faaliyette	40	3.500
Aliağa Kimya İhtisas ve Karma OSB	1997	Aliağa	Faaliyette	11	550
Ödemiş OSB	2006	Ödemiş	İnşaat aşamasında	-	-
Bergama OSB	1997	Bergama	Plan aşamasında	-	-
İzmir Pancar OSB	1999	Torbalı	Faaliyette	64	-
Kınık OSB	2006	Kınık	Faaliyette	14	60
Menemen Plastik İhtisas OSB	2004	Menemen	İnşaat aşamasında	-	-
Torbalı OSB	2004	Torbalı	Faaliyette	-	-
İTOB OSB	2004	Menderes	Faaliyette	44	1000
Bağyurdu OSB	2002	Menderes	İnşaat aşamasında	-	-
Ege Serbest Bölgesi (ESBAŞ)	1990	Gazimur	Faaliyette	240	20.000
İzmir Serbest Bölgesi	1997	Menemen	Faaliyette	260	1400

Kaynak: Akpınar, 2012: 46-48; <http://www.iaosb.org.tr/icerik/hakkimizda/bolge-tanitimi>. (Erişim Tarihi: 02.06.2014)

Tablo 5’e göre; Tire, Aliağa, Buca, Ödemiş, Bergama, Torbalı, Kınık, Menemen, Menderes İzmir ili içerisinde gelişim gösteren diğer sanayi kümeleridir. Bununla birlikte Ege Serbest Bölgesi ve İzmir Serbest Bölgesi İzmir’in sanayi

altyapısı içerisinde yer alan bir diğer yapılanmadır. 1990 ve 1997 yıllarında faaliyete geçmiş olan serbest bölgeler hem kentin ekonomisine hem de istihdamına katkı sağlamaktadırlar.

Planlı kalkınma dönemi içerisinde sanayinin planlı olarak gelişiminin sağlanması için İzmir sanayisinde bir diğer yapılanma küçük sanayi siteleridir. Tablo 6'da küçük sanayi sitelerinin faaliyete başladığı yıl, toplam alan, dolu ve boş işyerlerinin sayıları ve istihdama katkıları ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Söz konusu tabloya göre, İzmir merkez de yani Konak ilçesinde yer alan 1. Sanayi Sitesi 1966 yılından beri faaliyette olan ve küçük sanayi siteleri içerisinde en fazla istihdama sahip küçük sanayi sitesidir. Aliağa ve Menemen'de yer alan sanayi siteleri diğer sanayi sitelerine göre %100 doluluk oranıyla faaliyet göstermektedir. Bornova ilçesinde yer alan Ayakkabıcılar sitesi en fazla işyerine sahip olmakla birlikte mevcut istihdama göre küçük sanayi siteleri içerisinde ikinci sırada yer almaktadır. Küçük sanayi sitelerinin yer aldığı ilçeler incelendiğinde; üretim alanlarının kentin merkezi olan Konak; kuzey aksında yer alan Menemen, Aliağa, Kınık; doğu-batı aksında yer alan Bornova ve güney sanayi aksında yer alan Ödemiş ve Tire'de kümelenildiği görülmektedir.

Tablo 6: İzmir'de Faaliyette Olan Küçük Sanayi Siteleri

Küçük Sanayi Siteleri	Faaliyete Başladığı Yıl	Toplam Alanı (hektar)	Toplam İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Boş İşyeri Sayısı	Doluluk Oranı (%)	Mevcut İstihdam
İzmir-Aliağa	2001	132.000	254	254	0	100	500
İzmir-Ayakkabıcılar	1996	360.000	1.944	1.600	344	82	8.500
İzmir-Bornova	1987	360.000	500	485	15	97	5.100
İzmir-Kınık	2005	16.000	104	75	29	70	250
İzmir-Menemen	1994	75.000	94	94	0	100	375
İzmir-Merkez Ağa İşleri	1988	300.000	391	343	48	88	1.263
İzmir-Merkez Dökümcüler	2002	60.231	106	93	13	88	600
İzmir-Merkez 1.San.Sit.	1966	160.000	1.200	830	370	69	8.700
İzmir-Merkez 2.Oto	1980	175.000	1.007	955	52	95	3.350
İzmir-Merkez 3. Oto	1990	109.000	509	497	12	98	2.900
İzmir-Merkez Metal İşleri	1985	406.000	672	610	62	91	6.000
İzmir-Ödemiş	1985	72.000	1.200	1.000	200	83	3.100
İzmir-Tire	2002	264.436	200	86	114	43	243

Kaynak: Akpınar, 2012: 49.

İzmir'in sanayi altyapısı içerisinde organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri yanında teknoloji geliştirme bölgeleri de yer almaktadır. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün Urla Kampüsü içerisinde 2001 tarih ve 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununa göre, 2002 yılında Bakanlar Kurulu'nun 07.10.2002 tarih ve 2002/4889 sayılı kararı ile kurulmuştur (İZTEKGEB, 2011). 2013 yılı itibariyle "120 firma 600 çalışanı" (İZTEKGEB, 2011) ile;

"ülke sanayisinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamak amacıyla (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, 2001)" faaliyet göstermektedir.

2012 yılı itibariyle ile İzmir Ekonomi Üniversitesi Bakanlar Kurulunun 2012/3800 sayılı kararı ile İzmir Bilim ve Teknoloji Parkı Teknoloji Geliştirme Bölgesi (İZMİR BİLİMPARK, 2013) ilan edilmiş; 2013 yılı başında da Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde Buca Tınaztepe Kampüsünde Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi (DEPARK, 2014) kurulmuştur. Bu çerçevede Urla, Buca ve Balçova ilçeleri teknoparklar açısından gelişim gösteren yerler olarak ortaya çıkmaktadır.

Buna bağlı olarak Türkiye'deki sanayileşme politikalarının İzmir'deki mekânsal ve sektörel yansımalarının sanayisizleşme ve yeni bölgeselleşme bağlamında geliştiği fark edilmektedir. Bununla beraber mekânsal ve sektörel analizinin kayıtlı veriler üzerinden araştırılması kentteki sanayisizleşme olgusunun sağlıklı biçimde analiz edilmesi için gereklidir. Bu çerçevede son bölümde alanda yapılan araştırmaya yer verilerek araştırmanın varsayımlarının doğrulanması hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BÖLGESELLEŞME PARADİGMASININ İZMİR'DEKİ SANAYİ HAREKETLİLİĞİNE YANSIMASI

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sanayisizleşme iktisadi bir kavram olmakla birlikte kentlerin sanayisini değiştiren ve dönüştüren bir kamu politikası olarak da ülke ekonomilerini etkilemektedir. Bu bağlamda İzmir'deki sanayi hareketliliği Türkiye'nin uyguladığı sanayi politikaları çerçevesinde dönemselleştirilmiş ve firmaların ilk kuruluş adresleri ile son adresleri arasındaki ilişki kentin gelişim aksları temel alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, yeni bölgeselleşme paradigması ve sanayisizleşme sürecinin mekâna olan yansımalarını İzmir ölçeğinde, kentin sanayi hareketliliğini temel alarak ortaya koymaktır.

Antikçağdan bu yana İzmir'in coğrafi konumu ve hinterlandı kentin ülke ve bölge ekonomisindeki yeri açısından incelenmeye değerdir. İzmir'in sanayisinin mekânsal olarak örgütlenmesi özellikle kent planlaması, kentleşme gibi alanlarda yer alan araştırmacıların ilgi konusu olmuştur (Ünverdi, 2006) (Özatağan ve Güvenç, 2012). Bu çerçevede araştırmanın önemi İzmir'in sanayisindeki değişimin kamu yönetimi alanındaki yeniden yapılanma süreci çerçevesinde ele alınmış olmasıdır.

3.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nde temel konulardan biri ulusal sanayinin oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda 1925 tarih ve 655 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla birlikte 1885 yılında kurulan İzmir Ticaret ve Sanayi Odası yeniden yapılandırılmıştır (EBSO, 2013: 13). 1927 yılında İzmir Sanayi Birliği kurulmuş ve aktif olarak çalışmaya 1951 yılında 1950 tarih ve 5590 sayılı Odalar Kanunu ile başlamıştır. 1954 yılı itibarıyla de Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nın 1953 tarih ve 4/13717 sayılı kararı ile merkezi İzmir olmak üzere Aydın, Balıkesir, Manisa, Denizli ve Muğla illerini de kapsayan Ege Bölgesi Sanayi Odası haline dönüşmüştür (EBSO, 2013: 13). Günümüzde EBSO, 2004 tarih ve 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'na göre; üyelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak amacıyla İzmir il sınırları içerisinde faaliyet gösteren kamu kurumu

niteliğindeki meslek kuruluşlarından biridir. Daha önceden EBSO'nun bünyesinde olan diğer iller de kendi sanayi odalarını kurmuşlardır.

2004 tarih ve 5174 sayılı Kanuna göre; ticaret siciline kayıtlı tacirler ve sanayici ve deniz taciri sıfatını haiz tüm gerçek ve tüzel kişiler ile bunların şubeleri ve fabrikaları buldukları yerdeki odaya kaydolmak zorundadır. Söz konusu Kanun'un 5. maddesine göre;

“Tezgâh, cihaz, makine gibi muharrik kuvvet kullanarak ham madde, yarı ve tam mamulari, özellik, içerik, bileşim veya şeklini kısmen veya tamamen değiştirmek amacıyla işleyerek, seri halde veya standart olarak yeni bir ürün üretmek suretiyle katma değer oluşturan işyerleri ile yer altı kaynaklarının çıkarılıp işlendiği yerleri işletenler ve bilişim teknolojisi ve yazılım üretenler en az 10 işçi çalıştırmak şartıyla sanayici sayılır.”

Aşağıda Tablo 7'de EBSO'nun faaliyete başladığı 1950 yılından itibaren odaya kayıtlı olan ve halen daha faaliyetlerine devam eden 4568 firmanın kuruluş yıllarına, işletme büyüklüklerine, hukuki statülerine, sermayelerine ve faaliyet alanlarına ilişkin bir profil ortaya konulmuştur.

Dönemsel olarak işletmelerin kuruluş tarihleri incelendiğinde; 1923 yılından 1980 yılına kadar olan süreçte EBSO'ya kayıtlı olan ve halen daha faaliyetine devam eden işletmelerin oranı %8'dir. Buna karşın 1980-1999 ile 2000 yılı ve sonrasında kurulan ve faaliyetine devam eden işletmelerin oranı sırasıyla %52 ve %40'tır.

EBSO'ya kayıtlı olan ve faaliyete devam eden işletmeler işçi sayısına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- 5-24 işçi sayısına sahip işletmeler mikro işletme
- 25-49 işçi sayısına sahip işletmeler küçük işletme
- 50-199 işçi sayısına sahip işletmeler orta büyüklükte işletme
- 200 ve üzerinde işçi sayısına sahip işletmeler büyük işletmedir.

Bu sınıflandırma temel alınarak işletme büyüklükleri içerisinde %69 oranıyla en fazla mikro işletme olduğu görülmektedir. Ardından %18 ile küçük işletme, % 10 ile orta büyüklükte işletme ve %3 oranıyla da büyük işletmeler gelmektedir. EBSO sicil kayıtlarının incelenmesi sonucunda elde edilen bir diğer veri işletmelerin hukuki statüleridir. Buna göre %63 oranıyla en fazla limited şirket ve ardından %29 oranında anonim şirket gelmektedir. Geriye kalan %8'lik kısımda şahıs şirketleri ve diğer sınıflandırılması içerisinde kamu işletmeleri, adi komandit, vakıf ve kolektif şirketleri yer almaktadır.

Tablo 7: EBSO Faal Üyelerin Profili

KURULUŞ TARİHİNE GÖRE İŞLETMELER	n	%
1923-1959 dönemi	48	1
1960-1979 dönemi	327	7
1980-1999 dönemi	2378	52
2000 ve sonrası	1815	40
Toplam	4568	100.0
BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE İŞLETMELER	n	%
Büyük İşletme	115	3
Orta Büyüklükte İşletme	472	10
Küçük İşletme	818	18
Mikro İşletme	3163	69
Toplam	4568	100.0
HUKUKİ STATÜLERİNE GÖRE İŞLETMELER	n	%
Anonim Şirket	1301	29
Limited	2899	63
Şahıs Firması	285	6
Diğer	83	2
Toplam	4568	100.0
SERMAYE BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE İŞLETMELER	n	%
1.000.000 ve üzeri TL	1286	28
250.000 - 999.999 TL	883	19
100.000 - 249.999 TL	694	15
25.000 - 99.999 TL	721	16
5.000 - 24.999 TL	701	16
1 - 4.999 TL	283	6
Toplam	4568	100.0
FAALİYET ALANLARINA GÖRE İŞLETMELER	n	%
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	49	1
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	70	2
İmalat	3995	87
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi Ve Dağıtım	30	1
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	53	1
İnşaat	298	6
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	48	1
Bilgi ve İletişim	25	1
Toplam	4568	100.0

Kaynak: EBSO Sicil Kayıtları, 2013.

EBSO'ya kayıtlı faal üyelerin sermaye büyüklükleri incelendiğinde % 28 gibi bir payla 1.000.000 TL ve üzerinde sermayeye sahip işletmeler olduğu

görülmektedir. Ardından %19 ile 250.000-999.000 TL sermayeye sahip işletmeler; %16 ile 25.000-99.000 TL ve 5.000-24.999 TL sermayeye sahip işletmeler ve %15 ile 1-4.999 TL sahip işletmeler gelmektedir.

Faal üyelerin üretim alanları NACE⁷, “Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması” na göre belirtilmiştir. NACE, üretimle ilgili ekonomik faaliyetlerin Avrupa standart sınıflamasıdır (TÜİK, 2010: 14). Bu sınıflandırmaya göre faaliyetler, kısımlara ve onun da altında yer almak üzere bölümlere ayrılmıştır. Bu çerçevede Tablo 7’de işletmelerin faaliyet alanlarına bakıldığında EBSO’daki faal üyelerin %87 oranıyla imalat sanayide yer aldığı görülmektedir. İmalat sanayiden sonra %6’lık payla inşaat gelmekte, geriye kalan işletmeler ise; tarım, ormancılık ve balıkçılık; madencilik ve taş ocakçılığı; elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı; su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri; toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı; bilgi ve iletişim gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler.

3.3. VERİ SETİNİN YAPISI ve ANALİZİ

Çalışmada veri seti iki aşamalı bir süreçle oluşturulmuştur. İlk aşamada Ege Bölgesi Sanayi Odası’na (EBSO) 1950-2013 yılları arasında kayıtlı olan 5474 firmanın sicil kayıtları taranmıştır. Tarama sonucunda 1950 yılından 2013 yılı Aralık ayına kadar olan sürede kayıtlı olan ve halen daha faaliyetine devam eden 4568 faal üye tespit edilmiştir. Geriye kalan 906 kayıtlı firma ya tasfiye olmuş ya da üyelik aidatını ödememeleri nedeniyle askıya alınmışlardır. Bu firmalar veri setinden çıkarılarak veri toplama işlemine devam edilmiştir.

İkinci aşamada 4568 faal üyeye ait ticaret sicil numaraları, firma ünvanları, ilk irtibat adresleri (kuruluş yeri), son irtibat adresleri, tescil tarihleri (kuruluş tarihi), buldukları meslek grupları, işçi sayıları, sermaye büyüklüklerini ortaya koyan derece kodları bilgileri oluşturulmuştur. Firmaların ilk faaliyete başladıkları yer ile bugünkü faaliyet yerlerinin adresleri dikkate alınarak hangi ilçede yer aldıkları tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak araştırmanın örneklem çerçevesini, yer değiştirmiş 1699 firma oluşturmuştur. Firmaların mekânsal değişimini dönemsel olarak ortaya koyabilmek için İzmir ili sınırları içerisinde bulunan 30 ilçe; merkezdeki gelişim,

⁷ NACE: “Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne”nin kısaltmasıdır.

aks⁸lar bağlamında üç ayrı aks içindeki değişim ve İzmir dışı olarak ele alınmıştır. Buna göre; Konak ve Karabağlar merkez; Aliağa, Bayraklı, Bergama, Çiğli, Dikili, Foça, Karşıyaka, Kınık, Menemen kuzey sanayi aksı; Balçova, Bayındır, Beydağ, Çeşme, Gaziemir, Güzelbahçe, Karaburun, Kiraz, Menderes, Narlıdere, Ödemiş, Seferihisar, Selçuk, Tire, Torbalı, Urla güney sanayi aksı; Buca, Bornova, Kemalpaşa doğu-batı sanayi aksı içerisinde yer almıştır.

İzmir ili sınırları içerisinde yer alan firmaların kuruluş yılları temel alınmış ve Türkiye’de uygulanan sanayi politikalarına paralel olarak dönemselleştirilmiştir. Buna göre; Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan sürede kurulan ve halen daha faaliyette bulunan firmalar 1923-1959, 1960-1979, 1980-1999, 2000 ve sonrası olmak üzere dört dönem içerisinde incelenmiştir.

EBSO’ya kayıtlı ve faaliyette olan tüm firmalar ile mekânsal olarak değişen ve faaliyette bulunan firmaların verilerinin istatistiksel analizleri için IBM SPSS 21.0 paket programı kullanılmıştır. EBSO’ya kayıtlı ve faaliyette olan tüm firmalar ile mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların ilk kuruluş adreslerine ve son adreslerine göre mekânsal dağılımının dönemsel olarak belirlenmesi amacıyla veriler frekans analizine tabi tutulmuş ve elde edilen değerler çapraz tabloda gösterilmiştir. Çalışmanın amacı açısından önem taşıyan bir başka değişken olan firmaların faaliyet alanlarının dönemlere göre ortaya konulması adına çapraz tablolardan yararlanılmıştır. Yeni bölgeselleşme paradigması çerçevesinde firmaların ilk kuruluş adresleri ile son adreslerinin karşılaştırılması amacıyla yapılan analizler izleyen bölümde verilmiştir. Dönemsel olarak firmaların işletme büyüklükleri ile birlikte buldukları sanayi aksı ve hangi faaliyet alanında olduklarının ortaya konulması ise çalışmanın analizlerinin bir başka ayağını oluşturmuştur.

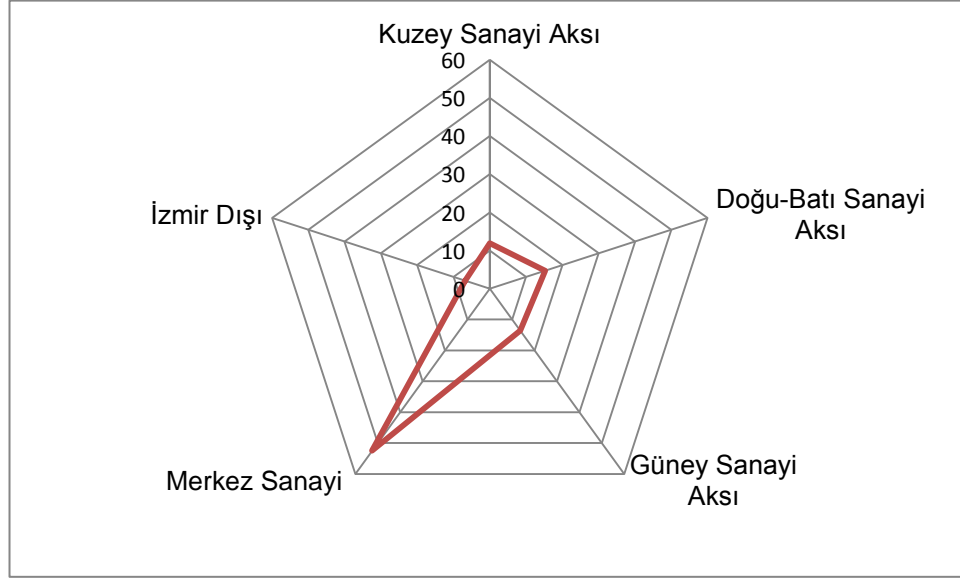
3.3.1. Firmaların İlk Ve Son Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı

3.3.1.1. Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı

EBSO’ya kayıtlı ve halen daha faaliyette olan 4568 firmanın ilk kuruluş adresleri dönemler bazında incelenmiştir. Buna göre 1923-1959 döneminde kurulan firmaların hangi sanayi aksı içerisinde yer aldığı Şekil 2’de gösterilmiştir.

⁸ Çalışmada İzmir kent sanayisinin gelişim gösterdiği ilçeler literatüre bağlı kalınarak “aks” olarak nitelendirilmişse de “alan” olarak da belirtilebilir.

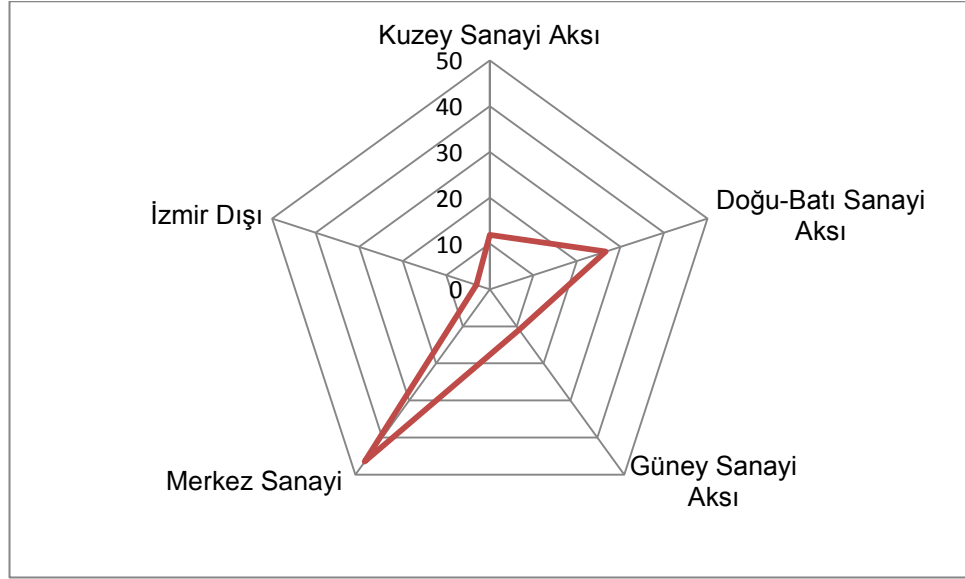
Şekil 2: 1923-1959 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

1923-1959 yılları arasında kurulan firmaların %6,8'lik kısmı Aydın, Manisa ve İstanbul gibi İzmir dışında faaliyet göstermektedirler. İzmir il sınırı içerisinde ise bu dönem içerisinde kurulan firmaların %52,5 kısmı merkez içerisinde yer alan Konak'tadır. Kentin sanayisinin geliştiği diğer akslara bakıldığında %15,3 pay ile doğu-batı sanayi aksı, %13,6 pay ile güney aksı ve % 11,9 pay ile kuzey aksı gelmektedir. Doğu-batı sanayi aksı içerisinde %13,6 pay ile Bornova ve %1,7 pay ile de Kemalpaşa ilçelerinin ilk kuruluş yeri olarak tercih edildiği görülmektedir. Güney sanayi aksı içerisinde sırasıyla % 6,8 ile Tire, %3,4 ile Bayındır, %1,7 ile de Torbalı ve Çeşme yer almaktadır. Kuzey sanayi aksı içerisinde de %3,4 ile Aliağa ve Bergama, %1,7 ile Çiğli, Menemen ve Kınık ilk kuruluş yeri olarak tercih edilen yerler arasında yer almaktadır. Kuruluş dönemi olarak adlandırılan bu süreçte sanayinin gelişiminin kentin merkezinde olduğu görülmektedir. Bu durumun İzmir'in tarihsel süreçte ticari hayatta elde ettiği konumdan kaynaklanıyor olduğu söylenebilir.

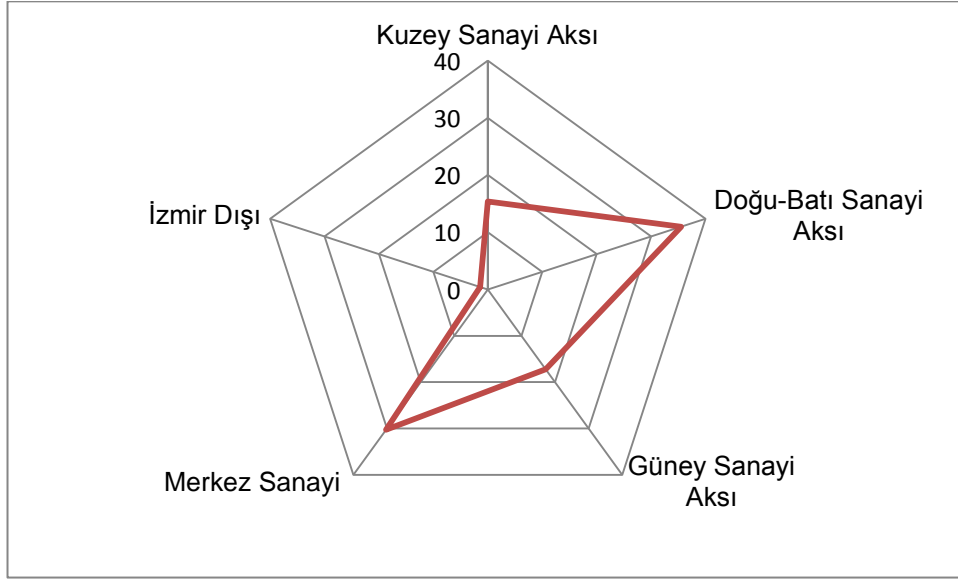
Şekil 3'te 1960-1979 yılları arasında kurulan firmaların ilk kuruluş adreslerine göre mekansal dağılımı gösterilmektedir. 1960-1979 yılları arasında İzmir dışında kurulan firmaların % 3,1'lik kısmı Denizli, Manisa, Muğla illerindedir. Merkez sanayi firmaların kuruluş yeri tercihi açısından %46,5 pay ile bu dönemde de birinci sırada yer almaktadır. Merkez sanayi içerisinde %42,1 gibi bir payla Konak'ın yer aldığı, Karabağlar'ın da %4,4 pay ile tercih edilen yerler arasına girdiği görülmektedir.

Şekil 3: 1960-1979 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

Merkez sanayi planlı dönem içerisinde gelişim açısından ilk sırada yer alsa da bir önceki döneme göre %6 gerilemiştir. Doğu-batı sanayi aksı %26,6 pay ile bu dönemde de gelişim ikinci sıradadır. Bu sanayi aksı içerisinde Bornova ve Kemalpaşa'yla birlikte Buca'da tercih edilen mekânlar arasında yerini almıştır. Bir önceki dönemle karşılaştırıldığında doğu-batı aksının %11,3 oranında gelişim gösterdiği görülmektedir. Firmaların %20,6'sı ilk kuruluş yeri olarak Bornova'yı ve %5,1'i Kemalpaşa'yı tercih etmektedirler. Bu dönem içerisinde firmaların %10,9'u güney sanayi aksı boyunca gelişim göstermektedirler. Bir önceki dönemden farklı olarak bu aks içerisinde Balçova, Gaziemir, Güzelbahçe, Menderes, Ödemiş, Seferihisar ve Selçuk ilçeleri de gelişim gösteren yerler arasında yer almıştır. Kuzey sanayi aksında bir önceki dönemde olduğu gibi firmaların %11,9'u yer almaktadır. Buna karşın Aliğa ve Bergama'nın yanı sıra Bayraklı, Çiğli, Dikili, Foça, Karşıyaka, Kınık, Menemen gelişim gösteren yerler arasındadırlar.

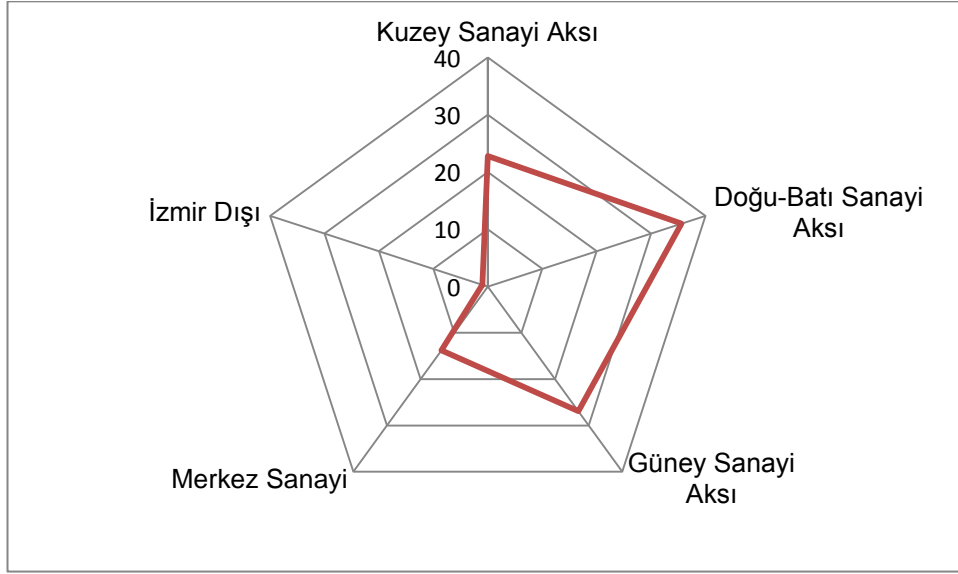
Şekil 4: 1980-1999 Yılları Arasında Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

1980-1999 yılları arasında kurulan firmaların %35,5'i doğu-batı sanayi aksı içerisinde yer aldığı görülmektedir. Doğu-batı sanayi aksı içerisinde firmaların %28,5'i Bornova'yı ardından %3,9'u Kemalpaşa ve %3,1'i Buca'yı tercih etmektedir. 1980 sonrası süreçte merkez sanayi aksı %30,3 pay ile firmaların kuruluş yerleri tercihi bakımından ikinci planda yer almaktadır. Söz konusu dönemde firmaların %24,7'si ilk üretim yeri olarak Konak'ı tercih etse de bir önceki döneme göre %17,4 oranında gerilemiştir. Merkezdeki sanayi alanının içerisinde yer alan firmaların %5,6'sı ise Karabağlar ilçesini tercih etmişlerdir. Güney sanayi aksı %17,2 ile firmaların ilk kuruluş yeri olarak tercih ettiği bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu sanayi aksı içerisinde Gaziemir %4,3 pay ile firmaların ilk kurulduğu yerdir. Gaziemir ilçesinin firmalar açısından tercih edilmesinin sebebi 1990 yılında Ege Serbest Bölgesi'nin kurulmuş olmasıdır. Kuzey sanayi aksı bir önceki döneme göre %3,5 oranında gelişerek firmaların %15,4'ü üretim yeri olarak tercih etmiştir. Kuzey sanayi aksı içerisinde %6,2 pay ile Çiğli'nin sanayi bölgesi olarak geliştiği görülmektedir. Çiğli'nin ön plana çıkmasının sebeplerinden biri de 1976 yılında Çiğli'de kurulan İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi'dir.

Şekil 4'e göre İzmir dışında kurulan firmalar 4568 firmanın %0,4'ünü oluşturmaktadır. İzmir dışındaki firmaların ilk kuruluş yerleri olarak Aydın, Balıkesir, Denizli, Manisa, Muğla, Isparta, İstanbul'u tercih ettiği görülmektedir.

Şekil 5: 2000 ve Sonrası Döneminde Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

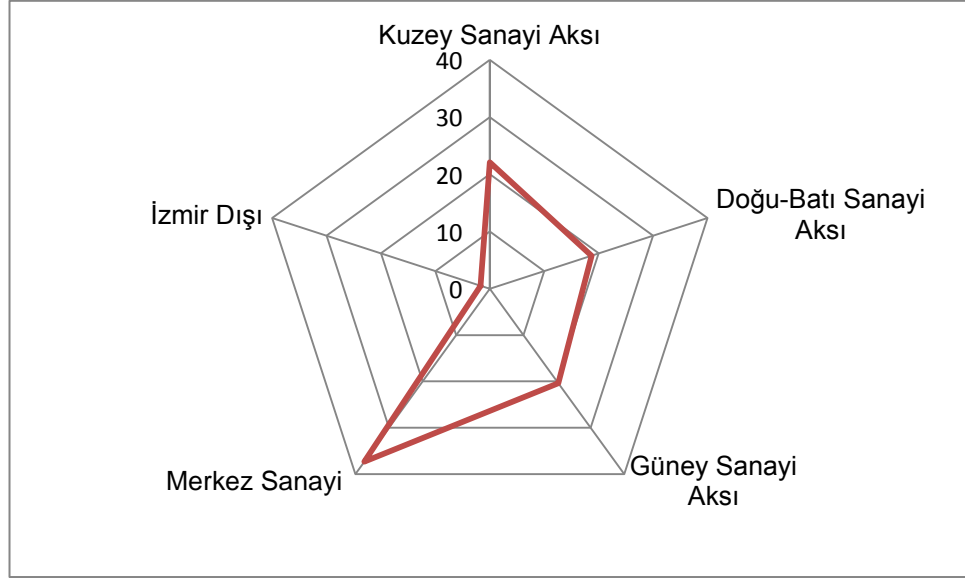
Şekil 5'e göre 2000 yılı ve sonrası dönemde firmaların ilk kuruluş yerleri olarak sırasıyla %35,6 doğu-batı sanayi aksı, %26,9 güney sanayi aksı, %22,8 kuzey sanayi aksı, %13,8 merkez sanayi aksında yer aldığı görülmektedir. 1923 yılından günümüze mekânsal değişim gösteren firmaların ilk kuruluş yeri olarak tercih etmiş olduğu merkez sanayi aksı son sırada yer almaktadır. Daha önceki dönemlere kıyasla Konak'ı tercih eden firmaların oranında bir değişim olmuş ve firmaların sadece %10,6'lık kısmı tercih etmiştir. 1923 yılından günümüze değerlendirilecek olursa sanayinin en fazla geri çekildiği mekân Konak olarak ortaya çıkmaktadır. Doğu-batı sanayi aksı kuruluş döneminden bugüne kadar sürekli gelişim gösteren bölge olarak ortaya çıkmakla birlikte Bornova %24,4 oran ile birinci sırada üretim yeri olarak tercih edilmektedir. Söz konusu sanayi aksı içerisinde Kemalpaşa %8,9 ve Buca %2,3 pay ile önemli bir konuma sahiptir. Kuzey sanayi aksının bu dönem içerisindeki gelişimi incelendiğinde %13,6 pay ile Çiğli'nin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Ardından %3,2 ile Menemen ve %2,5 pay ile Aliağa gelmektedir.

Bu dönem içerisinde İzmir dışında ilk kuruluş yeri olarak tercih edilen yerler içerisinde İstanbul, Manisa, Aydın ve Adana'da yer almaktadır.

3.3.1.2. Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı

EBSO'ya kayıtlı olan ve halen daha faal 4568 firmanın son adreslerine göre 1923-1959 döneminde yer aldıkları sanayi aksı Şekil 6'da gösterilmektedir.

Şekil 6: 1923-1959 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

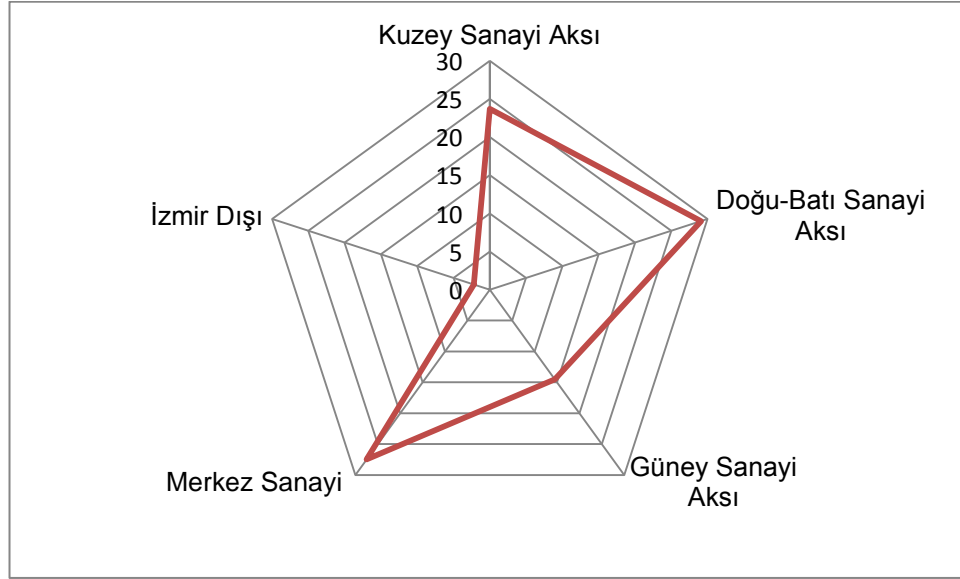

1923-1959 yılları arasında kurulan firmaların %37,3'ü merkez sanayi içerisinde Konak'ta yer almaktadırlar. Bu dönem içerisinde kurulan ve mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların %22,1'i kuzey sanayi aksında yer almaktadır. Söz konusu sanayi aksı içerisinde Çiğli %8,5 pay ile birinci sırada yer alırken, Çiğli'nin ardından kuzey sanayi aksı boyunca tercih edilen yerler %3,4'er pay ile Aliağa, Bayraklı, Bergama; %1,7'şer pay ile Kınık ve Menemen'dir.

Bu dönem içerisinde kurulan 49 firmanın %18,7'si son adres olarak doğu-batı sanayi aksındadır. Doğü-batı sanayi aksı içerisinde %15,3 pay ile Bornova birinci sıradadır. Buca ve Kemalpaşa'yı tercih eden firmalar %1,7 oranındadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan planlı döneme kadar olan süreç içerisinde kurulan firmalardan sadece bir tanesi son adres olarak İzmir dışı olarak Manisa'yı tercih etmiştir.

Şekil 7: 1960-1979 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

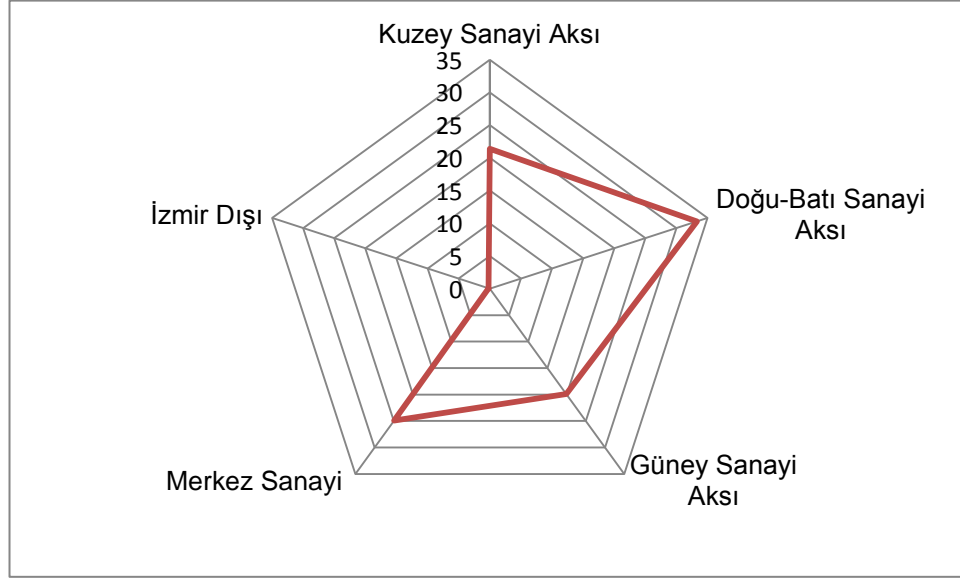

Şekil 7'ye göre, 1960-1979 dönemi içerisinde kurulan 327 firmanın %29,1'i doğu-batı sanayi aksında yer almakla birlikte; Bornova %18,4 pay ile söz konusu aks içerisinde birinci sırada yer almaktadır. Doğu-batı sanayi aksı içerisinde Kemalpaşa bir önceki döneme göre %9,8 pay ile gelişim gösteren önemli bir sanayi alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Merkez sanayi bu dönem içerisinde kurulan firmalar açısından önemini korusa da diğer dönemlere göre %27,5 oran ile ikinci sırada yer almaktadır. Kuzey sanayi aksında faaliyet gösteren firmaların %16,1 oranıyla en fazla tercih ettikleri yer Çiğli'dir. Özellikle Çiğli'nin %16,1 ile bir önceki döneme göre payını arttırmasında İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi'nin 1976 yılında faaliyete geçmiş olmasıdır.

Planlı dönemden 1980 yılına kadar olan süreçte kurulan firmaların %14,5'i güney sanayi aksı boyunca faaliyetlerine devam etmektedirler. Güney sanayi aksında kurulan firmaların %4,1'i son üretim yeri olarak Torbalı'yı tercih etmiştir. Bu dönem içerisinde kurulan firmaların güney aksı içerisinde son adres olarak tercih ettikleri yerler incelendiğinde Gaziemir, Menderes, Ödemiş ve Tire olarak ortaya çıkmaktadır. 1960-1979 döneminde yer alan firmalardan yalnızca %2,2'si İzmir dışı olarak Manisa'yı son adres olarak tercih etmiştir.

Şekil 8: 1980-1999 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

1980-1999 döneminde kurulan firmaların son adreslerine göre mekânsal dağılımı Şekil 8'de gösterilmektedir. Buna göre; firmaların %33,3'ü doğu-batı sanayi aksı içerisinde faaliyetine devam etmekle birlikte Bornova söz konusu dönemde %21,6 ile en fazla tercih edilen yerler arasında birinci sırada yer almaktadır. Doğu-batı sanayi aksında Kemalpaşa son adres olarak tercih edilen yerler arasında %9 paya sahiptir.

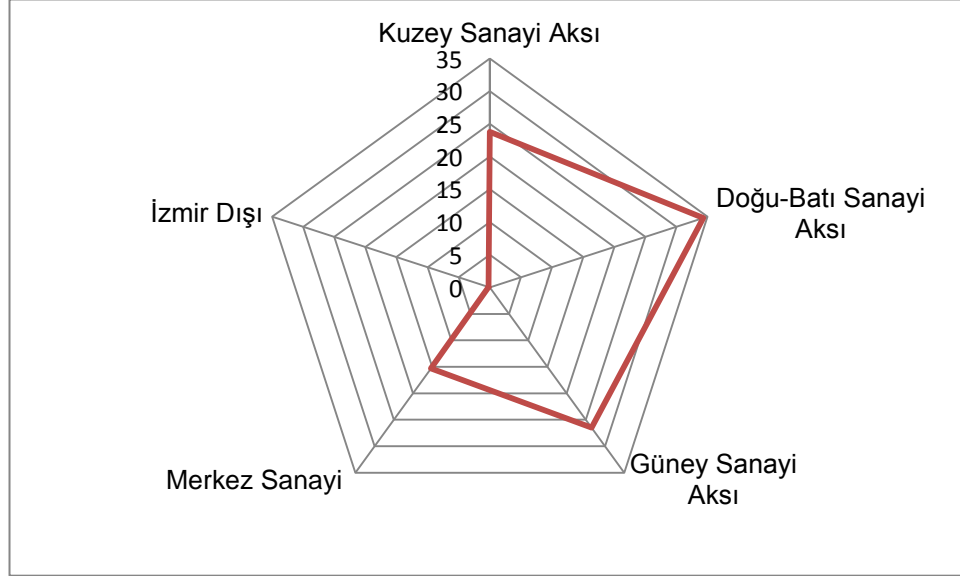
Bu dönem içerisinde kurulan firmaların %24,9'u kent merkezinde sanayi faaliyetlerini sürdürmektedirler. Konak, merkez sanayi alanında birinci sırada yer alsa da firmaların son adres olarak tercih ettikleri yer açısından %20,7 oran ile ikinci sıraya düşmüştür. Söz konusu aks içerisinde gelişim gösteren yerler arasında %4,2 ile Karabağlar olmuştur.

Şekil 8'de firmaların %21,4'ünün mekânsal değişimlerinde son adres olarak kuzey sanayi aksını tercih ettikleri görülmektedir. Çiğli kuzey sanayi aksında birinci sırada yer alsa da bir önceki döneme göre payı %3,5 azalmış ve %12,6 ile son adres olarak tercih edilen yerler arasında yer almıştır. Kuzey sanayi aksı boyunca Çiğli'den sonra en çok tercih edilen yerler Aliağa, Bergama, Menemen'dir.

Bu dönem içerisindeki firmaların son adreslerine göre mekânsal dağılımı incelendiğinde %19,9 pay ile güney sanayi aksı üçüncü sırada yer almaktadır. Güney sanayi aksında sırasıyla %6 ile Torbalı, %5,4 ile Gaziemir ve %4,3 ile

Menderes en fazla tercih edilen yerlerdendir. Söz konusu dönem içerisinde kurulan firmalardan yalnızca %0,2'si izmir dışı olarak Manisa'yı tercih etmiştir.

Şekil 9: 2000 ve Sonrası Dönemde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

2000 ve sonrası dönemde kurulan firmaların son adreslerine göre mekânsal dağılımı Şekil 9'da gösterilmektedir. Bu dönem içerisinde kurulan firmaların tercihleri sanayi akslarının sıralamasını etkilemiş; %34,3 ile doğu-batı sanayi aksı birinci, %26,5 ile güney sanayi aksı ikinci, %23,8 ile kuzey sanayi aksı üçüncü ve %15,3 ile de merkez sonuncu sırada yer almıştır.

Doğu-batı sanayi aksı boyunca firmaların son adres olarak tercihleri incelendiğinde %21,7 ile Bornova, %10 ile Kemalpaşa ve %2,5 ile Buca gelmektedir. Bornova bir önceki dönemle aynı oranda tercih edilse de doğu-batı sanayi aksının gelişmesinde Kemalpaşa ön plana çıkmaktadır.

Güney sanayi aksı, 2000 yılı ve sonrasında da gelişimini devam ettirmiş, söz konusu aks içerisinde %8,8 ile Gaziemir, %7 ile Torbalı ve %6,1 ile de Menderes firmaların en fazla tercih ettiği yerler arasında yerini almıştır.

2000 yılı ve sonrasında firmaların son adres olarak tercih sıralamasında üçüncü sırada yer alan kuzey sanayi aksında %14,8 ile yine Çiğli birinci sırada yer almıştır. Menemen, Aliğa ve Bayraklı kuzey sanayi aksı içerisinde Çiğli'den sonra tercih edilen yerler arasındadır.

İzmir sanayisinin gelişim merkezi olan Konak ve Karabağlar'ı kapsayan merkez sanayi aksı 2000 yılı ve sonrasında firmaların son adresleri açısından son sırada yer almaktadır. Özellikle Konak firmaların son adres olarak tercihlerinde %12,4 payla gerilemiştir. Söz konusu dönem içerisinde kurulan firmalardan yalnızca %0,2'si İzmir dışı olarak Manisa'yı tercih etmiştir.

3.3.1.3. Firmaların İlk Kuruluş Yerleri İle Son Adreslerinin Karşılaştırılması

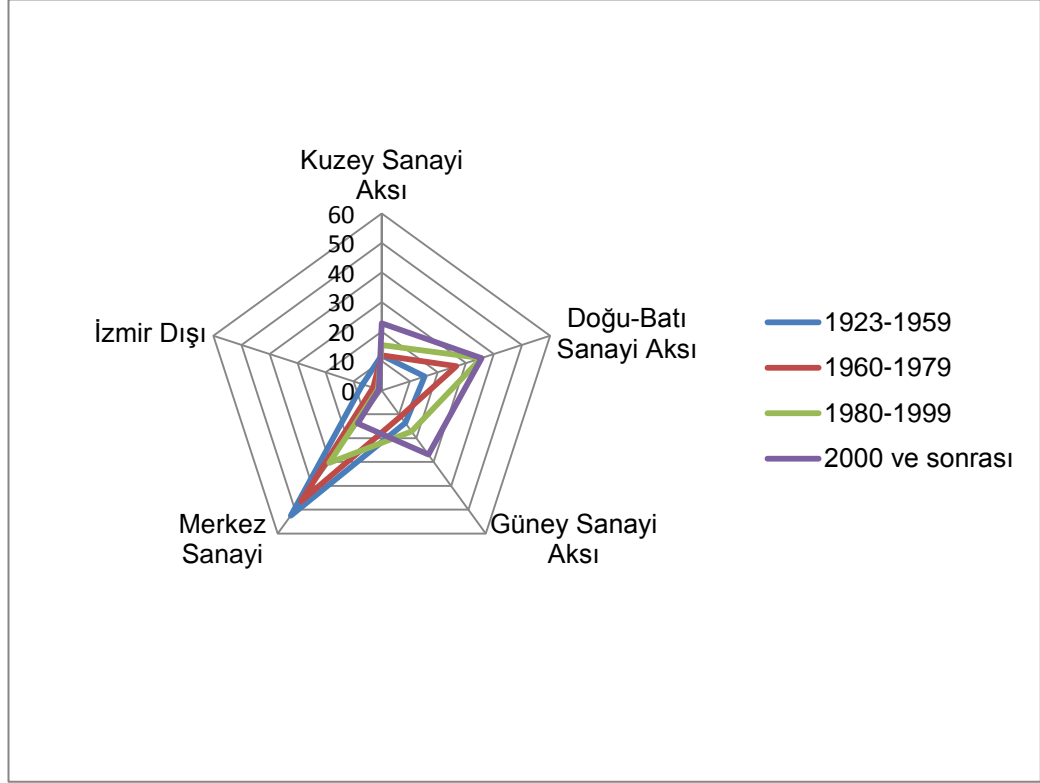
Araştırmada firmaların kuruluş yerleri ile son adresleri arasındaki değişim yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme politikalarını yansıtması açısından incelenmiştir. Aşağıda Şekil 10 ve Şekil 11'de 1923-2013 yıllarını kapsayan dönem içerisinde kurulan firmaların ilk kuruluş adresleri ile son adreslerinin karşılaştırılmasına yer verilmiştir. İzmir ili sınırları içerisinde firmaların mekânsal değişimleri sanayi aksları ile gösterilmiştir. 1923-2013 yıllarını kapsayan dört dönem boyunca sanayinin mekânsal değişimi sanayi aksları çerçevesinde belirtilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte firmaların ilk kuruluş yerleri incelendiğinde merkez sanayinin kuruluş döneminde ilk sırada tercih edildiği görülmektedir. Ancak süreç içerisinde izlenen sanayi politikaları çerçevesinde merkezden kentin çeperlerine doğru bir kayma gerçekleşmiştir. Firmalar ilk kuruluş yeri olarak merkezi tercih etseler de dönemsel olarak sanayi akslarının gelişmelerine bakıldığında firmalar açısından doğu-batı sanayi aksının en fazla tercih edildiği görülmektedir. Mekânsal değişim gerçekleştiren 1699 firmanın doğu-batı sanayi aksından sonra ilk kuruluş yeri tercihi olarak güney sanayi aksı ve kuzey sanayi aksı gelmektedir. İzmir dışında kurulan ve faaliyet gösteren firma sayısı dört döneme de bakıldığında kaymanın en az gerçekleştiği yer olarak ortaya çıkmaktadır.

Mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların ilk kuruluş yerleri tercihlerinin değişiminde sanayi aksları boyunca kurulan küçük sanayi siteleri, organize sanayi bölgeleri ve serbest bölgeler önemli bir yer tutmaktadır. Şekil 10'da da gösterildiği üzere doğu-batı sanayi aksı Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte kentin merkezinden sonra sanayi üretimi açısından tercih edilen yer olarak ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrası süreçte doğu-batı sanayi aksı merkez sanayi aksına göre ilk sırada kuruluş yeri olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Bunun nedeni

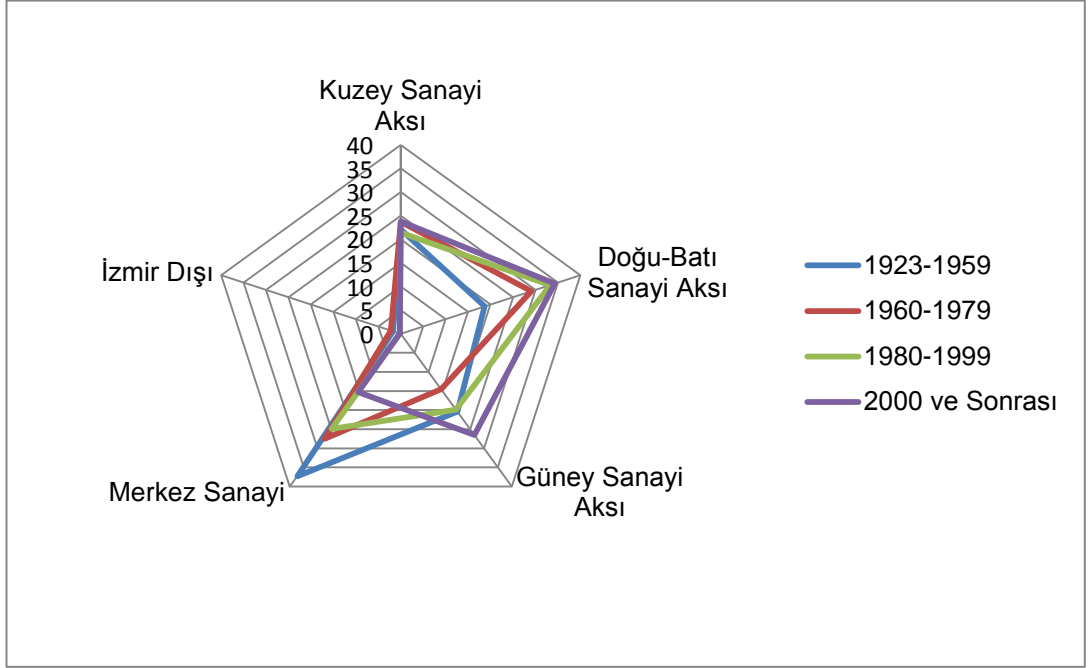
ise; 1980 yılından sonra Bornova'da faaliyete geçen küçük sanayi sitesi ile birlikte Kemalpaşa'da 2011 yılında kurulan Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi'dir.

Şekil 10: 1923-2013 Döneminde Kurulan Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

Dört sanayi aksının dönemsel olarak gelişimi incelendiğinde kuzey sanayi aksı içerisinde Çiğli, Menemen, Aliğa firmaların tercihleri bakımından ön plana çıkmaktadır. 1976 yılında Çiğli'de İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi'nin, 1997 yılında Menemen'de İzmir Serbest Bölgesi'nin ve Aliğa Kimya ve İhtisas Karma Organize Sanayi Bölgesi'nin, 2004 yılında Menemen'de Menemen Plastik İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin ve 2006 yılında Kınık'ta Kınık Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması firmaların kuzey sanayi aksı boyunca kümelenmesine olanak sağlamıştır.

Şekil 11: 1923-2013 Döneminde Kurulan Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

1923-2013 döneminde kurulan firmaların son adreslerine göre mekânsal dağılımı Şekil 11’de gösterilmiştir. Buna göre dört ayrı dönem içerisinde kurulan ve faaliyette bulunan firmaların son adresleri incelendiğinde sanayi aksları arasında en fazla geri çekilme merkez sanayi aksında gerçekleşmiştir.

Dönemsel olarak firmaların kuruluş yeri ile son adresleri karşılaştırıldığında merkezdeki, üretim yeri olarak değil firmaların ticari merkezleri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dönemsel olarak incelendiğinde özellikle Konak’ın 2000 yılı ve sonrasında firmaların üretim açısından mekân olarak tercihlerinde en sonda yer alsa da halen daha firmaların ticari merkez olarak tercih ettiği yerler arasındadır.

Dönemler itibariyle incelendiğinde ilk kuruluş yeri olarak tercih edilen doğu-batı sanayi aksının firmaların son adresleri olarak da tercih edildiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze özellikle Bornova ve Kemalpaşa doğu-batı sanayi aksında İzmir sanayisi için çekici kentsel mekânlar olduğu söylenebilir. Bunun nedeni Manisa’daki sanayinin gelişiminin doğu-batı sanayi aksını etkilemesi olarak ifade edilebilir.

Güney sanayi aksı 1980’e kadar olan süreçte gelişim açısından kuzey sanayi aksı ile aynı olsa da 1980 sonrası süreçte sanayi aksları içerisinde üçüncü sırada yer almıştır. Özellikle 1985 yılından itibaren söz konusu sanayi aksı içerisinde küçük

sanayi siteleri, organize sanayi bölgeleri ve serbest bölge kurulmuştur. 1980 yılından 2000'e kadar olan süreçte güney sanayi aksı içerisinde Gaziemir sanayi açısından en başta yer alan çekim merkeziyken; 2000 yılı ve sonrasında Menderes, Torbalı ve Ödemiş sahip oldukları potansiyelle ön plana çıkmışlardır. Sanayi aksları içerisinde toplamda 6 tane organize sanayi bölgesi ile güney sanayi aksı önde yer almaktadır.

Kuzey sanayi aksı ise; sanayi aksları içerisinde dördüncü sırada yer alsa da dönemler itibariyle karşılaştırıldığında firmaların tercihleri bakımından gelişimini sürekli ilerleten yerler arasındadır. Firmaların ilk kuruluş yerleri açısından organize sanayi bölgeleri nasıl önemliyse ilk kuruldukları yerden başka bir yere geçme nedenleri arasında da sanayi bölgeleri önemli bir yere sahiptir. Kuzey sanayi aksının sahip olduğu organize sanayi bölgeleri ve serbest bölge söz konusu sanayi aksının gelecekte de tercih edilen yerler arasında bulunacağını göstermektedir.

Dört sanayi aksı içerisindeki ilçeler incelendiğinde doğu-batı sanayi aksında Kemalpaşa, güney sanayi aksında Torbalı ve Menderes; kuzey sanayi aksında Çiğli ve merkez sanayi aksında yer alan Karabağlar'ın, üretim yeri açısından firmalar tarafından tercih edilecek yerler arasında ön plana çıkmaktadırlar.

1923-2013 yılları arasında mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların ilk kuruluş yerlerinden son adresleri olarak İzmir dışına gittikleri yerler içerisinde birinci sırada Manisa yer almaktadır. Ancak İzmir ili sınırları içerisinde İzmir dışına olan mekânsal değişim İzmir sanayisini etkileyecek boyutta değildir.

3.3.2. Kuruluş Yıllarına Göre Firmaların Mekânsal Değişimi

Yeni bölgeselleşme paradigması mekânsal değişiklikleri içeren bir kavram olmakla birlikte mekânda sanayinin yer değiştirmesine neden olmaktadır. Tablo 8'de kuruluş yıllarına göre mekânsal değişim gerçekleştiren 1699 firmanın sayısı ve yüzdelik değişimleri yer almaktadır. Buna göre, Cumhuriyetin kuruluş yılından planlı döneme kadar olan sürede yani 1923-1959 yılları arasında kurulan firmaların 27'si yer değiştirmiştir. 1960-1979 yılları arasında kurulan firmalardan 206 tanesi yer değiştirmiştir. Tabloya göre kuruluş yıllarına göre yaşanan mekânsal değişimin en fazla olduğu dönem 1980-1999 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasında kurulan firmaların 1100 tanesi yer değiştirmiştir. Kuruluş yılı 2000'den günümüze kadar olan firmalardan bu süre içerisinde 366 tanesi yer değiştirmiştir. Kuruluş yılları itibariyle yer değiştiren firmalardaki mekânsal değişim oranının en fazla 1980-1999 yılları arasında kurulan firmalarda olduğu görülmektedir. Bu dönem içerisinde

kurulan firmaların %65'inin yer değiştirdiği görülmektedir. Diğer dönemlerin hiçbirinde bu oran %25'i aşmamıştır. Bu bulgu Türkiye'de 1980 sonrası değişen sanayi politikalarının İzmir'de kent meknına yansıdağını göstermektedir.

Tablo 8: Kuruluş Yıllarına Göre Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Sayısı

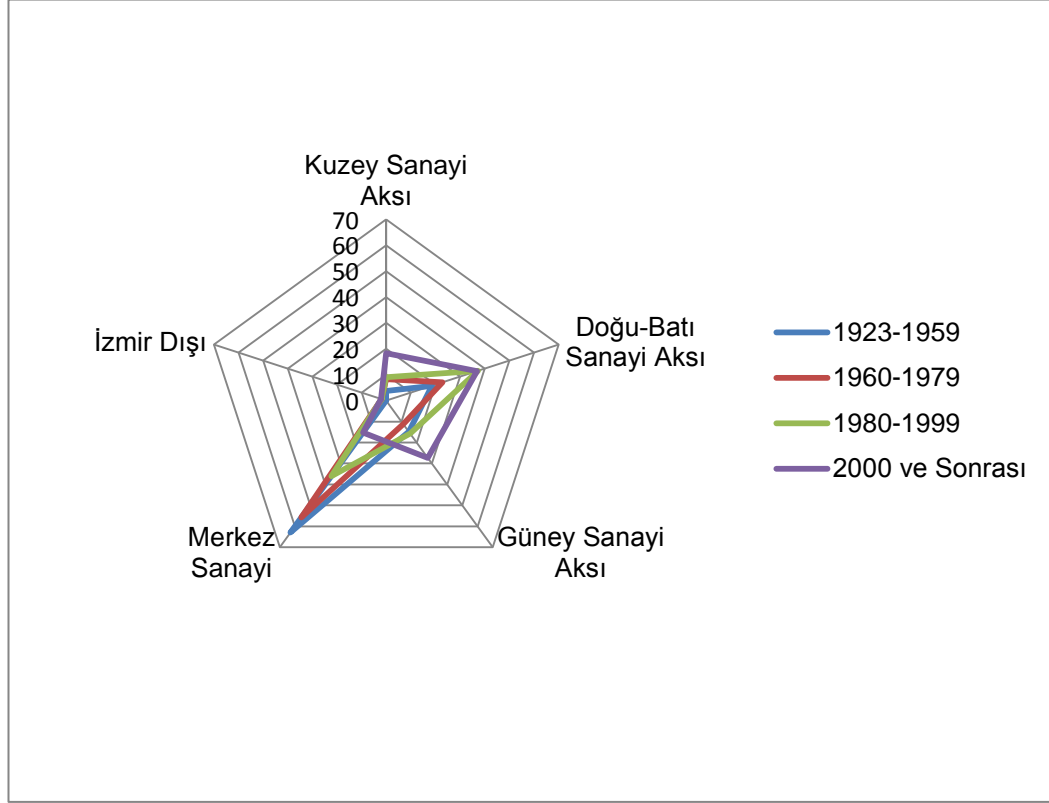
YILLAR	FİRMA SAYISI	%
1923-1959	27	2
1960-1979	206	12
1980-1999	1100	65
2000 ve sonrası	366	21
TOPLAM	1699	100

Kaynak: EBSO Sicil Kayıtları, 2013.

3.3.2.1. Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri İle Son Adreslerinin Karşılaştırılması

İzmir'de yer değiştiren firmaların ilk kuruluş yerleri ile son adresleri arasındaki ilişki yeni bölgeselleşme paradigmasının özelliklerini taşımaktadır. Aşağıda Şekil 12 ve Şekil 13'de mekânsal değişim gerçekleştiren 1699 firmanın ilk kuruluş adresleri ile son adreslerinin kuruluş dönemlerine bağlı olarak bir karşılaştırma yapılmıştır.

Şekil 12: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

Mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların dört dönem boyunca kuruluş yerleri incelendiğinde 1923-1959 döneminde sırasıyla % 63 ile merkez; %18,5 ile doğu-batı sanayi aksı; %14,8 ile güney sanayi aksı ve %3,7 ile kuzey sanayi aksı gelmektedir. 1923-1959 dönemi içerisinde yer değiştiren firmaların hepsi ilk kuruluş adresi olarak İzmir ili sınırlarını tercih etmişlerdir.

Planlı dönemi kapsayan 1960-1979 yılları arasında kurulan ve yer değiştiren 206 firmanın yine kuruluş yeri tercihi olarak %55,8 ile merkezi seçtiği görülmektedir. Diğer sanayi aksları içerisinde de doğu-batı sanayi aksının %22,8 ile ilk kuruluş yeri olarak tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu dönem içerisinde %1,9 ile İzmir dışında kurulan firma mevcuttur.

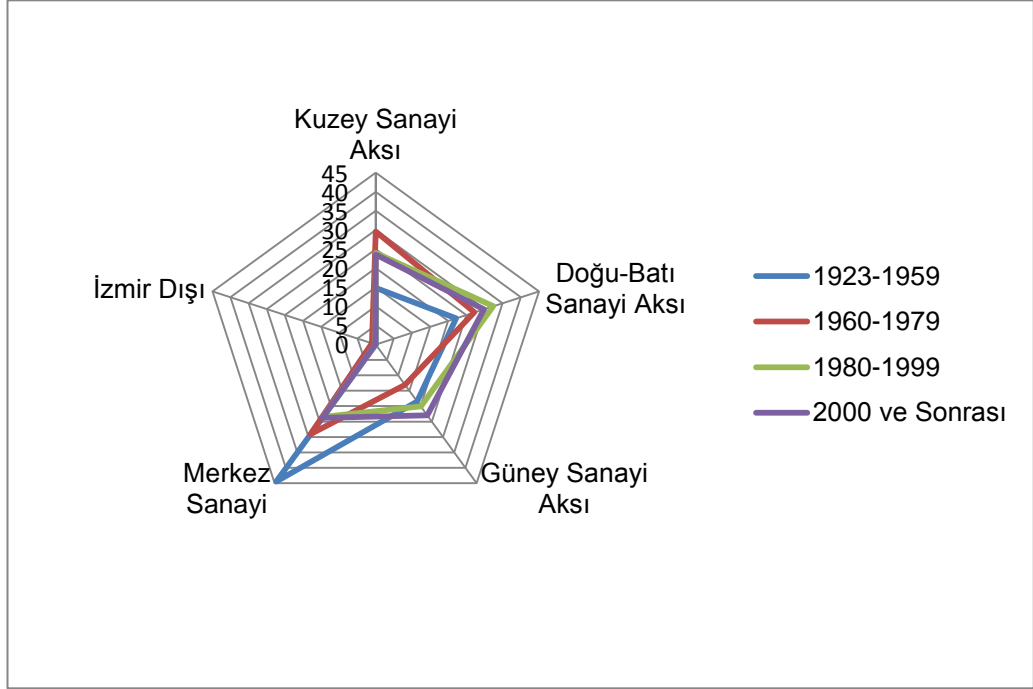
İzmir ili sınırları içerisinde 1980-1999 dönemi firma kuruluşunun en fazla gerçekleştiği dönemdir. Bu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren 1100 firmanın üretim yeri olarak merkezi tercih etse de diğer sanayi akslarının pozitif yönde bir gelişimleri mevcuttur. Doğu-batı sanayi aksı %37,2 oranıyla bu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların ikinci tercihleri olarak yer almaktadır.

2000 yılı ve sonrası dönem incelendiğinde ise kurulan ve yer değiştiren 366 firmanın ilk kuruluş yeri olarak %36,9 ile doğu-batı sanayi aksını tercih ettiği

görülmektedir. Bu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların İzmir ili sınırları içerisinde Konak'ı son sırada tercih ettikleri görülmektedir.

1923-2013 dönemi arasında kurulan ve yer değiştiren 1699 firma içerisinde ilk kuruluş yeri olarak İzmir dışını tercih eden firmaların sınırlı sayıda kaldığı görülmektedir.

Şekil 13: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Mekânsal Dağılımı (%)

Mekânsal değişim gerçekleştiren 1699 firmanın son adreslerinin dönemsel olarak karşılaştırılması Şekil 13'de gösterilmiştir. Buna göre yer değiştiren firmaların kuruluş dönemlerine bağlı olarak merkezin firmalar tarafından son adres olarak tercihlerinin dönemler itibariyle azaldığı görülmektedir. Firmaların son adresleri olarak tercihlerinde merkezde geri çekilme gerçekleşirken diğer sanayi akslarının dönemler itibariyle tercih edilmelerinde artış olduğu görülmektedir. Yer değiştiren 1699 firmanın merkezden geri çekilerek doğu-batı, kuzey ve güney sanayi akslarını tercih ettikleri görülmektedir. Son adres olarak yine İzmir dışına giden %1,1 oranında firma bulunmaktadır.

Yer değiştiren firmaların kuruldukları dönemlere bağlı olarak ilk kuruluş yerleri ile buldukları son adreslerinin çapraz tablosu aşağıda Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların İlk Kuruluş Yerleri ile Son Adreslerinin Karşılaştırılması

DÖNEM	İLK ADRES	SON ADRES					
		MERKEZ	DOĞU-BATI	KUZEY	GÜNEY	İZMİRDIŞI	TOPLAM
1923-1959	MERKEZ	7	4	3	3	0	17
	DOĞU-BATI	3	2	0	0	0	5
	KUZEY	0	0	1	0	0	1
	GÜNEY	2	0	0	2	0	4
	İZMİRDIŞI	0	0	0	0	0	0
	TOPLAM	12	6	4	5	0	27
1960-1979	MERKEZ	37	31	34	13	0	115
	DOĞU-BATI	11	19	13	4	0	47
	KUZEY	5	3	9	0	0	17
	GÜNEY	6	2	5	9	1	23
	İZMİRDIŞI	1	1	0	1	1	4
	TOPLAM	60	56	61	27	2	206
1980-1999	MERKEZ	108	115	89	85	0	397
	DOĞU-BATI	65	190	97	57	0	409
	KUZEY	25	13	55	7	0	100
	GÜNEY	51	33	19	70	0	173
	İZMİRDIŞI	9	5	4	2	1	21
	TOPLAM	258	356	264	221	1	1100
2000 ve SONRASI	MERKEZ	11	14	13	18	0	56
	DOĞU-BATI	19	66	29	21	0	135
	KUZEY	14	9	36	8	0	67
	GÜNEY	37	19	7	37	0	100
	İZMİRDIŞI	6	1	1	0	0	8
	TOPLAM	87	109	86	84	0	366

Dört dönem içerisinde kurulan firmaların sanayi aksları içerisindeki değişimin hangi aks yönünde gerçekleştirildiği görülmektedir. Buna göre akslar içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların üretim yeri olarak tercihleri aynı sanayi aksı içerisinde olduğu gibi başka bir sanayi aksında yer alıp üretimlerine devam etmek şeklinde de gerçekleşmiştir.

1923-1959 dönemi içerisinde sanayi aksları arasındaki değişim incelendiğinde; bu dönem içerisinde yer değiştiren 27 firma bulunmaktadır. 27 firmanın 17'si ilk kuruluş adresine göre merkezde konumlanmaktadır. Bu dönem içerisinde merkezde kurulan ve yer değiştiren 17 firmanın %40'ı merkezde faaliyetlerini sürdürmeye devam ederken, %60'ı diğer sanayi aksları içerisinde konumlanmıştır. Bu dönem içerisinde değişen firmalar içerisinde %23,5 ile en fazla değişim merkezden doğu-batı sanayi aksına gerçekleşmiştir. Söz konusu dönem içerisinde İzmir dışına firma değişimi gerçekleşmemiştir.

1960-1979 döneminde kurulan ve yer değiştiren 206 firmanın 115 tanesi merkezde yer almaktadır. Bu dönem içerisinde kurulan firmaların yer değişimleri

incelendiğinde %32,2 oranında firmanın merkezde kaldığı, merkezden kuzey sanayi aksına %34 oranında firma değişimi olduğu görülmektedir. Söz konusu dönem içerisinde güney sanayi aksından İzmir dışına %4,3 ile firma değişimi gerçekleşmiştir.

1980-1999 dönemin kurulan ve yer değiştiren 1100 firmanın 409 tanesi doğu-batı sanayi aksında yer almakla birlikte merkez ikinci sırada yer almaktadır. Söz konusu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların son adresleri incelendiğinde 1100 firma içerisinde %32,4 ile doğu-batı sanayi aksına diğer sanayi akslarından geçiş gerçekleşmiştir.

2000 yılı ve sonrası dönem de ise firmaların 366 tanesi yer değişimi gerçekleşmiştir. Bu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların ilk adresleri incelendiğinde doğu-batı sanayi aksında yer alan firma oranı %36,9 ile birinci sıradadır. Söz konusu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların son adreslerine bakıldığında ise, sanayi akslarından İzmir dışına firma değişikliği gerçekleşmemiştir. Firmaların son adreslerine göre sanayi aksları arasındaki firma değişimleri incelendiğinde bu dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren 366 firmanın %29,8'i doğu-batı sanayi aksında yer almış ve en fazla değişim doğu-batı sanayi aksında gerçekleşmiştir.

1923-2013 yılları arasında kurulan ve yer değiştiren 1699 firma içerisinde en fazla firma değişimi merkezden periferideki sanayi akslarına gerçekleşmiştir. Dört dönem içerisinde kurulan ve yer değiştiren firmaların merkezden sanayi akslarına olan değişimi sırasıyla şu şekildedir: Kuruluş döneminde firmaların %23,5'i doğu-batı sanayi aksına; planlı dönemde %29,6 ile kuzey sanayi aksına; 1980 yılından 2000 yılına kadar olan süreçte ise %29 ile doğu-batı sanayi aksına; 2000 yılı ve sonrası dönemde ise %32,1 ile güney sanayi aksına geçiş gerçekleşmiştir.

3.3.3. Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Dönemsel Olarak Faaliyet Alanları

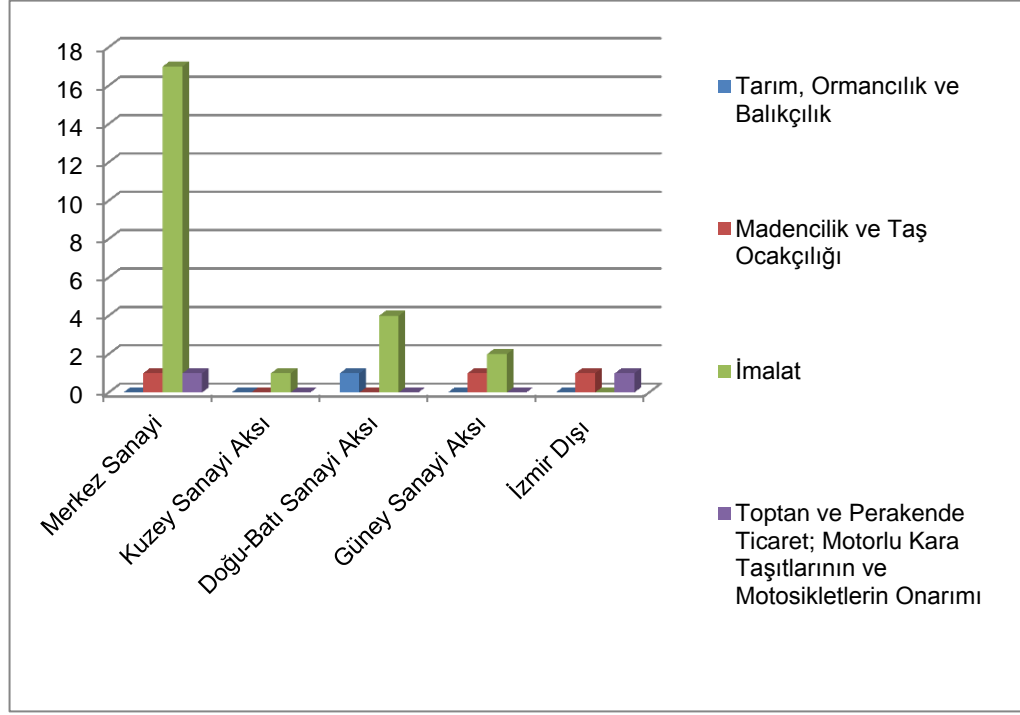
Yeni bölgeselleşme paradigması çerçevesinde firmaların kuruluş yıllarına ilişkin değişimlerin yanında hangi faaliyeti sürdürdükleri de önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde EBSO'ya kayıtlı olan ve halen üretime devam eden firmaların hangi alanlarda faaliyet gerçekleştirdikleri önemlidir. Bu sebeple EBSO'ya kayıtlı olan firmaların hangi alanlarda faaliyet gösterdikleri buldukları meslek gruplarına bağlı olarak belirlenmeye çalışılmıştır. EBSO'da firmaların faaliyet gösterdikleri alanlara bağlı olarak 2013-2016 dönemi için toplamda 64 meslek komitesi

oluşturulmuştur. Dolayısıyla da çalışmada 2013-2016 dönemi içerisinde belirtilmiş olan meslek komiteleri çerçevesinde faaliyet alanları belirlenmiştir. EBSO'ya üye olan firmalar üretim alanlarına bağlı olarak meslek komitelerinin içerisinde yer almaktadır. Her yıl üye sayısı ve üye olan firmaların faaliyet alanları farklılaşmasından kaynaklı dönemlere bağlı olarak meslek komitelerinin sayısı ve çeşidi farklılaşmaktadır. Bu nedenle de çalışmada 2013-2016 yılları arasında yer alan meslek komitelerine bağlı kalınarak araştırma yapılmıştır. Mekânsal olarak değişen firmaların dönemler itibariyle hangi faaliyeti gerçekleştirdiğini belirleyebilmek adına firmaların NACE kodlarından yararlanılmıştır. Buna göre 64 meslek grubu firmaların sahip oldukları NACE sınıflandırılmasına bağlı olarak gruplandırılmıştır. İzmir ili sınırları içerisinde NACE sınıflandırılmasına bağlı olarak toplamda sekiz ana faaliyet gerçekleştirilmektedir. 64 tane meslek grubunun hangi ana faaliyet alanı içerisinde yer aldığı Ek 1'de verilmiştir. Araştırmaya ilişkin belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, 64 meslek kodu birden fazla NACE sınıflandırılmasında yer almaktadır. Örneğin “et, balık ve su ürünleri sanayi” alanında faaliyet gösteren bir firma NACE sınıflandırılmasında hem “tarım, ormancılık ve balıkçılık” hem de “imalat sanayi” içerisinde yer almaktadır. Bir firma iki NACE sınıflamasında yer aldığı için tablodaki gösterimlerde firma sayılarında bir artış olmuştur. Ancak firma sayılarındaki bu artış tabloları değerlendirme aşamasında dışarıda tutulmuştur.

3.3.3.1. 1923-1959 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı

İzmir ili sınırları içerisinde sanayi hareketliliğini mekânsal açıdan incelemek amacıyla firmaların ilk kuruluş yerlerinde gerçekleştirdikleri faaliyetler ile son adreste gerçekleştirdikleri faaliyetler önem kazanmaktadır. Aşağıda şekil 11'de firmaların ilk kuruldukları sanayi aksları içerisindeki faaliyetleri belirtilmiştir.

Şekil 14: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1923-1959)

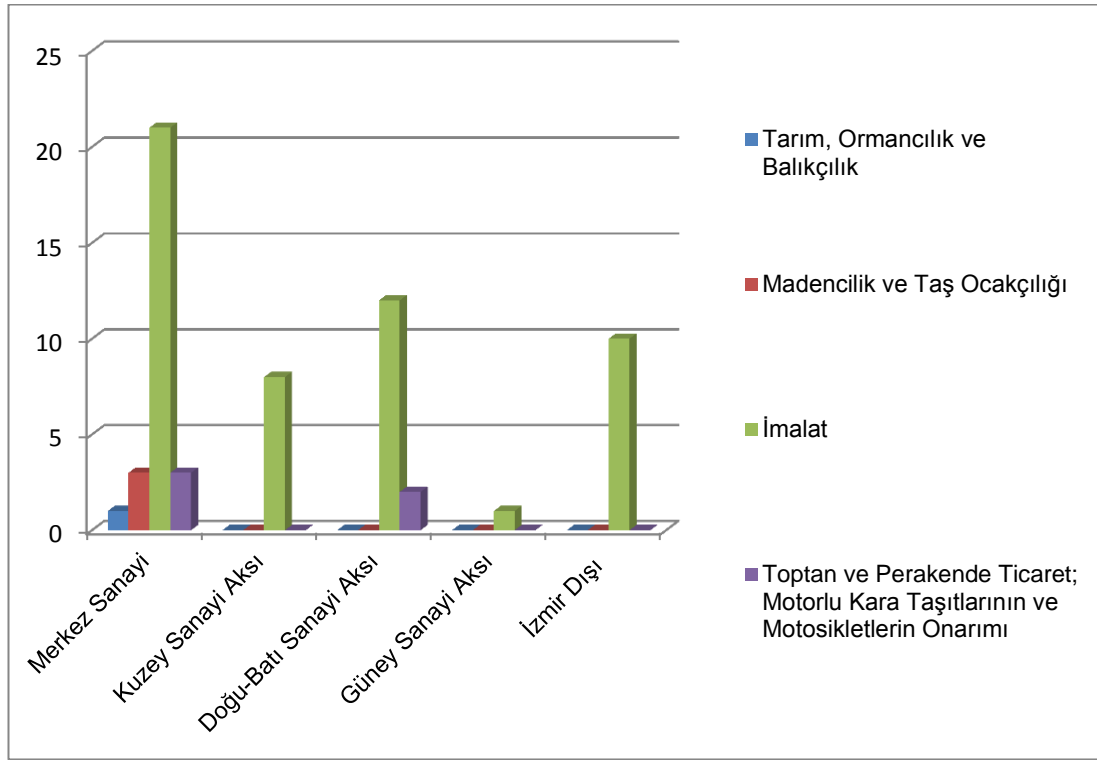
1923-1959 dönemi içerisinde Türkiye’de üç ayrı sanayi politikası izlenmiştir. Bunlardan birincisi 1923-1929 dönemini içeren ve de etkileyen özel girişimciliği ve milli sanayiye destekleyen politikalar; 1930-1949 dönemini etkileyen devletçi politikalar ve 1950-1960’a kadar olan sürede izlenen serbest politikalar. 1923-1959 dönemi sanayi politikalarını etkileyen bir diğer önemli unsur da İzmir İktisat Kongresi’nde tarım, sanayi ve ticaretin geliştirilmesine yönelik olarak alınan kararlardır. İzmir’de 1923-1959 dönemi içerisinde kurulan firmaların faaliyetlerine bakıldığında hafif sanayiye yönelik gelişim olduğu görülmektedir.

1923-1959 döneminde kurulan firmalar sadece dört ana faaliyet alanı içerisinde üretim yapmaktadırlar. Bunlar, tarım, ormancılık ve balıkçılık; madencilik ve taş ocakçılığı; imalat; toptan perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımıdır. Sanayi aksları içerisinde kuruluş döneminden planlı döneme kadar olan süreçte merkez sanayi içerisinde Şekil 14’de de gösterildiği üzere en fazla imalat sektöründe firma kurulduğu görülmektedir. Özellikle Konak üretim yeri açısından tercih edilen yerler arasında birinci sırada yer almaktadır. Merkez sanayinin ardından imalat sektöründe faaliyet gösteren firmaların tercihleri

doğu-batı sanayi aksı, güney sanayi aksı ve kuzey sanayi aksı olarak ortaya çıkmaktadır.

Sanayi aksları içerisinde hangi alt sektörlerin yer aldığı incelendiğinde, özellikle maden ve taş ocakçılığı sanayi, kuru meyve ve sebze işleme sanayi, diğer kimyasal ve eczacılık ürünler sanayi, özel amaçlı makine sanayi, taşıt sanayi ve yağ sanayi alanında üretim yapan firmalar yer almaktadır. Bu dönemde öne çıkan ilçeler ve faaliyet alanı olarak bakıldığında yağ sanayinin Konak, Bornova, Kemalpaşa ve Tire'de gerçekleştirildiği görülmektedir.

Şekil 15: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1923-1959)

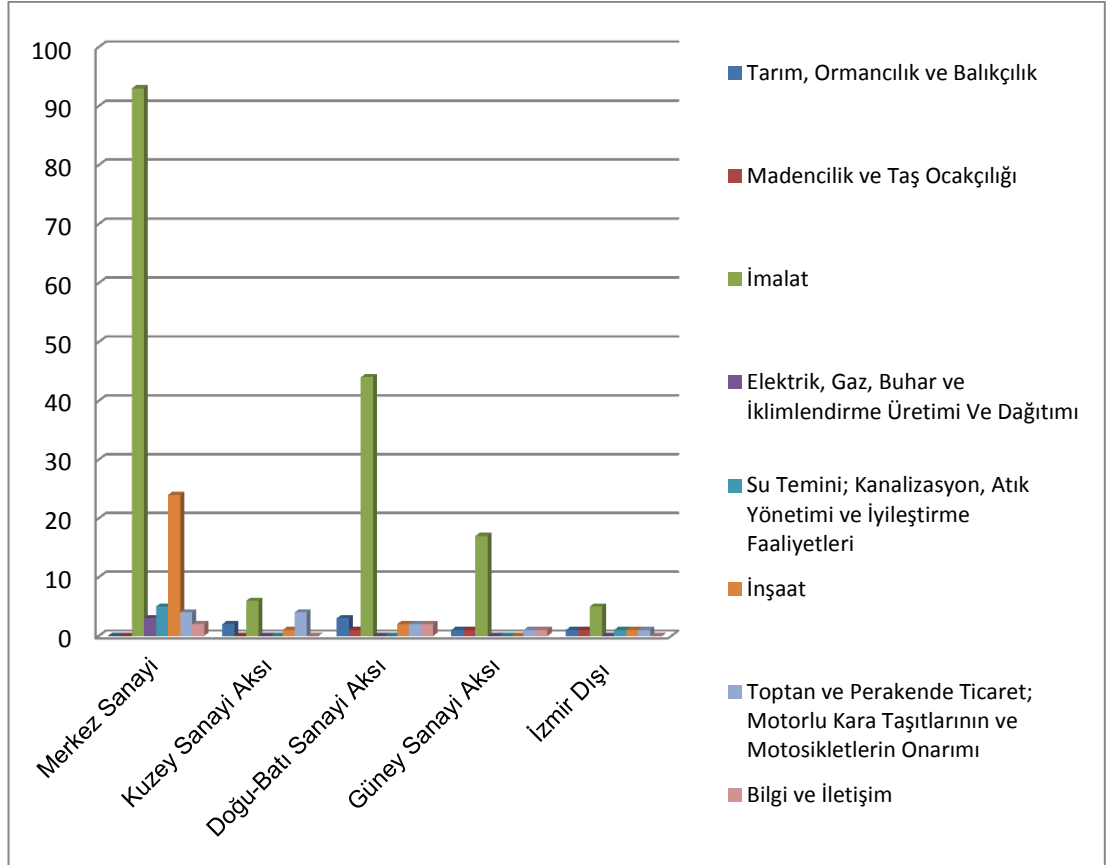

Şekil 15'te görüldüğü üzere 1923-1959 yılları arasında kurulan ve yer değiştiren firmaların son adresleri ile gerçekleştirdiği faaliyetlere bakıldığında imalat sanayi merkez sanayi boyunca yer almaya devam etse de; kuzey sanayi aksına, doğu-batı sanayi aksına ve İzmir dışına kaymalar gerçekleşmiştir. Sanayi hareketliliği açısından bir diğer önemli nokta ise, Çiğli, Menderes, Gaziemir ve Torbalı gibi Konak ilçesi dışında sanayi üretiminin yapıldığı yerlerin çeşitlenmesidir.

3.3.3.2. 1960-1979 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de izlenen sanayi politikalarına bakıldığında özel girişimcilik ve kısmi serbestleşmeye öncelik verildiği görülmektedir. Planlı dönemden 1980 yılına kadar olan süreçte kurulan firmaların sekiz ana faaliyet içerisinde üretim gerçekleştirdiği Şekil 16’da belirtilmiştir.

Şekil 16: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1960-1979)

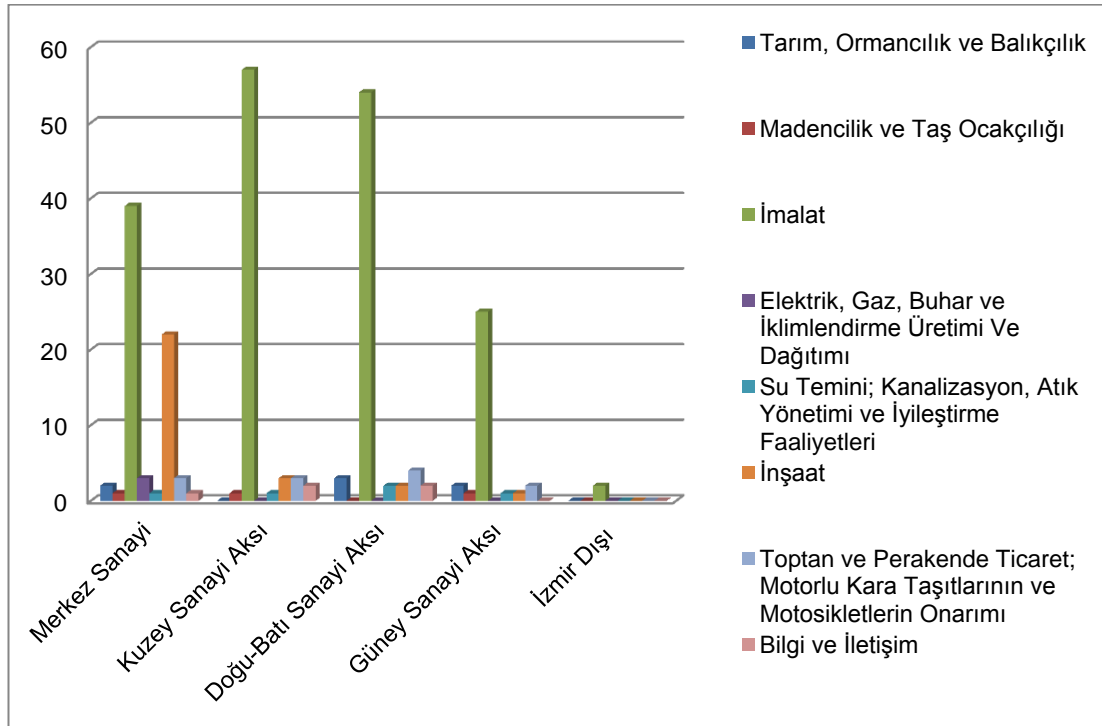

Sanayi akslarında gerçekleştirilen faaliyetler incelendiğinde yine birinci sırada imalat sanayinin olduğu ve firmaların merkez sanayi ile doğu-batı sanayi aksını tercih ettiği görülmektedir. Bir önceki dönemle karşılaştırıldığında güney sanayi aksı imalat sanayinin gelişimi açısından yükselişe geçen bölgelerdendir. Firmaların imalat sanayinin yanında inşaat sanayinde üretim faaliyetlerini yoğunlaştırdığı görülmekle beraber söz konusu sanayi için merkez sanayi aksına yönlülmektedir. İzmir ili sınırları içerisinde faaliyet alanlarının çeşitlendiği ve dört

sanayi aksı boyunca yayıldığı görülmektedir. Firmaların ilk kuruluş yerleri açısından İzmir dışı, tercih edilen yerler arasında yer almakla birlikte; firmaların faaliyetleri bir önceki döneme göre çeşitlenmiştir. Özellikle bu dönemde önemli sektör olarak kimya sektörü ön plana çıkmıştır. İzmir'e yansımaları olarak bakıldığında bu alanda önce 2 firma faaliyet gösterirken, 1960 sonrası dönemde 206 firma içerisinde 8 tanesi kimya sektöründe faaliyet göstermektedir. 1960-1979 yılları arasında kurulmuş olan toplam 206 firmanın 15'i ikamet amaçlı bina inşaat sanayide; 12'si otomotiv yan sanayisinde; 8'er firmada sırasıyla kimyasal ürünler sanayisinde, kağıt ve kağıt ürünleri sanayisinde ve içecek sanayisinde üretim yapmaktadırlar. İlk beş yıllık kalkınma planlarının uygulandığı bu dönemde kurulan firmaların en fazla üretim yaptıkları alan ikamet amaçlı bina inşaat sanayi olduğu görülmektedir.

1960-1979 dönemi içerisinde kurulan ve yer değiştiren 206 firmanın mekânsal olarak sanayi hareketliliği Şekil 17'te belirtilmiştir.

Şekil 17: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1960-1979)

Planlı döneme ilişkin sanayi politikalarının uygulanmaya başlandığı bu dönem içerisinde en fazla imalat sanayi alanında üretim gerçekleştirilirken, firmaların mekânsal tercihleri farklılaşmaktadır. Şöyle ki, imalat sanayi merkezden geri çekilerek çeperlerde yer alan sanayi akslarına kaymıştır. Özellikle bu dönem

içerisinde kuzey ve doğu-batı sanayi aksları imalat sanayinin gelişimi açısından başat rol oynamaktadırlar. Yine inşaat sanayinin de merkez sanayi aksından diğer sanayi akslarına geçtiği görülmektedir.

İmalat sanayinin alt sektörler olarak gelişimine bakıldığında ise; özel amaçlı makine sanayi, içecek ve tütün sanayi, kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayi, kimyasal ürünler sanayi, taşıt sanayi, otomotiv yan sanayi yer almaktadır.

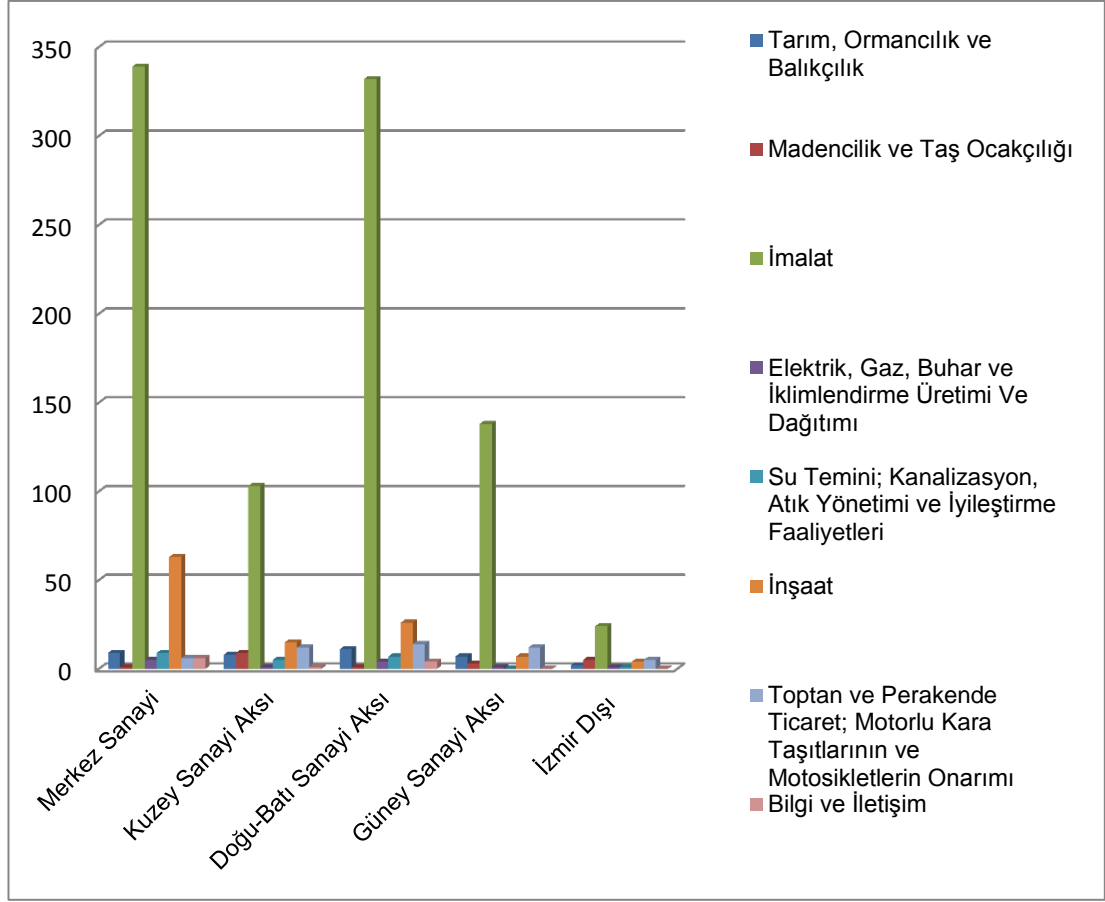
Sanayi aksları içerisinde de merkez sanayi aksında Konak; doğu-batı sanayi aksında Bornova ve Kemalpaşa; kuzey sanayi aksında ise Çiğli üretimlerin yoğun olarak yapıldığı yerlerdir.

3.3.3.3. 1980-1999 Döneminde Kurulan ve Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı

1980 yılından 2000 yılına kadar olan süreçte ülke sanayisini biçimlendiren iki önemli gelişme mevcuttur. Bunlardan ilki 24 Ocak 1980 kararları ile 5 Nisan 1994 İstikrar kararlarıdır. Bu her iki adım hem ülke ekonomisini hem de kentlerin ekonomilerini şekillendirmesi açısından önemlidir. Alınan bu kararlar çerçevesinde ekonomide ihracata yönelik olarak dışa açılma söz konusudur. Buradan hareketle daha önceden öncelikli sektör belirlenerek gerçekleştirilen sanayi politikaları yerine rekabet açısından avantajlı sektörlerin geliştirilmesine dayalı sanayi politikası izlenmeye başlanmıştır.

Cumhuriyetten günümüze dört dönem içerisinde kurulan ve faaliyet gösteren 4568 firma içerisinde 1100 firma ile en fazla firma değişimi 1980-1999 döneminde kurulan firmalar arasında gerçekleşmiştir. Bu dönem içerisinde firmalar üretim yapacakları ilk yer konusunda doğu-batı sanayi aksını birinci olarak tercih etmekle birlikte en fazla imalat sanayi üretim gerçekleştirmektedirler. Özellikle imalat sanayi açısından diğer dönemlere göre kıyasla güney sanayi aksının firmaların tercihlerinde ön plana çıkmasıdır. Ayrıca bu dönemin bir diğer özelliği İzmir dışında kurulan firmaların fazla oluşudur. Sekiz ana faaliyet alanında bir tek bilgi ve iletişim sanayi de İzmir dışında firma kurulmamıştır. Firmaların ilk kuruldukları yerlerde faaliyet alanlarına bakıldığında yine inşaat sanayi ikinci sırada yer alsa da diğer dönemlere kıyasla tüm sanayi akslarında yer almaktadır. Şekil 18'te 1980-1999 döneminde kurulan ve yer değiştiren firmaların ilk kuruluş adreslerine göre faaliyet alanları belirtilmektedir.

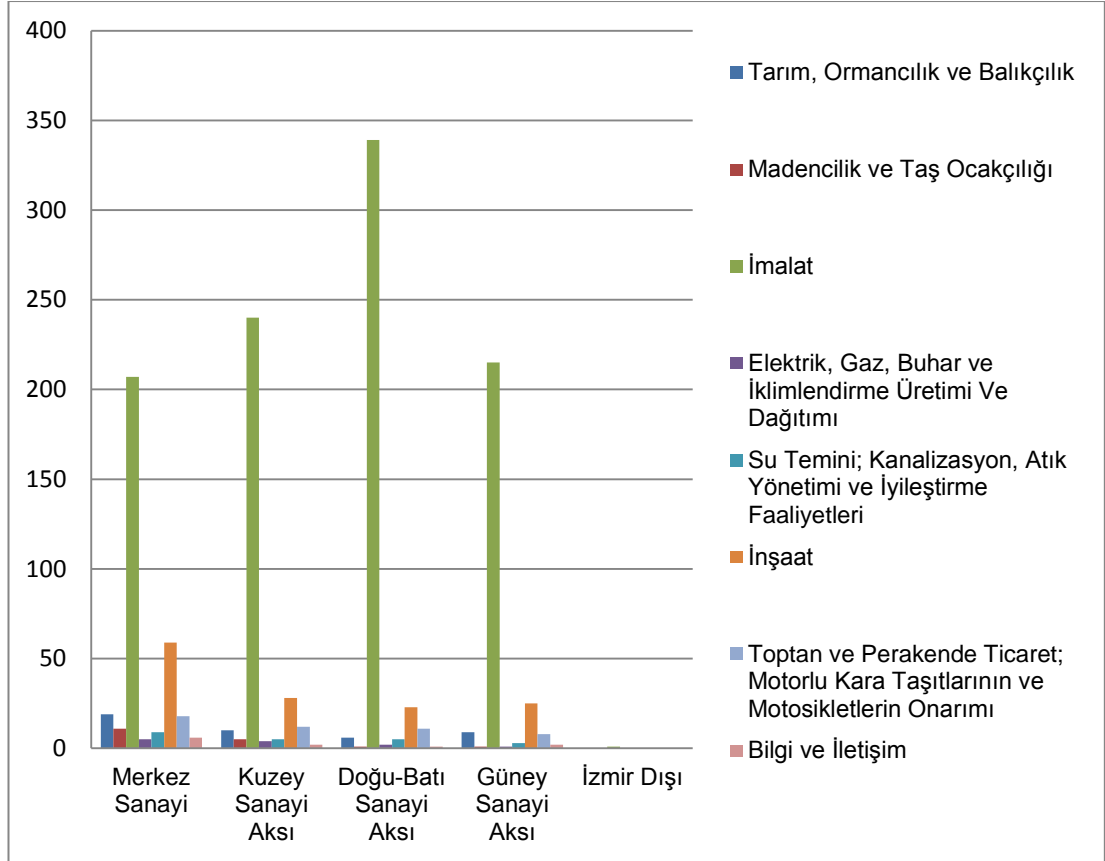
Şekil 18: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1980-1999)

İmalat sanayinin alt sektörleri incelendiğinde diğer dönemlerde farklı olarak dış giyim, iç giyim, mobilya, deri, deri ürünleri ve deri giyim eşyası alanlarında faaliyetlerin yoğunlaştığı görülmektedir. Güney sanayi aksı içerisinde Gaziemir ve Menderes sanayi açısından tercih edilen yerler olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle bu dönemde emek-yoğun üretime dayanan tekstil, dokuma, metal eşya, makine teçhizat gibi faaliyetler Türkiye sanayisinde başat rol oynamıştır ve İzmir'de de bu dönem içerisinde kurulan firmaların en fazla dış giyim eşya sanayisine yöneldikleri görülmektedir. 1980-2000 yılları arasında kurulmuş olan ve yer değiştiren toplam 1100 firmanın 53'ü dış giyim eşya sanayisinde; 47'si özel amaçlı makine sanayisinde, 44'ü otomotiv yan sanayisinde; 42'si deri, deri ürünleri ve deri giyim eşyası sanayisinde ve 38'i metal işleme sanayisinde üretim yapmaktadırlar. Bu dönem içerisinde kurulmuş ve yer değiştiren 1100 firmanın 64 meslek grubunun hepsinde faaliyet gösteren firmaların olduğu ancak en fazla üretimin yapıldığı alan olarak dış giyim eşya sanayi olduğu görülmektedir.

1980 sonrası süreçte kurulan ve yer değiştiren firmaların gerçekleştirdikleri mekânsal hareketliliğin yanı sıra yarattığı sanayi hareketliliği de yoğundur. Şekil 19'da 1980-1999 döneminde yer değiştiren firmaların son adreslerine göre faaliyet alanlarının mekânsal dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 19: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (1980-1999)

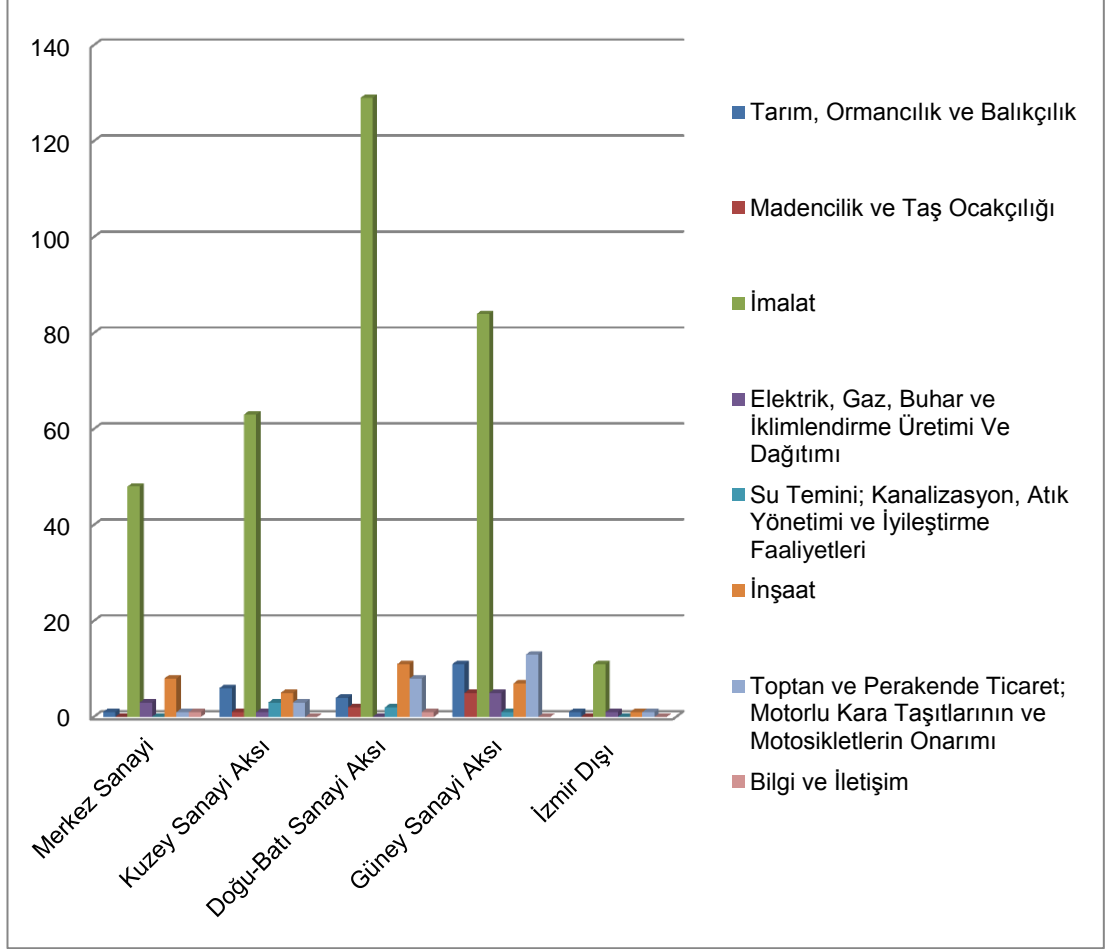
Özellikle imalat sanayi alanında üretim yapan firmaların tercihleri en baştan itibaren merkez ve doğu-batı sanayi aksı olurken artık kuzey sanayi aksı ile güney sanayi aksının da önem kazandığı görülmektedir.

1980 sonrası süreç dünya konjonktüründe özellikle gelişmiş ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştiği ve sanayi alanında kullanılmaya başladığı dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin yerel boyutta İzmir'e yansımalarına bakıldığında 1980-1999 döneminde bilgi ve iletişim sanayinin dört sanayi aksı boyunca yer aldığı görülmektedir. İmalat sanayide yer alan alt sektörler incelendiğinde birinci sırada otomotiv yan sanayi ve ardından dış giyim eşya sanayinin yer almaktadır.

3.3.3.4. 2000 ve Sonrası Dönemde Kurulan ve Yer değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adresleri ile Son Adreslerinde Gerçekleştirdikleri Faaliyetlerinin Mekânsal Dağılımı

2000 yılı ve sonrasında kurulan ve yer değiştiren firmaların faaliyetleri ve bu faaliyetleri hangi sanayi aksı boyunca gerçekleştirdikleri Şekil 20’de gösterilmektedir. Bu dönem içerisinde firmalar yine dört sanayi aksı boyunca en fazla imalat sanayi alanında faaliyet gösterseler de; firmalar ilk kuruluş yeri olarak merkez sanayi aksı yerine diğer sanayi akslarını tercih etmişlerdir.

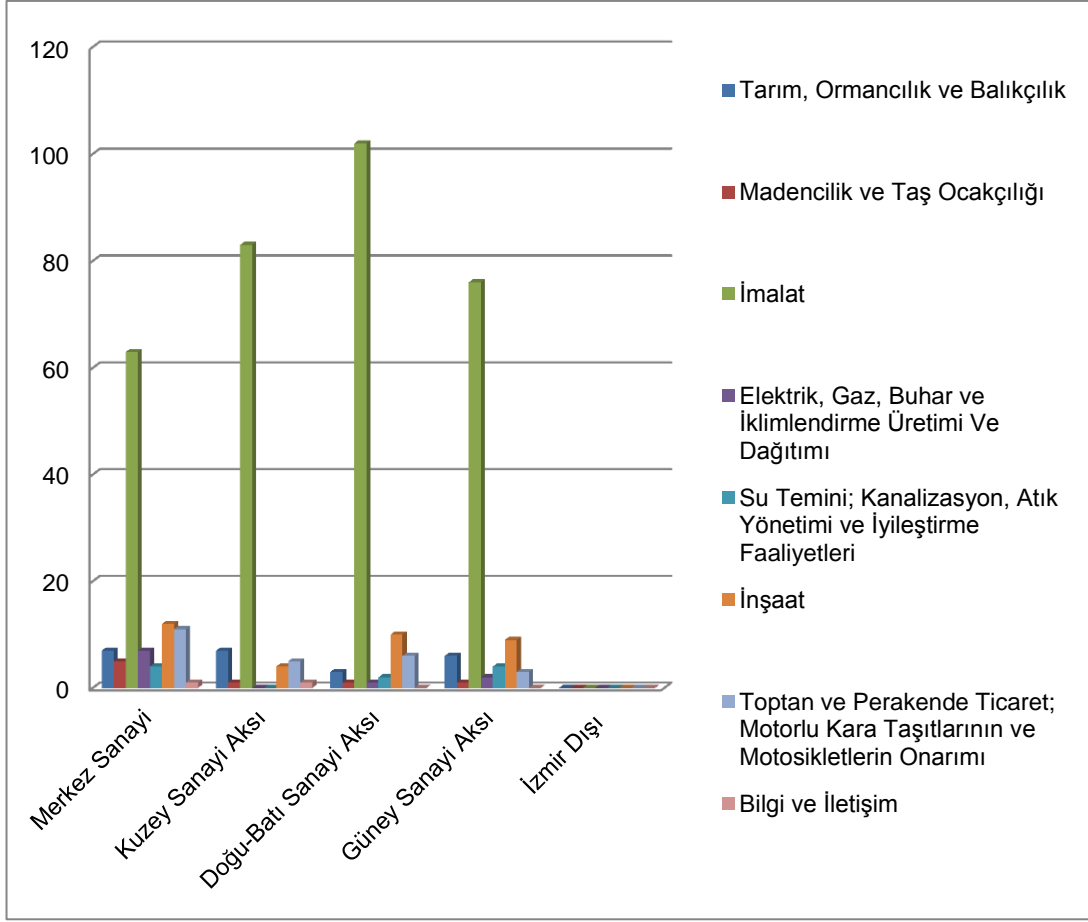
Şekil 20: Yer Değiştiren Firmaların İlk Kuruluş Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (2000 ve Sonrası)

2000 sonrası süreçte öne çıkan bir diğer önemli özellik ise yine İzmir dışının imalat sanayi alanında tercih edilmesidir. Söz konusu dönem içerisinde imalat sanayinin alt sektörleri olarak et, balık ve su ürünleri, dış giyim eşya sanayi, kimyasal ürünler sanayi, enerji ve elektrik sanayi ve plastik sanayi ön plana çıkmaktadır.

2000 yılı ve sonrasında kurulan firmaların taşındıkları son adreste gerçekleştirdikleri faaliyetlerin yer aldığı Şekil 21 incelendiğinde İzmir dışına sanayi hareketliliği gerçekleşmediği görülmektedir.

Şekil 21: Yer Değiştiren Firmaların Son Adreslerine Göre Faaliyet Alanlarının Mekânsal Dağılımı (2000 ve Sonrası)

Sanayi aksları içerisinde sanayi hareketliliği incelendiğinde; imalat sanayi alanında doğu-batı sanayi aksından diğer sanayi akslarına kaymalar görülmektedir. Yine inşaat sanayi alanı da merkezden diğer üç sanayi aksına geçmektedir. İmalat sanayinin alt sektörlerine bakıldığında dış giyim sanayinin ilk kuruluş yeri olarak merkezde yoğunlaşırken son adres olarak doğu-batı sanayi aksı ile kuzey sanayi aksında yer aldığı görülmektedir. Özellikle de Bornova ve Çiğli aksları içerisinde ön plana çıkan ilçelerdir. 2000 yılından sonra kurulan ve yer değiştiren toplam 344 firmanın 15'i dış giyim eşyası sanayisinde, 14'ü kimyasal ürünler sanayisinde, 11'i özel amaçlı makine sanayisinde, 10'ar firmada sırasıyla plastik boru profil ve plastikten mamul ürünler sanayi ile enerji ve elektrik tesisatı sanayisinde üretim yapmaktadırlar. 2000 sonrası kurulan ve yer değiştiren firmaların 64 tane meslek grubu içerisinde sadece sabun, temizleme ve sabun ürünleri sanayinde üretim yapmadığı görülmektedir.

1923-2013 tarihleri arasında kurulan ve yer değiştiren 1699 firmanın faaliyet alanları incelendiğinde 1496 firma ile imalat sanayi alanında değişim geręekleřmiřtir. İmalat sanayinin alt sektörleri incelendiğinde ise firmaların sanayi hareketliliği açısından dış giyim eşyası sanayi ilk sırada yer almaktadır.

3.3.4. Mekânsal Olarak Yer Değiştiren Firmaların Dönemsel Olarak İşletme Büyüklükleri

Mekânsal değişim geręekleřtiren firmaların buldukları sanayi aksları ve faaliyetleri yanında işletme büyüklüklerinin de ayrı bir önemi vardır. Yeni bölgeselleşme paradigması ile istihdamın yapısı değişmiş süreç içerisinde işletmelerin büyüklükleri farklılaşmıştır. Büyük ölçekli kitlesel üretimden, küçük ölçekli ve esnek üretim sürecine geğiş firmaların işçi sayılarını azaltmasına sebep olmuştur. Firmaların süreç içerisinde maliyetleri düşürmek ve küresel piyasalara eklenilebilmek adına ucuz iş gücüne yönelmesi işletme büyüklüklerini etkilemiştir.

Bir işletmenin büyüklüğü işçi sayısına göre belirlenmekte olup İzmir'deki sanayi hareketliliğinin yapısal özelliğini ortaya koyan bir diğer veri de firmaların işçi sayılarıdır. EBSO'nun işçi sınıflandırılmasına bağlı kalınarak yer değiştiren 1699 firmanın kuruluş yıllarına göre işletme büyüklükleri belirtilmiştir. Tablo 10'da yer değiştiren firmaların kuruluş dönemlerine bağlı olarak işletme büyüklükleri ve hangi sanayi aksı içerisinde yer aldıkları gösterilmektedir. Buna göre; firmaların kuruluş dönemlerine bağlı olarak mekânsal değişim geręekleřtiren firmaların %62'si mikro işletme; %20'si küçük işletme; %15'i orta büyüklükte ve %3'ü büyük işletmeden oluşmaktadır.

Yer değiştiren firmaların ilk kuruluş adresleri incelendiğinde 1980 yılına kadar olan dönemde İzmir ili sınırları içerisinde yer alan sanayi aksları boyunca mikro işletme, küçük işletme, orta büyüklükte işletme ve büyük işletme sayılarında sürekli bir artış vardır. Özellikle de 2000 yılı sonrasında kurulan ve yer değiştiren firmalar arasında büyük işletmeye rastlanılmamıştır.

Tablo 10: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Kuruluş Yıllarına Göre İşletme Büyüklükleri ve Buldukları Sanayi Aksları (ilk kuruluş yeri)

Sanayi Aksları	İşçi Sayıları	1923-1959	1960-1979	1980-1999	2000 ve Sonrası
DOĞU-BATI	0-24	2	20	275	109
	25-49	0	9	78	21
	50-199	1	14	44	4
	200 ve üzeri	2	4	12	1
	TOPLAM	5	47	409	135
GÜNEY	0-24	2	9	109	79
	25-49	1	5	41	14
	50-199	1	6	20	6
	200 ve üzeri	0	3	3	1
	TOPLAM	4	23	173	100
KUZEY	0-24	0	8	62	46
	25-49	0	5	23	12
	50-199	1	3	12	9
	200 ve üzeri	0	1	3	0
	TOPLAM	1	17	100	67
MERKEZ	0-24	6	54	237	44
	25-49	3	26	80	8
	50-199	5	28	68	4
	200 ve üzeri	3	7	12	0
	TOPLAM	17	115	397	56
İZMİR DIŞI	0-24	0	2	10	5
	25-49	0	0	6	0
	50-199	0	1	4	3
	200 ve üzeri	0	1	1	0
	TOPLAM	0	4	21	8
GENEL TOPLAM		27	206	1100	366

Buna göre; tüm sanayi aksları içerisinde sayıca en fazla olan mikro işletme olmakla birlikte, doğu-batı sanayi aksını ilk kuruluş yeri olarak tercih eden firmaların işletme büyüklükleri arasında 0-24 işçi sayısına sahip oldukları görülmektedir. Buradan çıkarılan bir diğer sonuç ise, ilki iki dönemde merkez sanayi aksında işçi yoğunluğu varken bu yoğunluk sonraki dönemlerde doğu-batı sanayi aksına kaymıştır.

Tablo 11: Mekânsal Değişim Gerçekleştiren Firmaların Kuruluş Yıllarına Göre İşletme Büyüklükleri ve Buldukları Sanayi Aksları (Son Adres)

Sanayi Aksları	İşçi Sayıları	1923-1959	1960-1979	1980-1999	2000 ve Sonrası
DOĞU-BATI	0-24	3	16	218	86
	25-49	0	14	84	17
	50-199	1	20	46	5
	200 ve üzeri	2	6	8	1
	TOPLAM	6	56	356	109
GÜNEY	0-24	4	8	141	64
	25-49	0	10	48	15
	50-199	1	6	24	4
	200 ve üzeri	0	3	8	1
	TOPLAM	5	27	221	84
KUZEY	0-24	1	29	156	62
	25-49	0	12	51	11
	50-199	3	17	48	13
	200 ve üzeri	0	3	9	0
	TOPLAM	4	61	264	86
MERKEZ	0-24	2	39	178	71
	25-49	4	9	45	12
	50-199	3	9	30	4
	200 ve üzeri	3	3	5	0
	TOPLAM	12	60	258	87
İZMİR DIŞI	0-24	0	1	0	0
	25-49	0	0	0	0
	50-199	0	0	0	0
	200 ve üzeri	0	1	1	0
	TOPLAM	0	2	1	0
GENEL TOPLAM		27	206	1100	366

1923'den günümüze kadar kurulan ve mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların son adreslerine göre işletme büyüklükleri Tablo 11'de gösterilmektedir. Mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların son adreslerindeki işletme büyüklükleri sanayi akslarının yapısını ortaya koymaktadır. Buna göre firmaların yer değişimleri ilk adresleri ile karşılaştırıldığında sanayi akslarındaki işletme büyüklükleri sayıları açısından farklılıklar söz konusudur. Merkez, doğu-batı sanayi aksı ve İzmir dışında yer alan mikro işletmelerin 1923-2013 yılları arasında kuzey ve güney sanayi akslarına geçiş yaptıkları görülmektedir. 25-29 işçi sayısına sahip küçük işletmelerin kuruluş dönemlerine bağlı olarak kuzey, güney ve doğu-batı sanayi akslarında yoğunlaşmıştır. Bu durum merkezden ve İzmir dışından küçük işletmelerin diğer sanayi akslarına geçiş yaptığını göstermektedir. 200 ve üzerinde işçi sayısına sahip olan işletmelerin kuruluş dönemlerine göre sayıca en fazla olduğu aks doğu-batı sanayi aksıdır. Doğru-batı sanayi aksı içerisinde 1913-2013 yılları arasında kurulan ve mekânsal değişim gösteren firmaların 17'si büyük işletmedir. Yer değiştiren firmaların ilk adresleri ile son adresleri karşılaştırıldığında işletme büyüklükleri

açısından İzmir dışında bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir. İşçi sayıları açısından değerlendirildiğinde merkezden periferideki sanayi akslarına bir değişim olduğu görülmekte ancak İzmir dışında bu durumun sınırlı kaldığıdır.

SONUÇ

Sermaye birikim rejimlerinin yeniden yapılandırılmasında devlet güçlü bir kurumsal araçtır. Devletlerin üstlendiği bu rol kapitalist sistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağlamaktadır. Kapitalist sistemin krizleri devletlerin izlediği ekonomi politikalarını farklılaştırırken üretimin mekânsal dağılımını da değiştirmektedir.

Kitlesel üretim ve tüketim temelinde devletlerin yatırım araçlarıyla yükselişe geçen ekonomiler 1970'lerin sonuna doğru büyüme hızının düşmesiyle krize girmişlerdir. Sistemin kendini yeniden üretebilmesi için devletin ekonomideki etkinliğini sınırlandırılması ve özel sektörün öncülüğünde ekonomik gelişmenin sağlanması amacıyla neo liberal politikalar ön plana çıkmıştır. Bu süreçte mekânlar küresel sermayenin uluslararası alanda genişlemesi bakımından aracı olmuşlardır. Sermayenin uluslararası alanda dolaşımını sağlayan bir diğer önemli değişken bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişim ve dönüşümdür. Bu durum dünyanın tek bir pazara dönüşmesini sağlamış ve ekonomi alanında ulus devletler yerine bölgelerin yükselişi gerçekleşmiştir. Uluslararası rekabet, firmaların üretim tekniklerini iyileştirmeye ve katma değer yaratabilmek adına da farklı bölgelere kaymasına neden olmuştur. Esnek birikim süreci gelişmiş ülkelerde ekonomide hizmetler sektörünün aldığı payı artırmasına neden olurken az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yeni sanayi bölgelerinin oluşmasını sağlamıştır.

Bu süreçte bölgelerin kaynaklara sahip olup olmaması küresel sermayeyi çekmek ve mekânı dönüştürmek açısından ön plana çıkmaya başlamıştır. Esnek birikim süreci mekânların dengesiz bir biçimde kalkınmasına neden olmuştur. Özellikle de ulaşım, hammadde ve işgücü olanaklarına sahip olan bölgeler sermayeyi kendilerine çekme konusunda avantajlı konuma yükselmişlerdir. Neo liberal politikalar Keynesyen ekonomi politikasından farklı olarak ulus devletin öncülüğünde bir kalkınma hedefinden çok bölgelerin ve yerelin potansiyelini temel alan bir kalkınma modeli sunmuştur. Bu modelde küresel ağ içerisinde ulus devletten ayrı bölge ve yerel ölçekte bir sanayileşme söz konusudur. Bu süreçlere bağlı olarak ortaya çıkan yeni bölgeselleşme paradigması esnek birikim süreciyle birlikte üretimin parçalanmasını ve istenilen mekânda üretim yapılabilmesini olanak sağlamıştır.

Bölgelerarası yeniden dağıtım yerine yerelin kaynaklarının harekete geçirilmesi bölgeselleşme paradigmasındaki değişimi ifade etmektedir. Üretim

süreçlerinde büyük fabrikalar yerine mikro ve küçük işletmelerin ön plana çıkması kimi bölgelerin ekonomik olarak güçlenmesini sağlarken kimi bölgelerin de gerilemesine neden olmuştur. Bu durum sanayi sektöründe istihdam daralmasına ve istihdamın hizmetler sektörüne kaymasına yol açmıştır.

Sanayisizleşme sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişte doğal bir süreç olarak algılansa da devletlerin izledikleri sanayi politikaları da bu süreci yaratmaktadır. Özellikle de imalat sanayi alanına yapılan yatırımların azaltılıp hizmet ekonomisine dayalı yatırımların gerçekleştirilmesi devletlerin tercihlerini ortaya koymaktadır. Bu durum istihdamın yapısını etkilemekte ve sermaye hareketlerine bağlı olarak işçilerin yer değiştirmesine neden olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde sosyo-ekonomik alanda yaşanan değişimler Türkiye'nin kuruluş döneminden bu yana izlediği sanayi politikalarının dönemsel olarak farklılaşmasına neden olmuştur. Kuruluş döneminde özel girişimciliği destekleyen ve ulusal sanayinin oluşturulması için izlenen politikalar yerini 1929'da yaşanan kriz ile devletçilik politikalarına bırakmıştır. 1930-1949 yılları arasındaki sanayileşme dünya da yaşanan ekonomik buhran koşullarında gerçekleşmiştir. 1946 sonrası Türkiye'nin siyasi hayatındaki değişim ekonomi politikalarının serbestleşmesini sağlayan yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. Bu dönemde yabancı sermayenin imalat sanayi alanında faaliyet göstermesi için teşvik edildiği görülmektedir.

1960'lı yıllarda izlenen sanayi politikaları Türkiye'nin sanayileşmesi açısından önemli bir kırılma noktasıdır. Bu dönemde beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde, uzun dönemli sanayileşme hedefiyle, iç piyasaya dönük ve ithal ikameciliğine dayalı bir sanayileşme politikası izlenmiştir. Planlı dönemde dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması amacıyla sanayi sektörünün gelişimine öncelik verilmiştir. Beş yıllık planlar çerçevesinde devlet ulusal kalkınmanın sağlanması hedefiyle bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak yatırımlar yapmıştır. Bu amaçla öncelikli sektörler belirlenerek büyüme merkezleri oluşturulmuştur. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren küresel ekonomide yaşanan kriz Türkiye'nin 1980 sonrası sanayi politikalarını farklılaştırmasına neden olmuştur.

1980 sonrası süreçte devletin ekonomik alandaki etkinliğinin sınırlandırılması gerektiğine ilişkin anlayış, Türkiye'de devletin sanayi alanında yaptığı yatırımlardan geri çekilmesine ve bu alanı özel sektöre bırakmasına neden olmuştur. İthal ikameciliğine dayalı sanayileşmeden ihracata yönelik olarak sanayileşmeye geçiş ile birlikte serbest piyasa koşullarında dışa açılma politikaları önem kazanmıştır. Sanayide öncelikli sektörler yerine yansız bir şekilde sektörlerin gelişimi için özel ve

yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiş bu durum imalat sanayi olumsuz etkilemiştir. İmalat sanayi alanından bu süreçte istenilen katma değer sağlanamamış, tekstil, dokuma, giyim sanayi gibi emek-yoğun sanayiler ön plana çıkmıştır. 1990'lı yıllar uluslararası alanda rekabet koşullarının etkisiyle imalat sanayide üretim tekniklerinin yeniden yapılandırıldığı dönemdir. Türkiye'de bu süreç izlenen sanayi politikaları çerçevesinde başarıya ulaşmamış ve imalat sanayindeki bu dönüşüm 2000'li yıllara bırakılmıştır.

2000'li yıllar devletin düzenleyici rol üstlendiği ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik bölgesel politikaların ön plana çıkarıldığı dönemdir. Bölgesel politikadaki değişim, planlama anlayışında değişime yol açmıştır. Bölgelerin uluslararası alanda rekabet gücünün artırılmasına yönelik olarak ileri teknoloji sektörlerin gelişimi hedeflenmiştir. Özellikle de katma değeri yüksek ürünlerin üretimi için kimi illerde teknoloji bölgeleri oluşturulmuş ve halen daha da oluşturulmaya devam etmektedir. Bu dönemde sadece sanayi sektörü değil tarım ve hizmet sektörlerinde de katma değer sağlayacak ürünlere yönelme söz konusudur.

Türkiye'de dönemsel olarak izlenen sanayi politikaları İzmir kentsel mekânını ve sanayisini etkilemiştir. İzmir'in antikçağdan bu yana coğrafi konumuyla birlikte doğal limana sahip olması kenti ekonomik açıdan önemli kılmıştır. Kentin sanayisinin gelişimi 19. yüzyıla dayansa da bugünkü yapısını kuruluş döneminden itibaren izlenen sanayi politikaları oluşturmuştur. İzmir'de ilk sınaî faaliyetler 1924-1935 yılları arasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kurulan firmaların bir kısmı halen daha faaliyetine devam etmekte ve İzmir'in sanayisinde köklü kuruluşlar olarak yer almaktadırlar. Kuruluş döneminde sanayinin gelişimi kentin merkezinde yer almaktadır. Bu durumun İzmir'in tarihsel süreçte ticari hayatta elde ettiği konumdan kaynaklanıyor olduğu söylenebilir.

1923 yılından günümüze değerlendirilecek olursa sanayinin en fazla geri çekildiği mekan Konak'tır. Kuruluş döneminde mekânsal değişim gerçekleştiren firmalar tarafından merkez sanayinin ilk sırada tercih edildiği görülmektedir. Ancak süreç içerisinde izlenen sanayi politikaları çerçevesinde merkezden kentin çeperlerine doğru bir kayma gerçekleşmiştir. Merkez sanayi firmalar tarafından üretim yeri olarak değil firmaların ticari merkezleri olarak kullanılmaktadır.

Kuruluş döneminden bugüne kadar doğu-batı sanayi aksı sürekli gelişim gösteren bölge olarak ortaya çıkmakla birlikte söz konusu sanayi aksı içerisinde Bornova üretim yeri olarak birinci sırada tercih edilmektedir. Doğu-batı sanayi

aksında Kemalpaşa 2000 yılı ve sonrasında gelişen yerler arasında yerini almıştır. 2011 yılında Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi'nin faaliyete geçmesiyle de firmaların faaliyet yeri olarak Kemalpaşa'yı tercih edeceği öngörülebilir. Doğu-batı sanayi aksının tercih edilmesinde bir diğer neden Manisa'ya olan yakınlık olduğu söylenebilir.

Planlı dönemde bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak organize sanayi bölgeleri oluşturulmuştur. 1970'li yıllardan itibaren kuzey sanayi aksının ve özellikle de Çiğli'nin mekânsal olarak gelişiminde bu oluşum etkilidir. Kuzey sanayi aksının sahip olduğu organize sanayi bölgeleri ve serbest bölge söz konusu sanayi aksının gelecekte de tercih edilen yerler arasında bulunacağını göstermektedir.

1980 yılından 2000'e kadar olan süreçte güney sanayi aksı içerisinde Gaziemir sanayi açısından çekim merkeziken; 2000 yılı ve sonrasında Menderes, Torbalı ve Ödemiş sahip oldukları potansiyelle ön plana çıkmışlardır. Özellikle bu durum yeni bölgeselleşmenin özelliği olan yerel kaynakların harekete geçirilmesiyle ilgili olduğu söylenebilir.

1923-2013 yılları arasında mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların ilk kuruluş adresleri ile son adresleri karşılaştırıldığında İzmir ili sınırları içerisinde İzmir dışına olan mekânsal değişim İzmir sanayisini etkileyecek boyutta değildir. Firmaların İzmir dışında tercih ettikleri yerler içerisinde Manisa birinci sıradadır. Bu durum Manisa'nın teşvik bölgesinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Mekânsal değişim gerçekleştiren 1699 firmanın merkezden geri çekilerek doğu-batı, kuzey ve güney sanayi akslarını tercih ettikleri görülmektedir. Kuruluş döneminde firmaların %23,5'i doğu-batı sanayi aksına; planlı dönemde %29,6 ile kuzey sanayi aksına; 1980 yılından 2000 yılına kadar olan süreçte ise %29 ile doğu-batı sanayi aksına; 2000 yılı ve sonrası dönemde ise %32,1 ile güney sanayi aksına geçiş gerçekleşmiştir.

Yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme süreci sektörlerin ekonomi içerisindeki paylarını etkilemektedir. Türkiye'de olduğu gibi İzmir'de de sanayi sektörünün aldığı pay hizmetler sektörünün gerisinde kalmaktadır. Özellikle firmaların gerçekleştirdikleri faaliyetler hafif sanayi ile sınırlı kalmaktadır. Mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların imalat sanayi alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum özellikle Türkiye'nin kuruluş sürecinden 1980 yılına kadar olan süreçte imalat sanayinin geliştirilmesi amacıyla öncelikli sektörler arasında ilk sırada yer almasında aranmalıdır. 1980 sonrası süreçte Türkiye'de uygulanmaya başlanan

ihracata dayalı sanayileşme İzmir'in sanayi faaliyetlerindeki görünümünü farklılaştırmıştır. Bu dönemde Türkiye'de olduğu gibi İzmir'de de tekstil, dış giyim eşya sanayi gibi emek-yoğun sanayi faaliyetleri önem kazanmıştır.

1980 sonrası süreçte firmaların küresel piyasada var olabilmesi ve rekabet edebilmeleri üretim süreçlerinde kullandıkları bilgi ve iletişim teknolojilerine bağlıdır. İzmir'de bilgi ve iletişim sanayisinin gelişimi istenen düzeyde değildir. Bu nedenle de 2000 yılı ve sonrasında teknoloji geliştirme bölgelerinin kurulması önem arz etmiş ve İzmir sanayisi buna uygun olarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir.

Yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme süreci firmaların işletme büyüklüklerinde değişimlere yol açmaktadır. İzmir'de mekânsal değişim gerçekleştiren firmaların yarısından fazlası mikro işletmedir. 1923-2013 yılları arasında merkez sanayide, doğu-batı sanayi aksında ve İzmir dışında yer alan mikro işletmelerin kuzey ve güney sanayi akslarına geçiş yaptıkları görülmektedir.

1923-2013 yılları arasında kurulan ve mekânsal değişim gerçekleştiren mikro işletmelerin merkez sanayiden, doğu-batı sanayi aksından ve İzmir dışından, kuzey ve güney sanayi akslarına geçiş yaptıkları görülmektedir. İzmir'de mekânsal olarak değişim gerçekleştiren firmaların sanayi hareketliliği mikro işletmeler arasında yüksektir. Büyük işletmeler ilk kuruldukları yerde faaliyetlerine devam etmektedirler. Özellikle 2000 yılı sonrasında kurulan ve yer değiştiren firmalar arasında büyük işletmeye rastlanılmamıştır. Bu durum yeni bölgeselleşme paradigmasının kentsel mekândaki görünümü olarak ortaya çıkmaktadır. 1980'li yıllara kadar olan süreçte merkez sanayide işçi yoğunluğu varken bu yoğunluk sonraki dönemlerde doğu-batı sanayi aksına kaymıştır. İşçi sayıları açısından değerlendirme yapmak gerekirse, merkez sanayiden periferideki sanayi akslarına yönelik bir değişim olmuş, ancak İzmir dışında bu durum sınırlı kalmıştır.

Özetle yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme Türkiye'nin izlediği sanayi politikalarını dönüştürmüş bu durum İzmir kentsel mekânında değişimlere yol açmıştır. Özellikle merkez sanayi eski önemini kaybetmiş ve firmalar kent çeperindeki bölgelerde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında İzmir'in yeni bölgeselleşme sürecine bağlı olarak geçirdiği mekânsal değişim ve sanayi hareketliliği İzmir sanayisini kalkınma planlarındaki hedeflere taşıyamamıştır. Küresel gelişmelerin ulusal ve bölgesel yansımaları İzmir'deki yeni bölgeselleşme ve sanayisizleşme süreci ile paralellik göstermektedir. Ağır sanayinin geri çekilmesi, işletme büyüklüklerinde mikro ve küçük işletmelerin ağırlıkta olması, ithal ikameci bir yapının oluşması, hizmetler

sektörüne yönelik kaymalar ve kent merkezindeki alanların zamanla firmaların üretim yerinden daha çok ticari merkezlerine dönüşmesi bu durumun göstergeleri arasında yer almaktadır. İzmir'deki sanayisizleşme süreci mekânda ve sektörlerde farklılaşma, parçacılaşma, esneklik ve yerellik biçiminde yeni bölgeselleşme paradigmasına uygun bir şekilde gerçekleşmiştir. Buna göre küresel gelişmelerin, ulusal politikaların mekânların kullanımını etkilediği ve yerel gelişme planlarının yapılması sırasında bu durumun göz önüne alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akpınar, R. (2013). Değişim Payı Analizi ile Kent Ekonomilerini Anlamak. *Bilim, Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Yerele Yansıması: İzmir Örneği* (ss. 147-157). İzmir: Dora Basım Yayın.

Akpınar, R., Arıkbay, C., Cesur, N., Açık, M., Güntürkün, F. ve Tuncay, E. G. (2012). *İmalat Sanayiinin Yapısal Analizi İzmir Örneği*. İzmir: Altın Nokta.

Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alderson, A. S. (1999). Explaining Deindustrialization: Globalization, Failure, or Success? *American Sociological Review* , 64 (5): 701-721.

Amin, A. (1999). An Institutional Perspective on Regional Economic Development. *Joint Editors and Blackwell Publishers*: 365-378.

Amin, A. (1994). Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition. *Post-Fordism* (ss. 1-38).

Aracıoğlu, B., ve Dedeoğlu, A. Ö. (2013). Kümelenme Eğilimleri ve Türkiye'de Kümelenme Çabalarına Genel Bakış., *Bilim, Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Yerele Yansıması* (ss. 157-185). İzmir: Dora Basım Yayın.

Arıkan, Z. (1992). XV. - XVI. Yüzyıllarda İzmir. *Üç İzmir* (ss. 59-69). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ataay, F. (2005). BKA Tasarımının Kalkınma Anlayışı Üzerine. *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir?, Ne Değildir?* (ss. 15-33). Ankara: Paragraf Yayınevi.

Ataay, F. (2007). Neoliberalizm, Kamu Reformu ve ve Demokrasi. *Kamu Yönetiminde Yöntem ve Sorunlar* (ss. 163-172). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Baccini, L. (2011). The New Regionalism and Policy İnterdependence. *B.J Pol. S. Cambridge University Press* 42: 57-79.

Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu. (2001). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı üzerine Değerlendirmeler*. <http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/iktisatg.htm>, (01.06.2014).

Bakanlığı, K. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Barney, W. (2006a). *Flexible Production*. http://www.sage-reference.com/humangeography/Article_n108.html (20.12.2009)

Barney, W. (2006b). *Fordism*. http://www.sage-reference.com/humangeography/Article_n110.html (20.12.2009)

Başol, K. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Bayramoğlu, S. (2005). Türkiye'de Bölgesel Politikaların Gelişimi. *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir?, Ne Değildir?* (ss. 35-119). Ankara: Paragraf Yayınevi.

Bayramoğlu, S. (2006). *Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayülken, Y., ve Kütükoğlu, C. (2010). *Alan Araştırması-II Türkiye'de Kalkınma ve İstihdam Odaklı Sanayileşme İçin Planlama Önerileri*. Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası.

Belek, İ. (1999). *Postkapitalist Paradigmalar*. Sorun Yayınları.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2013). *81 İl Sanayi Durum Raporu*. Ankara: Sanayi Genel Müdürlüğü.

Boratav, K. (2000). İktisat Tarihi (1981-1994). *Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye 1980-1995* (ss. 161-213). Cem Yayınevi.

Boratav, K. (2006). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Boratav, K. (1982). *Türkiye'de Devletçilik*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Bowles, P. (2000). Regionalism and Development After(?) the Global Financial Crises. *New Political Economy* , 5 (3): 433-455.

Brady, D., ve Wallace, M. (2001). Deindustrialization and Poverty: Manufacturing Decline and AFDC Recipiency in Lake County, Indiana 1964-93. *Sociological Forum*, 16: (321-358).

Bull, B. (1999). New Regionalism in Central America. *Third World Quarterly* , 20 (5): 957-970.

Buzdugan, S. (2006). *New Regionalism*. Encyclopedia of Governance: http://www.sage-ereference.com/governance/Article_n352.html (06.03.2009)

Cadoux, C. J. (2003). *İlkçağ'da İzmir Kentin, En Eski Çağlardan İ.S. 324'e Kadar Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cansız, M. (2010). *Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları*. Ankara: DPT Yayın No:2808.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı ve Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi Birinci Cilt* . İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Charnock, G. (2006). *Global City*. Encyclopedia of Social Theory: http://www.sage-ereference.com/governance/Article_n209.html (03.06.2009)

Christiansen, P. M. (1998). A Prescription Rejected: Market Solutions To Problem Of Public Sector Governance. *Governance: AN International Journal of Policy and Administration* , 11 (3): 273-295.

Cornwall, J. (1980). Modern Capitalism and The Trend Toward Deindustrialization. *Journal of economic Issues* , 14 (2): 275-289.

Cox, K. R. (1995). Globalisation, Competition and the Politics of Local Economic Development. *Urban Studies* , 32 (2): 213-224.

Cox, K. R. (2004). Globalization and the Politics of local and Regional Development: The Question of Convergence. *Transactions of the Institute of British Geographers* , 29 (2): 179-194.

Çavuşoğlu, Ş. (1981). Türkiye'de Sanayileşme Stratejisi ve Sanayileşme Politikaları. 2. *Türkiye İktisat Kongresi Sanayi Komisyonu Tebliğleri* (ss. 11-24). İzmir: T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:1783.

Danson, A. M. (2000a). Debates and Survey. *Regional Studies* , 34 (5): 471-478.

Danson, A. M. (2000b). Debates and Survey. *Regional Studies* , 34 (9): 857-873.

DEPARK. (2014). <http://depark.deu.edu.tr/hakkimizda/> (04.06.2014).

Doğruel, F. (2006). Türkiye'de Bölgesel Politikalar. *Değişen Mekan Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003* (ss. 164-195). İstanbul: Dost Kitabevi Yayınları.

DPT. (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.

DPT. (2000a). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara.

DPT. (2000b). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Sanayi Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.

Dunn, C. C. (1999). Globalization: A World Systems Perspective. *Journal of World Systems Research* , V(2).

Durgun, B. (2012). *Erken Cumhuriyet Dönemi İzmir Ekonomisi 1923-1938*. İzmir Büyükşehir Belediyesi .

EBSO. (2003). *Cumhuriyetin 80 Yılında Ege Ekonomisinin Gelişimi*. EBSO.

EBSO. (2013, Aralık). *Ege Bölgesi Sanayi Odası Hizmet El Kitabı*. http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/Hizmet_EL_Kitabi_2013.pdf (28.05.2014)

EBSO. (1990). *Osmanlıdan Günümüze Ege Ekonomisi*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

EGİAD. (2007). *Türkiye İçin Bilgi Bazlı Sürdürülebilir Yenilikçi Sanayileşme Stratejisi*. İzmir.

Elmas, G. (2006). AB ve Türkiye'de Politikalar. *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler* (ss. 149-174). İstanbul: Derin Yayınları.

Eraydın, A. (1992). *Postfordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Matbaası.

Ercan, F. (2006). Bölgesel Kalkınmada Değişim: Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime. *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler* (ss. 45-116). İstanbul: Derin Yayınları.

Eren, A. (2011). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Ergun, C., Gül, H. ve Gül, S. S. (2013). Neoliberal Küreselleşme ve Küresel Kent. *Kent Üzerine Özgür Yazılar* (ss. 40-70). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme Süreci ve Kentler. *Praksis*. (2): 32-52.
- Ersoy, M.ve Şengül, T. (1998). Küreselleşme ve Yarışan Yerellikler. *1997 Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı* (ss. 135-140). TMOBB.
- Eser, U. (1993). *Türkiye'de Sanayileşme*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Esser, J. ve Hirsch, J. (1999). The Crisis of Fordism and Dimensions of A Post-Fordist Regional and Urban Structure. *Post-Fordism* (ss. 71-92). USA: Blackwell Publishers.
- Ethier, W. J. (2001b). Regional Regionalism. *Regionalism and Globalization Theory and Practice* (ss. 3-16). USA: Routledge.
- Ethier, W. J. (2001a, 12). The New Regionalism In The Americas: A Theoretical Framework. *The North American Journal Of Economics And Finance* (ss. 159-172).
- Farazmand, A. (2001). Globalization, The State and Public Administration: A Theoretical Analysis With Policy Implications For Developmental States. *Public Organization Review: A Global Journal* 1: 437-463.
- Fasenfest, D. (2006). *Critical Sociology*. 21st Century Sociology: http://www.sage-reference.com/sociology/Article_n60.html (26.06.2009)
- Finkelstein, E. (2003). From Caseworker to Manager; Symbolic Change in a Welfare Bureaucracy. *Administration & Society* , 35 (3): 251-278.
- Friskin, F. ve Norris, D. F. (2001). Regionalism Reconsidered. *Journal of Urban Affairs* , 23 (5): 467-478.
- Garmise, S. (1997). Making a Difference? Regional Government, Economic Development and European Regional Policy. *International Planning Studies* , 2 (1): 63-81.
- Geray, C. (2001). Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler* , 10 (4): 7-22.
- Goffman, D. (2012). İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine. *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul* (ss. 97-164). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gouverneur, J. (1997). *Kapitalist Ekonominin Temelleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hall, J. (2006). Deindustrialization. *The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought* (ss. 146-147). Blackwell Publishing.
- Hamilton, D. K. (2004). Developing Regional Regimes: A Comparison of Two Metropolitan Areas. *Journal of Urban Affairs* , 26 (4): 455-477.

- Haque, M. S. (2002). Globalization, New Political Economy and Governance: A Third World Viewpoint. *Administrative Theory and Praxis* , 24 (1): 103-124.
- Harding, R. (2006). İngiltere ve Romanya'da Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimleri. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu* (ss. 137-160). TEPAV.
- Harvey, D. (1994). Flexible Accumulation Through Urbanization: Reflections on Post-Modernism in the American City. *Post-Fordism* (ss. 362-386). USA: Blackwell Publishers.
- Harvey, D. (1989). From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler Series B Human Geography* , 71 (1): 3-17.
- Harvey, D. (2003). *Postmodernliğin Durumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekanları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hettne, B., ve Söderbaum, F. (2000). Theorising the Rise of Regionness. *New Political Economy* , 5 (3): 457-473.
- Hilhorst, J. G. (1998). Industrialization and Local/Regional Development Revisited. *Development and Change* , 29 (1): 1-26.
- Hobsbawm, E. J. (2005). *Sanayi ve İmparatorluk*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobsbawm, E. (1996). *Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*. London: Abacus.
- İyidoğan, S. (2012). Türkiye'nin Yeni Sanayi Politikası Yönelimi: Entegre Sanayi Politikası Yaklaşımı Önerisi. *Amme İdaresi Dergisi* , 45 (2): 29-52.
- İZKA. (2010). *2010-2013 İzmir Bölge Planı*. İzmir.
- İZMİR BİLİMPARK. (2013). <http://www.izmirbilimpark.com.tr/yonetim-ve-tarihce.html> (04.06.2014).
- İZTEKGEB.(2011).http://www.iztekgeb.com/?title=tarihce&m=Sayfalar&id=165&ek=1&m_id=7 (04.06.2014).
- İZTEKGEB.(2011).
http://www.iztekgeb.com/?title=hakkimizda&m=Sayfalar&id=467&ek=1&m_id=466 (04.06.2014)
- Jessop, B. (1997). Capitalism and Its Future: Remarks on Regulation, Government and Governance. *Review of International Political Economy* , 4 (3): 561-581.
- Jessop, B. (2009). Fordism and Postfordism. *Encyclopedia of Governance SAGE Publications* .
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE 2011)*. Ankara: Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.

- Karadağ, A. (2000). *Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları İle İzmir*. İzmir.
- Karasu, K. (2009). Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları. *Memleket Siyaset Yönetim* , 4 (1): 1-43.
- Karataş, N. (2006). Ege Bölgesi'nde Sanayi Gelişim Süreci ve Mekansal Yansımaları: İzmir Örneği. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F* (11): 191-210.
- Karcı, Ş. M. (2008). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Temel Değerleri Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (16): 40-64.
- Kasalak, K. (2012). Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye'de Sanayileşmeye Etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (27), 65-79.
- Kaya, A. Y. (2010). 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İzmir Ekonomisinde Süreklilik ve Kırılmalar. *Değişen İzmir'i Anlamak* (ss. 42-105). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus Devlet Yeni Ekonomik Düzen*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keşen, Y. ve Yentürk, N. (2009). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, H. ve Sungur, O. (2010) Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:21*: 271-293.
- Keskin, H. ve Dulupçu, M. A. (2010). Kümelenmeler: Bir Literatür İncelemesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 15 (1): 441-461.
- Kılıçbay, A. (1994). *Türk Ekonomisi Modeller, Politikalar, Stratejiler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kivisto, P. (2004). *Industrial Society*. Encyclopedia of Social Theory: http://www.sage-ereference.com/socialtheory/Article_n154.html (03.06.2014)
- Kollmeyer, C. (2013). Is Deindustrialization Causing High Unemployment in Affluent Countries? Evidence from 16 OECD Countries 1970-2003. *Social Forces* , 91 (3): 785-812.
- Köse, A. H. ve Öncü, A. (2000, Güz). İşgücü Piyasaları ve Uluslararası İşbölümünde Uzmanlaşmanın Mekansal Boyutları:1980 Sonrası Dönemde İmalat Sanayii. *Toplum ve Bilim* , ss. 72-91.
- Köse, H. Ö. (2007). Küreselleşmenin Devlet ve Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri ve Türk Kamu Yönetimine Yansımaları. *Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması - II* (ss. 1-29). İstanbul: Beta Basım Yayım .
- Lall, S. (2009). Sanayileşme Stratejisini Yeniden Düşünmek: Küreselleşme Çağında Devletin Rolü. *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar* (ss. 459-508). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

- Lipietz, A. (2006). Fordism and Postfordism. *Blackwell Dictionary of Modern Social Thought* (ss. 239-240). Blackwell Publishing.
- Lovering, J. (1999). Theory Led by Policy: The Inadequacies of the "New Regionalism". *International Journal of Urban and Regional Research* (23): 379-395.
- Lovering, J. (1999). Theory Led by Policy: The Inadequacies of The New Regionalism. *International Journal of Urban and Regional Research* , 23: 379-395.
- MacLeod, G. (1997). Institutional Thickness and Industrial Governance in Lowland Scotland. *Area* , 29 (4): 299-311.
- Malecki, E. J., Nijkamp, P. ve Stough, R. (2004). Entrepreneurship and Space in the Network Age. *Entrepreneurship and Regional Development*: 1-3.
- Mansfield, E. D. ve Milner, H. V. (1999). The New Wave of Regionalism. *International Organization Cilt:53 No:3*: 589-627.
- Marchand, H. M., Boas, M. ve Shaw, T. M. (1999). The Political Economy of New Regionalism. *Third World Quarterly* , 20 (5): 897-910.
- Martal, A. (1992). 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Ticaret ve Sanayinin Gelişimi. *Üç İzmir* (ss. 265-271). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Martal, A. (1999). *Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme 19. Yüzyıl*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Mutluer, M. (2004). Denizli Sanayi Performansının Küreselleşme ve Yeni Sanayi Odakları Açısından Değerlendirilmesi. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu II* (ss. 40-50).
- Nalbant, A. (1997). *Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- EBSO, (2003). *Cumhuriyet'in 80 Yılında Ege Ekonomisi*. EBSO.
- Ökçün, G. (1997). *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Sanayi İstatistikleri* (Cilt Tarihi İstatistikler Dizisi Cilt 4). Ankara: T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Özatağan, G., ve Güvenç, M. (2012). Kent Bölgeye Dönüşümün Dinamikleri: İzmir'de Sanayinin Mekansal Organizasyonunda Yaşanan Değişimin Kent Bölge Oluşumuna Katkısı. *Kent Bölgeler, Metropolitan Alanlar ve Büyükşehirler Değişen Dinamik ve Sorunlar* (ss. 157-180). Ankara: KBAM.
- Özer, M. A. (2005). *Yeni Kamu Yönetimi*. Ankara: Platin Yayınları.
- Öztürk, İ. (2012). *Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Porter, M. E. (2010). *Rekabet Üzerine*. Optimist Yayınları.
- Pose, A. R. (1998). Social Condition and Economic Performance: The Bond Between Social Structure and Regional Growth in Western Europe. *International Journal of Urban and Regional Research* , 22 (3): 443-459.

- Pose, A. R., ve Tomaney, J. (1999). Industrial Crisis in the Centre of the Periphery: Stabilisation, Economic Restructuring and Policy Responses in the Sao Paulo Metropolitan Region. *Urban Studies* , 36 (3): 479-498.
- Powell, W. W., Koput, K. W., Bowie, J. I., ve Doerr, L. S. (2000). The Spatial Clustering of Science and Capital: Accounting for Biotech Firm-Venture Capital Relationships. *Regional Studies* , 36 (3): 291-305.
- Reyhanoğlu, M. (2013). Sanayinin Bilimi Esir Alması: Teknokentler. *Kent Üzerine Özgür Yazılar* (ss. 128-147). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Rowthorn, R., ve Ramaswamy, R. (1997). *Deindustrialization: Causes and Implications*. IMF Working Paper, IMF.
- Sabel, C. (1994). New Sociologies and Geographies of Industrial Organization. *Postfordism* (ss. 102-156). Blackwell Publishers.
- Sarıca, İ. (2001). Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* (1): 154-204.
- Sassen, S. (2009). Cities Today: A New Frontier for MAjor Developments. *The American Academy of Political and Social Science* , 626 (53): 53-71.
- Sassen, S. (2005). Overview of Global Cities. *Cities and Society* (ss. 83-90). Blackwell Publishing.
- Serçe, E. (2010). II. Meşrutiyet Döneminde İzmir. *Değişen İzmir'i Anlamak* (ss. 23-41). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Serin, N. (1963). *Türkiye'nin Sanayileşmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları .
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama*. Ankara: TODAİE Yayın No:293.
- Shantz, J. (2006). *Class Analysis of Poverty*. Encyclopedia of World Poverty: http://www.sage-ereference.com/worldpoverty/Article_n123.html (04.01.2009).
- Smyrnels, M. C. (2009). *İzmir 1830-1930 Unutulmuş Bir Kent mi? Bir Osmanlı Limanından Hatıralar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stöhr, W. B. (2001). Subsidiarity: A Key Concept for Regional Development Policy. *New Regional Development Paradigms Volume 3* (ss. 35-53). Greenwood Publishing Group.
- Swyngedouw, E. A. (1989). The Heart of the Place: The Resurrection of Locality in an Age of Hyperspace. *Geografiska Annaler Series B Human Geography* , 71 (1): 31-42.
- Şahin, Y. E. (2007). Kamu Yönetimi Disiplininin Kamusalılık ve Kârlılık Karşıtlığı Açısından Çözömlenmesi. *Kamu Yönetiminde Yöntem ve Sorunlar* (ss. 49-63). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Şahin, Y. E. (2005). Küreselleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Değişim. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 1. Yerel Yönetimler Kongresi*, (ss. 135-145). Karaman.
- Şahin, Y. E. (1999). Yerelleşme, Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimi. *İTÜ Bölge Birimi Kongresi* (ss. 75-100). İstanbul: İTÜ.
- Şahin, Y. E. ve Sevkal, N. (2004). Küreselleşme Eğitim Politikaları ve Demokrasi Eğitimi. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, (ss. 55-62). Çanakkale.
- Şaylan, G. (2003). *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*. İmge Kitabevi.
- Şaylan, G. (2000). Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi*, 33 (2): 1-22.
- Şaylan, G. (2006). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şen, B. (2011). Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (44): 1-21.
- Şengül, T. ve Ersoy, M. (2001). *Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri Zongudak Örneği*. Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı Yayın No: 5.
- Şenses, F. (2009). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin bir Fırsat mı, Engel mi? *Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar* (ss. 235-281). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2003). *Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor? Ne Olmalı?* Ekonomik Research Center: www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0301.pdf (19.12.2013).
- Tekeli, İ. (1992). Ege Bölgesi'nde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü. *Üç İzmir* (ss. 125-141). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tickell, A. ve Peck, J. A. (1995). Social Regulation After Fordism: Regulation Theory, Neo-Liberalism And The Global-Local Nexus. *Economy and Society*, 24: 357-386.
- Tomaney, J. (1994). A New Paradigm of Work Organization and Technology?. *Postfordism* (ss. 157-194). Blackwell Publishers.
- Tomaney, J. ve Ward, N. (2000). England and the New Regionalism. *Regional Studies*, 34 (5), 471-477.
- Turgay, T. (1981). Sanayide Orta Dönemde Ağırlık Verilecek Sektörler. 2. *Türkiye İktisat Kongresi Sanayi Komisyonu Tebliğleri* (ss. 185-211). İzmir: T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:1783.
- TÜİK. (2010). *Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması*. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/FileUpload/yayinlar//NACE.2-14%20Aral%C4%B1k.2010.pdf> (28.12.2013)

Türel, O. (2008). *Türkiye'de Sanayi Politikalarının Dünü ve Bugünü*. Bağımsız Sosyal Billimciler:
http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Uye/TurelJan08.pdf (19.12.2013).

Türk Dil Kurumu. (2014). TDK:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.538c382ad9af44.85616328 (02.06.2014).

Ünverdi, L. (2006). Endüstriyel Yer Değişirme Üzerine Ampirik Bir Araştırma: İzmir Örneği (1950-2000). *Planlama* (3): 67-77.

Varol, Ç. (2006). Üretim Örgütlenmesine Yeni Bir Bakış: Denizli ve Gaziantep'teki Girişimci Ağları. *Değişen Mekan Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış:1923-2003* (ss. 421-457). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Yaşa, M. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*. İstanbul: Akbank Kültür Yayını.

Yeldan, E. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, K. (2005). Türkiye'de Kapitalizmin Gelişim Evreleri: Sermaye Birikimi - Sınıf Merkezli Bir Çerçeve. *Kapitalizm ve Türkiye I Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi* (ss. 211-238). Ankara: Dipnot Yayınları.

EKLER

EK 1: Dönemsel Olarak Firmaların Buldukları Meslek Gruplarının İlk ve Son Adreslerinin Çapraz Tablosu

Meslek Grubu	1923-1959 Meslek Grubu - İlk Adres Çapraz Tablosu							Total
	BORNNOVA		KEMALPAŞA		KONAK		TİRE	
	AYDIN	A	KEMALPAŞA	KONAK	MENEMEN	TİRE		
01	1	0	0	1	0	1	3	
04	0	0	0	2	0	0	2	
05	0	1	1	6	0	1	9	
07	0	0	0	1	0	0	1	
08	0	0	0	0	0	1	1	
11	0	1	0	0	0	0	1	
12	0	0	0	1	0	0	1	
23	0	0	0	1	0	0	1	
25	0	1	0	0	0	0	1	
27	0	0	0	2	0	0	2	
33	0	0	0	0	1	0	1	
38	0	1	0	0	0	0	1	
54	0	0	0	1	0	0	1	
55	0	0	0	2	0	0	2	
Total	1	4	1	17	1	3	27	

Meslek Grubu	1923-1959 Meslek Grubu - Son Adres Çapraz Tablosu										Total					
	BAYRAKL I		BORNNOVA		ÇİĞL I		GAZİEMİR		KEMALPAŞA			KONAK	MENDERES	MENEMEN	TİRE	TORBALI
	BALÇOVA		BORNNOVA		ÇİĞL I		GAZİEMİR		KEMALPAŞA							
01	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	2
05	1	1	0	0	1	0	1	0	1	4	0	0	0	0	1	9
07	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
08	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
12	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
27	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	2
33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
38	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
54	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
55	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Total	1	1	5	2	1	2	1	1	1	12	1	1	1	1	1	27

		1980-1979 Meslek Grubu - İlk Adres Çeşitli Bölgeleri																								
		ALIAĞA	BALÇOVA	BAYRAKLI	BERGAMA	BORNOVA	BUCA	ÇEŞME	ÖĞÜL	DENİZLİ	DIKLI	FOÇA	GAZİEMİR	İZMİR	İSTANBUL	KARABAGLAR	KARAYAKAR	KEMALPAŞA	KONAK	MANİSA	MENEMEN	MUĞLA	MARĐLERE	ÖDEMİŞ	TİRE	Totol
01	Meslek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02	Grubu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
04		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
05		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
06		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
07		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
08		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
09		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
13		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
14		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
16		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
17		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
18		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
23		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
24		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
25		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
26		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
27		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
28		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
29		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
30		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
31		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
32		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
33		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
34		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
35		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
37		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
38		1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
39		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
41		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
42		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
43		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
44		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
45		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
46		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
47		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
48		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
50		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
51		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
52		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
53		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
54		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
55		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
56		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
57		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
60		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
61		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
63		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
64		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		2	2	2	3	1	39	1	1	4	1	1	1	1	1	10	1	1	105	4	4	2	1	2	2	208
		Total																								

		1960-1979 Meslek Grubu - son Adres Çapraz Tablosu															Total
		ALIAĞA	BAYRAKLI	BORNOVA	BUCA	ÇIĞLI	GAZİEMİR	KARABAGLAR	KARŞIYAKA	KEMALPAŞA	KONAK	MANİSA	MENDERE	MENEMEN	ÖDEMİŞ	TORBALI	Total
Meslek Grubu	01	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3
	02	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
	03	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
	04	0	1	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	6
	05	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4
	06	0	0	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	4
	07	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	2
	08	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	09	0	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	4
	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
	11	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
	12	0	0	4	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	8
	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	14	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
	16	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	4
	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	19	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
	20	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	2
	22	0	0	0	0	2	0	0	0	3	2	0	0	0	0	1	8
	23	0	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	4
	24	0	0	1	0	4	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	8
	25	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2
	26	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2
	27	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
	28	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	4
	29	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	3
	30	0	0	0	0	3	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	5
	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
	33	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
	34	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	4
	35	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2
	37	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	38	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	39	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	2	6
	41	0	0	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4
	42	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	4
	43	0	0	2	0	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	5
	44	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5
	45	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	46	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	47	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
	48	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	4
	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	51	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	52	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	4
	53	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	4
	54	0	0	2	0	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7
	55	0	0	2	0	2	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	7
	56	0	0	3	0	5	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	12
	57	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
	60	0	1	2	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	5
	61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	3
	63	0	1	0	0	0	0	0	0	0	14	0	0	0	0	0	15
	64	0	0	2	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	6
Total		2	4	32	2	51	8	5	1	22	55	2	7	3	1	11	208

Meslek Grubu		1980-1999 Meslek Grubu - İlk Adres Çapraz Tablosu														TORBALI	URLA	TOTAL																																														
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	TOTAL
ALİAGA	BALÇOVA	BAYINDIR	BAYRAKLI	BERGAMA	BORNOVA	BUCA	ÇİĞLİ	GAZİEMİR	GÜZELBAHÇE	KARABAĞLAR	KARŞIYAKA	KEMALPAŞA	KONAK	MANİSA	MENDERES	MENEMEN	NARLIDERE	SEFERİHSAR	TIRE	TORBALI	URLA	TOTAL																																										
01	3	0	1	0	1	0	0	2	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18																																									
02	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	2	9	0	0	1	0	0	0	0	2	0	12																																									
03	0	1	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	20																																										
04	0	0	0	0	4	0	1	2	0	0	0	2	9	0	0	0	0	0	0	1	0	16																																										
05	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	10																																										
06	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	2	0	11																																										
07	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	13																																										
08	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9																																										
09	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8																																										
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4																																										
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8																																										
12	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
13	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4																																										
14	0	0	0	0	1	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
15	0	2	0	0	0	3	10	3	0	0	0	2	4	0	1	0	0	0	0	0	0	31																																										
16	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	37																																										
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	1	3	0	0	0	0	0	49																																										
18	0	0	2	0	0	6	10	7	0	0	1	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	33																																										
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	33																																										
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15																																										
21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15																																										
22	0	0	1	0	0	2	0	2	0	0	0	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	16																																										
23	0	0	0	0	0	7	0	6	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	32																																										
24	0	0	0	0	0	2	2	0	0	1	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	17																																										
25	0	0	0	0	0	4	0	7	0	0	1	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	29																																										
26	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13																																										
27	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	7																																										
28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12																																										
29	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	21																																										
30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	16																																										
31	0	0	0	0	0	2	0	6	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	16																																										
32	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
33	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9																																										
34	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	8																																										
35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	10																																										
36	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	7																																										
37	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	9																																										
38	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10																																										
39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	6																																										
40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15																																										
41	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9																																										
42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36																																										
43	0	0	0	0	0	3	0	5	0	0	0	12	1	0	0	1	0	0	0	0	0	15																																										
44	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17																																										
45	0	0	0	0	0	1	1	6	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20																																										
46	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	7	0	0	0	0	0	0	0	0	17																																										
47	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	7	4	0	0	0	0	0	0	0	0	28																																										
48	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	4	6	0	0	2	0	0	0	0	0	22																																										
49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24																																										
50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
51	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13																																										
53	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22																																										
54	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	11	6	0	0	2	0	0	0	0	0	47																																										
55	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	18																																										
56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	37																																										
57	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5																																										
58	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3																																										
59	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17																																										
60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11																																										
61	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12																																										
62	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3																																										
63	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31																																										
64	10	8	2	27	2	30	188	61	3	30	11	144	230	1	45	26	1	1	1	5	0	1100																																										
TOTAL																																																																

Meslek Grubu	2000 ve Sonrası Meslek Grubu - İlk Adres Çarraz Tablosu																Total							
	ADANA	ALİAĞA	AYDIN	BALÇOVA	BAYRAKLI	BERGAMA	BORNOVA	BUCA	ÇEŞME	ÇİĞLİ	DİKİLİ	GAZİEMİR	HİÇŞE	İSTANBUL	LAR	MANİSA		MENEMEN	ÖDEMiŞ	SELÇUK	TIFE	TORBALI	UFLA	
01	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
02	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
03	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
04	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
05	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
07	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
08	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
09	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
13	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	16
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
20	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
21	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
22	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
29	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
30	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
34	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
36	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
37	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
38	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
39	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
41	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
42	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
43	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
44	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
45	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
46	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
47	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
48	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
51	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
53	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
54	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
55	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
56	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
57	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
58	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
59	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
60	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
61	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
62	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
63	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
64	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36
Total	1	13	2	2	2	5	102	8	3	38	2	21	2	1	12	4	20	43	8	22	1	8	25	9

EK 2: Meslek Grubu ve NACE Sınıflandırması Listesi

MESLEK GRUPLARI	NACE SINIFLANDIRMASI
01 MADEN VE TAŞ OCAKÇILIĞI SANAYİ	B-G
02 ET, BALIK VE SU ÜRÜNLERİ SANAYİ	A-C-G
03 SEBZE VE MEYVE İŞLEME SANAYİ	A-C
04 KURU MEYVE VE SEBZE İŞLEME SANAYİ	C
05 YAĞ SANAYİ	C
06 SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
07 UN VE TAHİL ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
08 FIRIN ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
09 GIDA MADDELERİ SANAYİ	C
10 HAZIR YEMEK SANAYİ	C
11 YEM VE DİĞER GIDA MADDELERİ SANAYİ	A-C
12 İÇECEK VE TÜTÜN SANAYİ	C
13 ÇIRÇIRLAMA, ELYAF VE İPLİK ÜRÜNLERİ SANAYİ	A-C
14 KUMAŞ VE TEKSTİLİ BİTİRİCİ HİZMETLER SANAYİ	C
15 DİĞER TEKSTİL ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
16 DERİ, DERİ ÜRÜNLERİ VE DERİ GİYİM EŞYASI SANAYİ	C
17 DIŞ GİYİM EŞYASI SANAYİ	C
18 İÇ GİYİM EŞYASI SANAYİ	C
19 İNŞAAT TESİSAT SANAYİ	C-F
20 AYAKKABI SANAYİ	C
21 AĞAÇ VE AĞAÇ ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
22 KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
23 BASIM YAYIM SANAYİ	C
24 KİMYASAL ÜRÜNLER SANAYİ	C
25 BOYA VERNİK VE KAPLAYICI MADDELER SANAYİ	C
26 SABUN, TEMİZLEME VE SABUN ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
27 DİĞER KİMYASAL VE ECZACILIK ÜRÜNLER SANAYİ	C
28 KAUÇUK VE KAUÇUK ÜRÜNLER SANAYİ	C
29 PLASTİK BORU PROFİL VE PLASTİKTEN MAMUL ÜRÜNLER SANAYİ	C
30 PLASTİK AMBALAJ SANAYİ	C
31 DİĞER PLASTİK ÜRÜNLER SANAYİ	C
32 CAM VE CAM ÜRÜNLERİ SANAYİ	C
33 TOPRAK VE SERAMİK MAMÜLLERİ SANAYİ	C
34 ÇİMENTO, KİREÇ, ALÇI, BETON VE MAMÜLLERİ SANAYİ	C
35 MERMER VE DOĞALTAŞ SANAYİ	C
36 AŞINDIRICI ÜRÜNLER, DİĞER METAL DIŞI MİNERALLER VE KOMPOZİT SANAYİ	C
37 DEMİR ÇELİK SANAYİ	C
38 METAL SANAYİ	C
39 DÖKÜM SANAYİ	C
40 METAL YAPI MALZEMELERİ SANAYİ	C
41 METAL ÜRÜNLERİ SANAYİ	C

42	METAL İŞLEME SANAYİ	C
43	KALIP, HIRDAVAT VE EL ALETLERİ SANAYİ	C
44	DİĞER METAL ÜRÜNLERİ SANAYİ MESLEK KOMİTESİ	C
45	ELEKTRONİK BİLEŞENLERİ VE ÖLÇME CİHAZLARI SANAYİ	C
46	ELEKTRİKLİ TECHİZAT VE AKÜ SANAYİ	C
47	AYDINLATMA, ELEKTRİKLİ ÜRÜNLER VE IŞIKLI REKLAM SANAYİ	C
48	GENEL AMAÇLI MAKİNA VE TECHİZATI SANAYİ	C
49	ASANSÖR, KALDIRMA VE TAŞIMA EKİPMANLARI SANAYİ	C-F
50	SOĞUTMA SANAYİ	C
51	İKLİMLENDİRME SANAYİ	C
52	DİĞER MAKİNA VE TECHİZATI SANAYİ	C
53	TARIM VE METAL İŞLEME MAKİNALARI SANAYİ	C
54	ÖZEL AMAÇLI MAKİNA SANAYİ	C
55	TAŞIT SANAYİ	C-G
56	OTOMOTİV YAN SANAYİ	C
57	MOBİLYA SANAYİ	C-F
58	KUYUMCULUK VE İMITASYON ÜRÜNLER SANAYİ	C
59	MEDİKAL SANAYİ	C
60	ÇEŞİTLİ İMALAT SANAYİ	C-J
61	ENERJİ VE ELEKTRİK TESİSATI SANAYİ	D-F
62	ATIKLARIN GERİ KAZANILMASI SANAYİ	E
63	İKAMET AMAÇLI BİNA İNŞAAT SANAYİ	F
64	ÇOK AMAÇLI İNŞAAT SANAYİ	E-F

NACE SINIFLANDIRMASI	
A	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık
B	Madencilik ve Taş Ocakçılığı
C	İmalat
D	Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı;
E	Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi Ve İyileştirme Faaliyetleri;
F	Toptan ve Perakende Ticaret
G	Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı
J	Bilgi ve İletişim